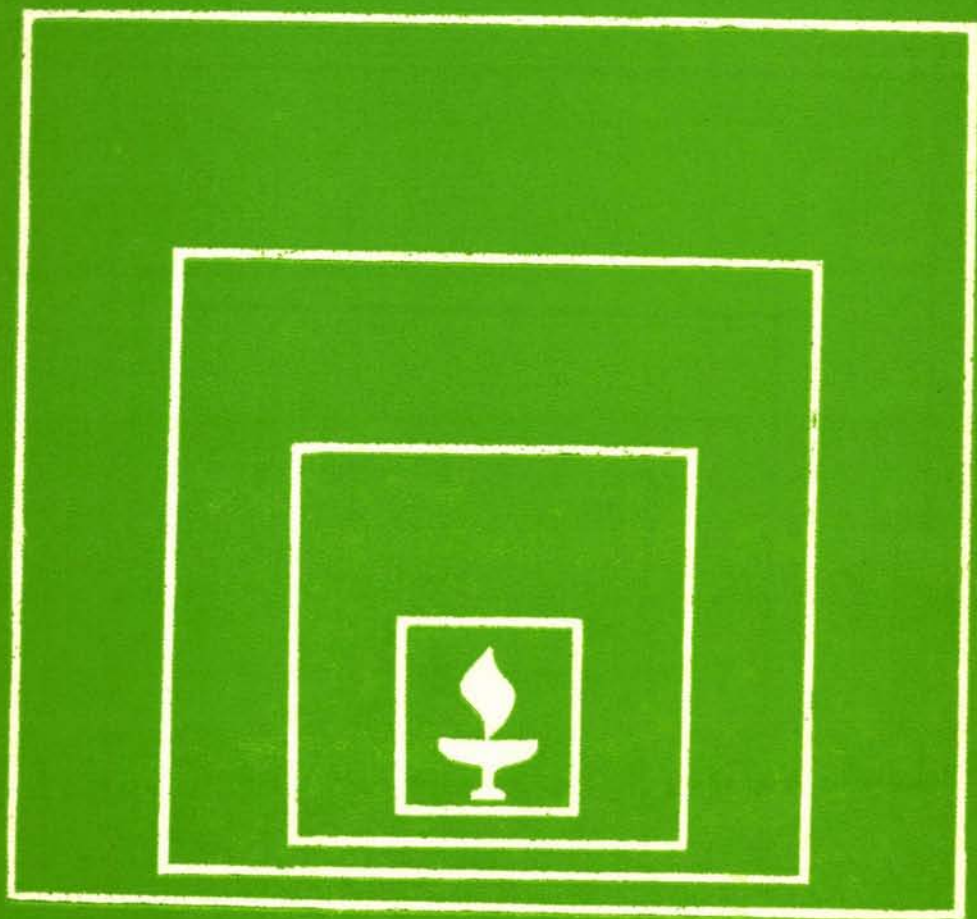

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

91. ÉVFOLYAM ● 1985

3

ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KERESZTÉNY MAGVETŐ

91. évfolyam • 1985 • 3. szám
KOLOZSVÁR-NAPOCA

TARTALOM

A megvalósítások ünnepe	137
A béke földünk életét jelenti	142

TANULMÁNYOK

Rostás Dénes: Az imádság	146
Kelemen Lajos: Péchi Zsuzsa könyörgése	151
Herepei János: Csanádi Pál, az unitárius püspök, orvos és egy régi gyökerű temetkezési szokásunk	152
B. Kőrössy Ibolya: Csak tiszta forrásból	163

SZÓSZÉK — ŪRASZTALA

Jakab Dénes: Jó ajándékot adni	166
Kedei Mózes: Ki a legnagyobb?	168
Egyedül vagy?	170
Sorsunk vállalása	172
Szász Ferenc: Kinek mondanak az emberek?	173
Áldott adósság	176
Ne káromkodj!	180
Nem embereknek hazudtál	183

EGYHAZI ÉLET — HÍREK	188
--------------------------------	-----

KONYVSZEMLE	194
-----------------------	-----

Alapítási éve 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.
Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János (felelős szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és dr. Szabó Dezső (szerkesztők),
 Andrási György és Mikó Lőrinc.

Szerkesztőség: Kolozsvár-Napoca, Lenin út 9 — telefon: 1 52 71
Postacím: 3400 Cluj-Napoca, B-dul Lenin nr. 9.

A MEGVALÓSÍTÁSOK ÜNNEPE

Az 1944. augusztus 23-i történelmi aktus betetőzése volt azoknak a hősies küzdelmeknek, amelyeket a román nép vívott a fasizmus, az idegen elnyomás és hatalom ellen. Ez az esemény egy mély forradalmi változásnak nyitott utat és meghatározta az utána következő évek új rendszerét hazánkban. Éppen ezért augusztus 23-át, mint a román nép nagy nemzeti ünnepét a legmélyebb érzésekkel és szeretettel fogadjuk, újabb és újabb eredményekkel és megvalósításokkal köszöntjük.

A romániai nemzeti és társadalmi, antifasiszta és antiimperialista fegyveres felkelésnek, amely az ország hitleri háborúból való kilépését és az Egyesült Nemzetekhez való csatlakozást eredményezte, rendkívül jelentős következménye volt a háború további alakulására, katonai, gazdasági és politikai szempontból egyaránt. Hozzávetőleg 200 nappal hozta közelebb a náci Németország bukását, illetve a háború végét és a román hadsereg a szovjet hadsereg oldalán részt vett Magyarország, Csehszlovákia és Ausztria felszabadításában.

1944 augusztus 23, amint azt Nicolae Ceaușescu államelnök is értékelte, „az egész román nép akaratának eredménye volt, a széles néptömegek és a munkásosztály hősi forradalmi akciója, az összes demokratikus és antifasiszta erők egyesülésének következménye“. A nemzeti és társadalmi forradalom győzelme egyben egy új történelmi korszak kezdetét is jelentette. A széles néptömegek a történelemben először, saját kezükbe véve sorsuk irányítását, lendületes módon indultak el az új szocialista rend építése megvalósításának útján.

Az 1944. augusztus 23 óta eltelt több mint 40 esztendő alatt a román nép életében radikális változások történtek politikai, gazdasági és társadalmi téren egyaránt. Az ország ma egy fejlődésben levő, saját sorsát, jövőjét alakító, szabadságon és nemzeti méltóságon alapuló társadalom képét mutatja.

A több, mint 40 esztendő nagy megvalósításaiból is kiemelkednek a legutóbbi két évtized nagyszerű eredményei.

A számok akkor válnak beszédessé, sokatmondókká, ha közöttük összehasonlítást teszünk, ha általuk kimutatjuk azt, hogy mi volt hazánkban a felszabadulás előtt és mi van most. A román ipari termelés jelenleg 103-szor nagyobb, mint 1945-ben. A kohászat ipari termelése 100-szoros, a gépgyártóiparé 400-szoros, a vegyi ipar termelése 1000-szerese az 1945. évinek. A mezőgazdaságban 7-szer nagyobb a termelés, mint 1945-ben.

Az ipari és mezőgazdasági termelés növekedése lehetővé tette Románia részvételét a nemzetközi gazdasági munkamegosztásban és cserében.

Országunk jelenleg 150 országgal tart fenn gazdasági, kereskedelmi és együttműködési kapcsolatot, szemben az 1945. évvel, amikor ez a kapcsolat csupán 17 országra terjedt ki.

A lakásépítés terén lehetővé vált, hogy ma Románia lakosságának 80 százaléka új lakásban lakik.

Az egészségügyben elért megvalósításokat tekintve, amíg 1945-ben Romániában az orvosok száma 10 600 volt, ma számuk megközelíti a 45 000-et. Az orvosi rendelők száma 1901-ről 5712-re, a szülőotthonoké 6-ról 190-re emelkedett, 101 új kórház épült, az általános életkor pedig, amely 1945-ben 50 év volt, ma 70 év lett.

A felszabadulás utáni gazdasági fejlődés nagy mértékben kedvezett az oktatás, a tudományok, a művészetek, a kultúra fejlődésének is. Románia a felszabadulás előtt az írástudatlanság súlyos problémájával küzdött. Ma viszont a fejlett oktatási hálózattal rendelkező országok sorai között van nyilvántartva. Az 1974—1975-ös tanévben bevezették az ingyenes és kötelező 10 osztályos oktatást. A tanítás minden fokán, az ifjak sokoldalú képzése érdekében, az elméleti oktatás mellett bevezették a gyakorlati képzést is.

A nagyjelentőségű megvalósításokkal összhangban a Nagy Nemzetgyűlés 1965. augusztus 21-én megszavazta Románia Szocialista Köztársaság új alkotmányát, mely szentesítette a szocialista építés teljes győzelmét hazánkban.

A felszabadulás utáni időszaknak egy igen lényeges eredménye a nemzetiségi kérdés megoldása: a nemzetiségi és faji egyenlőtlenség teljes felszámolása hazánkban. Az utolsó két évtized alatt különös figyelem fordítódott az ország egész területének arányos fejlesztésére, a gazdasági egységek, az egészségügyi és kulturális létesítmények kiegyensúlyozott elhelyezésére. Ezeknek az éveknek kiemelkedő gazdasági megvalósításai közül megemlítjük: a vaskapui vízierőmű-rendszer, a Duna—Fekete-tengeri csatorna, a bukaresti földalatti, az Olteit autógyár, a galaci és a călărăși-i acélművek, a pitești-i és midia—návodari vegyi gyárak, a tulceai és mangáliai hajógyárak stb. építését.

Augusztus 23-a nemzetközi síkon is gyökeres változásokat hozott az országra nézve. Ma a világon Románia jól megérdemelt hírnévnek örvend, melyet következetes békepolitikájával és az összes országok és népek iránti baráti és kölcsönös együttműködési álláspontjával érdemelt ki. Különösen az utóbbi 20 évben, amióta az ország élén Nicolae Ceaușescu államelnök áll, Románia cselekvőleg jelen van a nemzetközi élet minden területén, következetesen küzd napjaink legégetőbb problémáinak megoldásáért, a béke és a leszerelés, különösképpen a nukleáris leszerelés megvalósításáért, a más országok belügyeibe való be nem avatkozás érvényesítéséért, az erőszak és erőszakkal való fenyegetés ellen, valamint egy új gazdasági világrend megteremtéséért.

Az ország életében bekövetkezett alapvető változások eredményeként hazánkban az egyházak és vallásfelekezetek között egészséges, megértésen, együttműködésen és egyenlőségen alapuló légkör alakult ki. Az Unitárius Egyház is Szervezeti Szabályzata alapján szabadon hitelveinek és hagyományainak szellemében tölti be hivatását az Isten és ember szolgálatában. Részt vesz a hazai és külföldi ökumenikus mozgalmakban, és a többi egyházakkal együtt a béke megvédéséért és leszereléséért folytatott küzdelemben.

Mindezek arra köteleznek, hogy egyházunk hívei és lelkészei, a többi egyházakkal együtt tisztelettel emlékezzünk a felszabadulást jelentő augusztusi eseményekre és azokra a hősökre, akik életüket áldozták boldog és békés jelenünkért.

TÁVIRAT

ÖXCELLENCIÁJA NICOLAE CEAUŞESCU ÚRNAK ROMÁNIA SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG ELNÖKÉNEK

Igen tisztelt elnök úr!

A romániai egyházak vezetői és képviselői nemzetközi egyházi és vallásos szervezetek részvételével 1985. szeptember 16, 17 és 18-án Bukarestben leszerelési és békeértekezletet tartottak „A béke ma földünk életét jelenti“ tárgykörrel. A résztvevők nagyra értékelik azt a tevékenységet, melyet Ön, igen tisztelt és szeretett Nicolae Ceauşescu államelnök úr, az elmúlt két évtizedben országunk élén odaadással és hazafias lelkesedéssel kifejtett, hazánknak a haladás és civilizáció egyre magasabb csúcscsúcsaira emeléséért, a béke és az élet megvédéséért a földön, az általános és elsősorban a nukleáris leszerelésért, az emberek és a világ népei közötti együttműködésért, egyetértésért.

Az Ön javaslatai, kezdeményezései és tettei napjaink legfontosabb kérdéseivel és az emberiség békéjével kapcsolatban hirnevet, tiszteletet és megbecsülést szereztek Önnek. A békeszerető népek, a haladó erők nagyra értékelik azt az energiát és következetességet, mellyel Ön sikra száll a feszültségek és a válsághelyzetek felszámolásáért, az erőpolitika megdöntéséért, a vitás kérdések tárgyalásos megoldásáért, a gyengénfejllettség felszámolásáért valamint egy új nemzetközi gazdasági rend bevezetéséért.

Románia ma egy tekintélyes, szabad és független országgént jelenik meg a világ színe előtt, és egyre keményebben harcol a béke és a haladás nagyszerű ügyéért, valamennyi ember és nép élethez, békéhez való jogának biztosításáért. Hazánk csökkentette katonai kiadásait azért, hogy többet fordíthasson az ország gazdasági-társadalmi fejlesztésére, a tanügyre, a tudományra és a kultúrára.

Az Ön legújabb, ragyogó kezdeményezése, mely a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja leszerelési és békefelhívásában konkrétizálódik, és melyet ez a szerv az összes európai, egyesült államokbeli és kanadai pártokhoz, demokratikus szervezetekhez valamint ezen országok népeihez intézett, ismételten kifejezésre juttatja népünk egységes elhatározását, hogy együttműködjék minden országgal és néppel a fegyverkezési verseny megállításáért, az úrfegyverkezés megelőzéséért, a világon egy kölcsönös bizalmon alapuló biztonságos és békés együttműködési légkör megteremtéséért.

Azzal a meggyőződéssel, hogy az Ön ésszerűsége és tisztánlátásra irányuló lelkes biztatásai, a minden országhoz és néphez szóló — elsősorban nukleáris — leszerelési felhívásai az egyetlen lehetőséget képc-

zik a béke megmentésére, vallásos meggyőződésünk talajáról kiindulva, mint a romániai egyházak vezetői és képviselői, valamint tisztelt külföldi vendégeink, felhívást intéztünk az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez, a nemzetközi vallásos szervezetekhez és az egyházakhoz azért, hogy mozgósítsák a haladó erőket, a jóakarató embereket, egységes cselekedetre a fegyverkezési verseny megállításáért, a nukleáris veszély elhárításáért, a békéért és a népek közötti egyetértésért.

Magasfokú felelősségük tudatában, kifejezve hálaérzésüket a szabad vallásgyakorlási feltételekért, a romániai egyházak vezetői és képviselői, közvetítve híveik egyhangú akaratát, hazánk minden polgárával egyetértve, az Ön példáját követve ismét megfogadják, hogy teljes odaadással vesznek részt Románia felvirágoztatásában az együttműködési, kölcsönös megbecsülési légkör kialakításában a világon, a béke győzelemre juttatásában, mely ma egyben földünk életét is jelenti.

Bukarest, 1985. szeptember 16—18.

A romániai egyházak leszerelési és békeértekezlete

FELHÍVÁS

valamennyi egyházhoz és vallásos szervezethez

A romániai egyházakat nagymértékben foglalkoztatja az élet védelme földünkön, és aggódnak a fegyverkezési verseny rendkívüli fokozódásáért. Eppen ezért 1985. szeptember 16, 17 és 18-án Bukarestben nagyszabású béke és leszerelési értekezletet tartottak, melyen számos külföldi egyházi személyiség is részt vett.

Felelősséggel és éleslátással elemezve a mai nemzetközi helyzetet, a résztvevők megállapították, hogy az emberiség válaszúthoz érkezett. Hosszú története során még nem volt soha ilyen nehéz helyzetben, amikor számos bonyolult kérdést kell megoldania, a gazdasági, politikai és katonai viszonyok viharai sújtják, félelmet és az emberiség soraiban bizalmatlanságot okozó megpróbáltatásokat kell kiállnia. Ezt a gyötrelmes helyzetet állandósítja és fokozza az észnélküli fegyverkezési hajsza, és elsősorban a nukleáris fegyverek felhalmozása, egyre nagyobb összegek biztosítása különböző országok költségvetésében a fegyverek tökéletesítésére, a csapatlétszámok növelésére, újabb atomfegyverek elhelyezésére Európában, valamint az úrfegyverkezés.

A fegyverkezési verseny hatalmas anyagi és emberi erőforrásokat térít el eredeti rendeltetésüktől, elpazarolja azokat, súlyosan befolyásolja a világgazdaságot, hátrányosan érinti az országok fejlődését, módosítja az értékcsere nagyságát és irányát, fékezi az országok közötti együttműködést, akadályozza egy méltányosabb alapokra helyezett nemzetközi gazdasági rend bevezetését. A fegyverkezési verseny egyben fenntartója és ösztönzője az országok közötti erőszak használatának, az erőszakkal való fenyegetésnek, fokozza az országok és népek közötti feszültséget, újabb válsághelyzeteket teremt, aláássa a békét és a nemzetközi biztonságot. A nukleáris fegyverkezés fokozza egy újabb világháború bekövetkeztének

veszélyét, mely a mai körülmények között elkerülhetetlenül világkatasztrófához vezetne, megsemmisítené az emberi civilizáció vívmányait és magát az életet. Az úrfegyverkezési tervek kezdeményezése és megvalósítása méginkább súlyosbítja a bizonytalanságot és a nemzetközi feszültséget, elősegíti a fegyverkezési verseny további fokozódását, növeli az emberi létre elképzelhetetlenül súlyos következményekkel járó atomháború kitörésének veszélyét.

Ebben a helyzetben korunk alapvető kérdése a fegyverkezési verseny megállítása, konkrét leszerelési és elsősorban nukleáris leszerelési intézkedések foganatosítása. Ez rávilágít a népek, a haladó erők filozófiai, politikai és vallásos meggyőződésétől függetlenül minden jóakarató ember szerepére, akik most még inkább, mint bármikor, össze kell, hogy fogjanak és küzdjenek a háborús veszély elhárításáért, a bizalom, az enyhülés, együttműködés és a béke meghonosításáért.

A román nép következetesen békét akar. Történelme folyamán ezt sokszor kifejezte, és ma méginkább kifejezésre juttatja szilárd elhatározását, hogy mindent megtegyen egy igazságosabb, jobb, fegyver- és háborúmentes világért, az élethez, szabad és békés munkához való alapvető jog érvényesítéséért.

Nicolae Ceaușescu államelnök nagyszerű kezdeményezéseivel és javasolataival Románia széleskörű rokonszenvet vívott ki magának, mint olyan országot, mely töretlenül küzd a világbéke ügyéért, az országok közötti viszályok és nézeteltérések kedvező, békés-tárgyalásos megoldásáért, a háború végleges elhárításáért.

A Nicolae Ceaușescu államelnök által indítványozott új román békekezdeményezés, a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja leszerelési és békefelhívása ismételten kifejezi a román nép békés élet iránti vágyát, és azt az óhaját, hogy más népekkel együtt küzdeni kíván a fegyverkezési hajtsza megállításáért, a leszerelés megvalósításáért az élet és a béke védelméért.

A romániai egyházak csatlakoztak a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja leszerelési és békefelhívásához, és az egész román néppel együtt lelkiismereti kérdésnek tekintik részvételüket a leszerelés és a világbéke megmentésének ügyében a maguk sajátos lehetőségeivel és eszközeivel.

A romániai egyházak hitfelfogásuknak megfelelően hivatásuknak és szent kötelességüknek tekintik a béke védelmét, amely napjainkban az élet védelmét jelenti, szilárdan elhatározták: meghoznak minden áldozatot, hogy a nemzetközi politikában győzedelmeskedjék az értelem; az emberiség léthez, szabad és méltó élethez, békéhez, szellemi és anyagi fejlődéséhez való jogát alaptételnek tekintik.

Minden egyházhoz és nemzetközi vallásos szervezethez azzal a meleg felhívással fordulunk, hogy egyesítsük erőnket, tegyünk még többet a békéért, a nemzetközi megértésért és együttműködésért, a nukleáris háború veszélyének elhárításáért, mely magát az életet fenyegeti.

Az emberiség nemes vágyaihoz csatlakozva tudatában vagyunk Isten és az emberek előtti felelősségünknek. Ezért felhívásunkat küldjük az Egyesült Nemzetek Szervezete minden tagországához, magához e nemzetközi fórumhoz: tegyen meg mindent, mozgósítsa a népeket, a döntő politikai tényezőket a leszerelési és békeharcra, egy igazságosabb és jobb világért, melyben minden nép szabadon és függetlenül fejlődhet.

Kérjük a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok vezetőit, te-

gyenek meg mindent, hogy a genfi atom- és űrfegyverkezés-korlátozási tárgyalások megfelelő eredményekkel záruljanak az európai rakétatelepítések, a csapatok teljes kivonása, az atomkísérletek és űrfegyverkezés beszüntetése terén.

Kérünk minden államot, hogy kezdeményezze a katonai költségek befagyasztását, fokozatos csökkentését, ugyanezt a csapatlétszámokkal kapcsolatban, és a felszabaduló összegeket fordítsák a gazdasági és társadalmi élet fellendítésére, a szegény országok segítésére, a föld termékennyé tételére, nem pedig a pusztításra.

Egyesítsük akaratainkat minden jóhiszemű ember akaratával, közös cselekedettel érvük el, hogy a kardokból ekét kovácsoljanak, a béke és megértés uralkodjék a földön, mert csak békében élvezhetik az emberek az élet örömeit.

Bukarest, 1985. szeptember 16—18.

A romániai egyházak leszerelési és békeértekezlete

A BÉKE FÖLDÜNK ÉLETÉT JELENTI

Szeptember 16—18. között ülésezett Bukarestben a romániai egyházak III. leszerelési és békeértekezlete. A rendezők egy sokatmondó szimbolikus grafikát választottak az értekezlet jelvényéül: kék mezőben két fölfelé kitérő kéz, melyek közül a felszálló fehér galamb az olajággal jelképezi a magasratörő emberi békevágyat.

A leszerelési és békeértekezleten több mint háromezren vettek részt a hazai egyházak, nemzetközi vallásos szervezetek és külföldi egyházak képviselőiben. Köztük voltak: metropoliták, érsekek, püspökök, püspök-helyettesek, főgondnokok, teológiai intézetek rektorai és tanárai, egyházi tanácsosok, esperesek, az egyházi lapok szerkesztői, lelkészek, szerzetesek és apácák és más vezető egyházi személyek.

Egyházunk részéről részt vett dr. Kovács Lajos püspök, dr. Erdő János főjegyző, dr. Szabó Árpád teológiai tanár, Mikó Lőrinc egyházi tanácsos, Benedek Sándor, Kolcsár Sándor, Báró József és Gál Jenő esperesek.

Tizenkét külföldi országból és nyolc nemzetközi egyházi szervezet részéről mintegy 25-ön vettek részt az értekezleten. Egyházunk meghívottjaként eljött Diether Gehrman, az IARF főtájkára.

Az értekezletet a Bukarest szálloda konferencia-termeiben rendezték. Itt szállásolták el a résztvevőket is.

Az értekezlet főtémája: „A béke földünk életét jelenti“ volt.

A megnyitó rövid áhítattal kezdődött, mely után az elnöki asztalnál helyet foglalt dr. Iustin Moisescu, a Román Ortodox Egyház pátriárkája, és a hazai felekezetek vezetői, köztük dr. Kovács Lajos püspök.

Megnyitó beszédében dr. Iustin Moisescu pátriárka rámutatott arra, hogy a vallásos emberek és lelkészek milyen aggodalommal tekintik a fegyverkezési hajszára nyomán az utóbbi időben kialakult feszült nemzet-

közi helyzetet. Az emberiség nyomatékosan kifejezett békevágyára a nagyhatalmak újabb, a világűrben hadrendbe állítandó fegyverrendszerek előkészítésével válaszoltak. Egy nukleáris háború kitörésének veszélye így méginkább fokozódott. Az emberiséget a megsemmisítés fenyegeti. Ilyen körülmények között az emberiség kötelessége, hogy éljen a léthez való jogával. Az egyházaknak részt kell venniük minden olyan őszinte béketörekvés megvalósításában, mely az emberiség mai életét és jövőjét biztosítja. A romániai egyházak képviselői ezért a nemes célért tartják harmadik békeértekezletüket.

Az értekezlet főtémájáról előadást tartott dr. Nicolae Corneanu temesvári metropolita. Beszédében kihangsúlyozta, hogy az emberiség egyik legfőbb feladata ma a béke, az emberek és népek közötti bizalom, egyetértés és együttműködés megvédése. Az élet a legnagyobb érték, amit az ember Istentől kapott, melyet minden veszélytől meg kell óvnunk. Békevédelmi tevékenységünkkel csatlakozunk országunk és népünk nagy békemozgalmához, melynek kiváló képviselője Nicolae Ceaușescu államelnök. Természetesen az egyházak sajátos eszközökkel, vallásos hitük talajáról kiindulva vesznek részt hazánk minden olyan kezdeményezésében, mely az emberiség jövőjének védelmét szolgálja. Síkra szállunk a fegyverkezések ellen, a fokozatos és ellenőrzött leszerelés mellett, hogy az emberiség felszabaduljon fenyegetett helyzetéből. Legyen a béke az emberiség fejlődésének megszokott légköre. Új gazdasági és erkölcsi világrendre van szükségünk. Az egyházak feladata, hogy valóban békeségre törekvők legyenek és a kölcsönös megértés, segítségnyújtás és együttműködés szellemét ültessék át híveik szívébe és lelkébe. Így valósul meg az emberiség nagy vágya, a békés jövő.

Az előadás utáni plenáris üléseken a hazai és külföldi résztvevők felszólalásaikban egységesen kifejezésre juttatták őszinte békevágyukat és ismertették, hogyan járulnak hozzá a világban kibontakozó békemozgalom tevékenységének erősítéséhez.

Dr. Kovács Lajos püspök a plenáris ülésen tartott beszédében elmondta, hogy a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja keretében az egyházak szorosan együttműködve eredményes tevékenységet fejtenek ki a béke ügyének védelmében. Egyházunk őszinte odaadással támogatja országunk elnökének minden olyan javaslatát, felhívását és kezdeményezését, melyek a fokozatos leszerelést, elsősorban a nukleáris leszerelést, és a nézeteltérések tárgyalásos megoldását szorgalmazzák. Az Unitárius Egyház, mint az IARF tagja részt vett a világszervezet elmúlt évi tokiói kongresszusán, melynek főtémája „Vallásos út a békéhez” volt. A kongresszus záróközleményében rámutattak arra, hogy a békének van egy belső lelki oldala: a lélek békéje; és egy külső megjelenési formája: béke a földön. A külső béke megvalósítását a belső béke oldaláról kell megközelítenünk. Másfél évtized múlva belépünk a 21. századba. Még az ezredforduló előtt a békés életet kell választanunk, mert felelősséggel tartozunk ezért az egész emberiségnek.

A plenáris ülésen beszédet mondott Diether Gehrman, a világszövetségünk főtitkára is, melyet a hallgatóság általános helyesléssel és meglelégedéssel fogadott.

Az első nap délutánján a résztvevők négy munkacsoportban dolgozták fel az értekezlet fő témájának egyes kérdéseit.

Az első munkacsoport, melyben egyházunkat dr. Kovács Lajos püspök és dr. Erdő János főjegyző képviselte, a következő témával foglalkozott: „Az egyházak felelőssége a béke, az emberek és népek közötti megértés ügyében”. A munkacsoportban felszólalt dr. Erdő János és ele-

mezte a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja legújabb békefelhívását, melyet az európai és észak-amerikai kormányokhoz és népekhez intézett.

A második munkacsoport témája: „A romániai egyházak hozzájárulása hazánk és országunk elnöke, Nicolae Ceaușescu béke és leszerelési politikájának megvalósításához, mely elsősorban az európai és az egész világon történő nukleáris leszerelést szorgalmazza.“ A munkacsoportban részt vett Kolcsár Sándor és Gál Jenő esperes, valamint Mikó Lőrinc egyházi tanácsos. Kolcsár Sándor ismertette egyházunk pozitív álláspontját a népek közötti együttműködés és leszerelés kérdéséről.

A harmadik munkacsoport a következő kérdést elemezte: „Az egyházak tevékenysége egy új gazdasági világrend megvalósításáért.“ Részt vettek dr. Szabó Árpád teológiai tanár és Benedek Sándor esperes. Dr. Szabó Árpád a vallásos emberek növekvő felelősségéről beszélt a béke és az élet védelmével, valamint az új gazdasági világrend megvalósításával kapcsolatban.

A negyedik munkacsoportban a következő témát tárgyalták: „Az egyházak tevékenysége az európai enyhülés, együttműködés és biztonság megvalósításáért.“ A munkacsoportban egyházunkat Báró József esperes képviselte.

A munkacsoportok végül záródokumentumokban foglalták össze a témából adódó következtetéseket.

Az értekezlet második napján délután a Román Ortodox Pátriárkátus énekkara koncertet adott az értekezlet résztvevőinek.

Szeptember 18-án a déli órákban tartották az utolsó plenáris ülést, melyen Antonie Plămădeală, Erdély metropolitája mutatta be az elnökség által megfogalmazott konkluziókat.

Dr. Iustin Moiescu pátriárka rámutatott, hogy a 116 hazai és 25 külföldi felszólaló elmélyítette és minden részletében elemezte az értekezlet fő témáját. A feszült nemzetközi légkör, a háborús veszély ellenében áll Isten teremtő akarataival. A mai helyzetben az egyházaknak is minden alkalmat és lehetőséget meg kell ragadniuk, hogy fellépjenek a háború ellen. Összefogásra van szükség a különböző vallású, világnézeti és más-más filozófiai felfogást valló emberek között. Az értekezlet résztvevői felelősöknek érzik magukat a világbéke megtartásáért. Az egyházak ezen az értekezleten, csatlakozva a román nép legnemesebb törekvéseihez, elkötelezték magukat a béke megmentésére, az élet védelmére és az emberiség jövőjének biztosítására. Ugyanerről az akaratról tettek hitet a külföldi vendégek is.

Befejezésül dr. Iustin Moiescu pátriárka javaslatot tett a következő záródokumentumok elfogadására:

— Románia Szocialista Köztársaság egyházainak békefelhívása a világ egyházaikhoz, minden keresztény és vallásos szervezethez.

— Az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez intézett levél.

— Románia Szocialista Köztársaság egyházainak indítványa a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja Országos Tanácsának.

— Távirat Nicolae Ceaușescu államelnöknek.

A résztvevők lelkes hangulatban elfogadták a záróokmányokat és ezzel a háromnapos békeértekezlet véget ért.

ROSTÁS DÉNES

AZ IMÁDSÁG

1. Istennel való tudatos lelki kapcsolatunk kifejezője az imádság. Az Istenre gondolás maga is imádságnak mondható. Az Istenről, ill. az Istenre irányuló imádságszerű gondolkodást meditációnak nevezzük.

Az imádság a vallás mozgató ereje. Első s legkezdetlegesebb formáját megelőzte az Istennek valamilyen formában való megérezése és a róla való gondolkodás. Aszerint, hogy ebben a félelmetes vagy a szerető, jóságos hatalom bontakozott ki erőteljesebben, az imádság is más-más tartalmat és célt kapott. Az előbbi esetben az imádság tartalma és célja a könyörgés, a kiengesztelés, a tetszés-megnyerés volt, az utóbbiban viszont a bizalom bontakozott ki, mely közeledésre, őszinte megnyilatkozásra indította a vallásos embert, s lelke vágyai kéréséssé formálódtak.

Az utóbbira meggyőző példa Jézus tanítása az Istenről és az imádságról. A názáreti próféta Istent „mennyei Atyánknak“ mondotta, szemben az ószövetségi „hatalmas Úrral“, aki haragra gerjed, megbünteti az atyák vétkeit a fiakban, aki félelmetes, akinek még a nevét sem szabad kiejteni. Jézus olyan Istenről beszél, akitől nem félnie kell az embernek, hanem iránta bizalmat éreznie. Tanítása nyomán eltűnnek a kiengesztelő áldozatok s a szeretet vallása és a bizalom imádsága születik meg. Az imádság gyermeki kérés lesz az Atyához: „Kérjétek és adatik nektek, keressetek és találtok, zörgessetek, és megnyitvatik nektek... Ha tehát ti gonosz létetekre tudtok jó ajándékot adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább ad jókat a ti mennyei Atyátok azoknak, akik kérik tőle?“ (Mt 7,7—11).

Az imádságnak többféle formája van, melyek egyúttal a lelki fejlődés különböző fokozatait is képviselik. Ezek: a magán, a családi, a társas és a liturgiális vagy gyülekezeti ima.

2. Jézus a magán imádkozást emeli ki, maga is azt gyakorolta. „Te pedig amikor imádkozol, menj be a belső szobádba, és ajtódat bezárva imádkozzál Atyádhoz“ (Mt 6,6). Lukács evangéliuma ezt jegyzi fel: „Történt azokban a napokban, hogy kiment a hegyre imádkozni, és Istenhez imádkozva virrasztotta át az éjszakát“ (6,12). Nincs sehol említés arról, hogy Jézus a tanítványaival együtt imádkozott volna, hogy gyakorolták volna a közösségi imát. Ő a Gecsemáné kertben is egyedül imádkozott: „Akkor elment velük Jézus egy helyre, amelyet Gecsemánének hívtak, és így szólt tanítványaihoz: Üljetek le itt, amíg elmegyek, és amott imádkozom“ (Mt 26,36). És másik helyen: „Jézus [...] miután elbocsátotta a sokaságot, felment a hegyre magánosan imádkozni. Amikor beesteledett, egyedül volt ott“ (Mt 14,22—23).

A magán ima fontossága abban áll, hogy általa a hívő ember személyes kapcsolatba kerül Istennel. Ez a kapcsolat ösztönzője és forrása mindennek, ami jó és fennkölt; a fejlődés hajtóereje; az erkölcsi magasságok felé való emelkedés biztosítója. Isten vonzza gyermekeit a magasabbrendűség világába, s amikor ez tudatossá válik a hívő emberben, azután már önként, magától halad ebbe az irányba.

A magán ima az alapja és forrása minden imának. Clarke F. Jakáb azt mondja erre vonatkozólag, hogy akinél a magános imádkozás nem mindennapi gyakorlat, annál a liturgikus imádkozás sem lesz tiszta, még kevésbé mély és lélekből fakadó.

Napjainkban a magán ima mind ritkább lesz a hívek gyakorlatában, a hangsúly a liturgiális imára tevődik át, viszont sokan ezt is elhanyagolják. A magán ima nem maradhat el életünkől, nem szigetelődhetünk el, mivel az ellenkezik a világmindenség lényegével és összefüggéseivel, egyben értelmetlen és káros lehet.

Milyen legyen a magán imádság? Jézus szerint legyen rövid: „Amikor pedig imádkoztok, ne szaporítsátok a szót, mint a pogányok, akik azt gondolják, hogy bőbeszédűségükért hallgattatnak meg“ (Mt 6,7). Az ApCsel írója szerint az efézusiak két óra hosszát kiáltották: „Nagy az efézusi Diana“ (19,28).

A magán imának formái, tartalmi és időbeli szempontból nem lehetnek előre megállapított kötöttségei. Meghatározója az a lelki állapot lehet, amelyben az imádság elhangzik. Ez a lelkület kell, hogy igényelje az imát, még akkor is, ha semmi kérése sincs. Mert szükség a hívő embernek mindennap az Istennel való közvetlen érintkezés. Az ima lehet csupán néhány szó, egyetlen kérés, egyetlen hálaadás. Munka előtt így szoktunk imádkozni: „Uram, segíts!“ Ez a két szó betölti egész lényünket, és az erő forrását buzogtatja fel bennünk. Értelmetlen volna ilyen alkalomra egy, akár csak pár soros imát előírni. Ez a két szó elég, ebben minden benne van. Munka után ezt szoktuk mondani: „Hála Istennek, elvégeztük!“ Ez is elégséges, mert a lélek mélyéből, őszintén és magától jön. Ha a gyermek édesanyja beteg, mi legyen imádságának a tartalma? Az ő lelke. Tarthat egy ima, egy imádkozó lelkiállapot órákhoz is, s lehet csak egy pillanat, mely azonban évekre s talán egy egész életre szóló hatást jelent. Ezért szükséges a hívő embernek mindennap az Istennel való közvetlen kapcsolat.

Legalkalmasabb idő az imádkozásra az este, amikor számba vesszük aznapi munkánkat, magatartásunkat. Ilyenkor hálát adunk, bűnbánatba mélyülünk, tiszteletadással adózunk, ígéretet teszünk, erőért imádkozunk. De nappal, munka közben is egy-egy villanásnyi gondolat, mely Isten felé száll, elég ahhoz, hogy egész lényünket átjárja, tudatosítsa bennünk az Istennel való kötöttséget, és emlékeztessen arra, hogy hivatásunk a lelki, erkölcsi, szellemi fejlődés, tökéletesedés, a tiszta élet.

3. A családi imának különböző formája lehet. Leggyakoribb az asztali imádság, mely rövid kell, hogy legyen. Lehet ugyanaz a szöveg minden alkalomra. Mondhatja az imát a család bármelyik tagja, a gyermek is, s talán annál kedvesebb.

A társas imát napjainkban csak közös étkezéseknél, vagy egyházi gyűléseken, megnyitó, vagy záró imaként szokták gyakorolni.

A magán ima mellett kiemelkedő jelentősége van a liturgiális vagy gyülekezeti imának, mely közösségi cselekmény, de ugyanakkor az egyén

imája is a gyülekezetben. Ennek az együtt-imádkozásnak két formája van. Az egyik az, amikor a lelkész mondja az imát és a gyülekezet hallgatólagosan vesz részt az imádkozásban. A másik, amikor a gyülekezet cselekvőleg vesz részt benne. Ez megoldható úgy is, hogy a gyülekezet a lelkész után, ill. vele együtt félhangosan mondja az imádságot.

Gyülekezeti imának vagy legalább is imádságos meditációnak lehet tekinteni az egyházi éneket — a liturgiában. Nem lehet eléggé hangsúlyozni az ének szerepének nagy jelentőségét. Éppen ezért fontos, hogy az ének mind szöveg, mind dallam szempontjából a lehető legjobb legyen. Az ének igen alkalmas arra, hogy élővé tegye, és a legszebb formában, a legmélyebb érzelmek keretében bontakoztassa ki az Istennel való lelki kapcsolatot.

A liturgiális imával kapcsolatban az alábbi kívánalmakat állapíthatjuk meg.

Ne legyen hosszú, az istentisztelet keretében legtöbb 6—8 perc. Tartalmilag és formailag legyen szabatos, elmondásában méltóságteljes, hitelt és meggyőződést sugárzó. Jusson kifejezésre benne az Istenben való bizalom, az iránta való tisztelet és szeretet. Legyen benne hálaadás, bűnbánat, kérés, imádkozás, nemcsak magunkért, hanem a távollévőkért, embertársainkért, különösen a betegekért. Ezek csak általános kívánalmak, melyek mikénti alkalmazása az imádkozótól függ. Lehet olyan alkalom, amikor a bűnbánatot emeljük ki, máskor viszont a hálaadást vagy a kérést. Ugyanazon imában szerephez juthat mindhárom is, esetleg valamelyik el is maradhat. Az adott alkalmak és lelkiállapotok határoznak e tekintetben.

Ki kell emelnünk a liturgiális ima közösségi jellegét. A magán imának csak egyéni jellege van. A liturgiális ima ezzel szemben az együttes imádkozást jelenti. Ilyen kell hogy legyen tartalmában és formájában egyaránt. A hívő ember nem imádkozhatik Istenhez csak az ő „bezárt szobájában“ mert ő nem csak egyén, hanem közösségi lény is. Istennek pedig nem kedves a visszavonuló, a közösségtől elszigetelődő ember. Az egyénnek szervesen bele kell kapcsolódnia a gyülekezet testvéri közösségébe. A vallásos ember nemcsak mint egyén megy a templomba, hanem mint a testvéri közösség tagja is, és ott felebarátaival együtt imádkozik. Ez az együttes imádkozás jut kifejezésre az egyházi ének éneklésében és a gyülekezeti ima hallgatásában. Kétségtelen szükséges volna, hogy az Úri imát dallamosított formában a gyülekezet együtt énekelje s ne csak némán hallgassa, hogy legalább ebben az évezredek imádságban tevékenyen vegyen részt, érezze az együtt-imádkozás szépségét s lélekemelő bensőségét.

Mind a magán, mind a liturgiális ima egyformán fontos. A magán ima az egyén imája, a liturgiális ima a közösségé. A magán imádkozás helye bárhol lehet, de a gyülekezeti imádság helye a templom, az a hely, ahol a hívek istentiszteletre össze szoktak gyűlni. A magán ima gyakorlása nélkül erőtlenné és alap nélkülivé válik a liturgiális imádság, a kettő ugyanis egymással összefügg, egyik a másikat kölcsönösen feltételezi és igényli.

4. Szükséges megemlítenünk a liturgiális ima mellett a meditációt is, mint az Istennel való kapcsolat létesítésének egy másik hatásos formáját. A meditációban nincs kérés. A lelkész olyan gondolatok, meglátások, él-

mények, igazságok világába vezeti híveit, amelyek Istent éreztetik meg velük. Az így felébresztett érzések maguktól kívánják az Isten előtt való megnyilatkozást: szeretlek Isten... Istenem én benned bízom... gondviselő Jő Atyám vagy... A meditáció és megnyilatkozás után már könnyű az imádkozás. Liturgiánk jelenlegi formája nem nyújt lehetőséget a meditáció bevezetésére. Egyébként ilyen célt akart szolgálni egyesek azon törekvése, hogy bevezessék a liturgiába a bibliaalvasást.

Az utóbbi időben erőteljesen bontakozott ki egy olyan törekvés, hogy a gyülekezeti ima mellett kapjon helyet a magán ima is „csendes ima” formájában. Ez annál inkább ésszerű kívánalom, mert nyilvánvaló, hogy a gyülekezeti imába nem lehet bevenni mindenkinek egyéni vágyait, kéréseit, viszont természetes, hogy ezek helyet szeretnének kapni az istentisztelet keretében. Erre pedig a legalkalmasabb a csendes ima formája.

5. Milyen hatása, eredménye van az imádkozásnak? Az eszmék és gondolatok, amelyekből az imádság felépül, mély hatással vannak a hívő emberre. Jézus azt tanítja: „Kérjétek és adatik nektek, keressetek, és találtok, zörgessetek, és megnyitvatik nektek” (Mt 7,7). „Ezért mondom nektek: higgyétek, hogy mindaz, amiért imádkoztok, és amit kértek, megkapjátok, és meg is adatik nektek” (Mk 11,24). Jézus tehát hitt abban, hogy Isten kérésünket teljesíti. Ne feledjük azonban, azt is mondta: „Legyen meg a te akaratod”. Ezzel szemben ma már mind több híve van annak a felfogásnak, hogy az imádkozásnak csak önmagunkra visszaható ereje, szubjektív hatása van. Ez nem is olyan újkeletű felfogás. Már a 18. században egy angol teológus azt tanította, hogy: „Istenre nem lehet hatni imádkozásunk által, őt nem lehet befolyásolni. Az imádkozásnak csak annyiban van haszna, hogy ösztönzőleg hat hangulatunk, belátásunk, magatartásunk megváltoztatására, az új lelki beállítottságokhoz vezet.” Clarke F. Jakab szerint minden imádkozás, kivétel nélkül, lehoz valamit az égből. Kérésünkre mindig kapunk valami olyant, amit nem kapnánk meg, ha nem imádkoznánk. Isten úgy teljesíti kéréseinket legtöbbször, hogy minket változtat meg.

Az imádság történetének kezdeti szakaszában a kérő ima emelkedett ki. Éppen ezért könyörgésnek is nevezték. Az imádság azonban a maga egészében nem lehet csak kérés, hanem lelki kapcsolat Istennel, ennek pedig a kérés csupán egyik mozzanata, mely nem emelhető a többiek fölé.

Az imádság értékét nem a kérések teljesülése szempontjából kell megítélnünk, hanem annak a lelki hatásnak szempontjából, mely eltölti az embert az imádság áhítatában, és kérésének Isten elébe való vitele alkalmával. A kérésnek már csak a feltárása is magával hoz bizonyos jóleső megnyugvást. A kérést ugyanis mindig megelőzi a nyugtalanság, mely eltűnik vagy enyhül még akkor is, ha a kérés nem teljesül. A kérés nyomában mindenképpen az Isten akaratában való megnyugvás jár. A kérés szinte annyi, mint a sírás. S boldogok, akik sírnak, akiknek szívéből fel tudnak törni a kérések, mert ők megvigasztaltatnak. A lelki hatás mindig hoz valamilyen teljesülést, ha nem is közvetlen, de közvetett formában.

Az imádság tiszteletadás Istennek. Milyen haszna, értéke van ennek? De kérdezhetjük, hogy mi haszna van annak, hogy a gyermek tisz-

telettel viseltetik szülője iránt s azt minden adódó alkalommal magatartásában, szavaiban, érzéseiben kifejezésre juttatja? Mi haszna annak, hogy egy ismeretlen idős emberrel szemben tisztelettel viseltetik? A tiszteletadás értékét nem lehet haszonnal mérni. Értéke ott bontakozik ki a lélekben, a jó érzésben, a megnyugvásban, a szeretet egymásra sugárzásában, a szép, fennkölt lelkiállapotban. Ugyanígy vagyunk az Isten iránti tiszteletadással is. Ha a szülővel, az ismeretlen idős emberrel szembeni tiszteletadás fennkölt lelkiállapotot teremt bennünk, s mi azt értékesnek érezzük, vajon az Isten iránti tiszteletadás nem teremte még fennköltebb, még értékesebb lelkiállapotot bennünk. Az imádkozás nyomában felemelő lelkiállapotok bontakoznak ki. Az imádság bekapcsolja a hívő ember életét az örökkévalóság áramkörébe, összeköti Istennel, melynek eredményeként fény, melegség, szépség és magasztos érzések áradnak szét lelkében. Nincs olyan műszer, amellyel ennek a lelkiállapotnak az értékét meg lehetne mérni. S nincs olyan mérhető haszon, mely ezt az értéket megközelíthetné, s még kevésbé, mely felülmúlná.

Mi tehát az imádkozás célja? Az, hogy a hívő emberben lelki kapcsolat létesüljön Istennel. Ebben van minden megoldása az imádkozásnak. Wiemann valláspszichológus azt mondja: „Az imádkozás a személyiségnek Istenhez való alkalmazása úgy, hogy Isten az ő munkáját hatásosabban tudja elvégezni velünk, mint ahogy anélkül tehetné.“ Miként a madár kibontott szárnyával emelkedik a földről a magasba, de a levegő segítségével, az ember is a lélek szárnyával, az imádsággal emelkedik a gyarlóságok világából az erkölcsi tisztaság magasságába, Isten segítségével. Ennélfogva az imádság tartalma lehet mindaz, amit az Istennel való kapcsolat a maga teljes egészében jelent: bizalom, szeretet, hálaadás, Isten akaratában való megnyugvás, bűnbánat, megbocsátás, kérés. Így válik az imádság erőforrássá, mely ellenállóvá tesz a kísértésekkel szemben. Ugyanakkor a lelki békeség, a tökéletesség felé való haladás és minőségi emelkedés ihletője is.

A tanítványok úgy érezték, hogy nem tudnak helyesen imádkozni, ezért kérték Jézustól: taníts minket imádkozni. Napjainkban is nagyon sokan nem tudnak imádkozni. Ezt bizonyítja az, hogy életünkben nincs fejlődés, nem változtak semmit, hogy öreg korukban is ugyanannyi és ugyanaz a gyarlóság van meg bennük, mint fiatal korukban volt. Az imádság ugyanis megváltoztatja a hívő embert. De ehhez szükséges, hogy az ima teljes legyen. A nem teljes imának nincs életformáló hatása.

Az ima akkor teljes, ha benne nemcsak tisztelet- és hálaadás, bizalom, szeretet, Isten akaratában való megnyugvás van, hanem az erkölcsi törvények elismerése, önmagunk cselekedeteinek a számbavétele és bírálata, megállapítása annak, hogy életünkben mi volt jó és mi volt rossz, bűnbánat, és elhatározás a megismert gyarlóságok kiküszöbölésére, az erények megvalósítására. Ezek a részek imádságunkból gyakran hiányzanak. Az ima pedig csak ezekkel teljes, ennek van élet- és jellemformáló ereje, hatása. Aki naponta így imádkozik, az nap-nap után változik, jobbul, nemesedik, lelkülete finomul, és a valláserkölcsei életesmény, az istenfiúság megvalósulása felé halad. Bizony sokan nem tudnak így imádkozni. Ezért időszerű számunkra is a tanítványok kérése: „Uram, taníts minket imádkozni“. (Lk 11,1).

PÉCHI ZSUZSA KÖNYÖRGÉSE

Nehéz üldöztetések és lelket súlyos próbára vető szenvedések majd háromszázados emlékét őrizte meg egy íródeák följegyzése régi, pörös akta hátán: egy üldözött fiatal asszony könyörgését.

Péchi Simonnak, az egykori hatalmas kancellárnak Zsuzsa leánya nevéhez fűződik ez a szép emlék. Elítéltetése után negyven évvel, pöre egy másolt ügydarabjára úgy került oda befejezésnek, mint egy csapás emlékére épült templom boltozatába a jelképes zárkó.

Szomorú záróemléke ez a könyörgés annak a pörnek, melyet Péchi Zsuzsa földi bírái előtt másodszer is rég elveszített.

Azt sem tudjuk, hogy élt-e még akkor, midőn könyörgését Mihác Demeter 1678-ban vesztett pörei egy ügydarabjára lemásolta?

Mikor édesatyja 1635. május 6-án Mezőbándon a végrendeletét megírta, akkor Péchi Zsuzsa még csak jegyes volt s 1638 nyarán már mint *Kúnosi Gál Ferencné*t Krisztina testvérével, Bögözi Farkas Ferencnével együtt ítélték el a dési országgyűlésen, a szombatosság miatt. Adat maradt arról, hogy unitáriusságát bizonyítani próbálta. Azonban róla is, mint nénjéről „tanúk igazolták“, hogy zsidó szertartásokat követett s mivel az országos végzés által megszabott határidőre nem tértek a négy bevett vallás valamelyikére: notázták őket. Ez pedig azt jelentette, hogy mint asszonyok, fejük megváltásáért minden birtokukat elvesztették.

Az ítélelhozzatal előtt valószínűleg Péchi Zsuzsa és édesatyja és sok más szombatossággal vádolt társa példájára fogságba, vagy legalább őrizetbe kerülhetett.

Talán itt, lelki szorongásai közt, vagy tán elítéltetése után törhetett ki belőle atyja szelleme e könyörgésben. Istenhez menekül, előtte tárja ki lelkét. Hozzá fellebbez és benne nyugszik meg. Ez a könyörgés az üldözött igazságérés jajsikoltása. Egy minden hitével már egyedül Istenben bízó lélek sóhajta. De a tisztaság öntudatának bizonyítványa is, mely az emberi igazságszolgáltatás tördőféseitől vérző sebeire mutatva, Istentől várja a gyógszert és törhetetlenül bízik az ő utolsó ítélete mindent helyrehozó igazságában.

Maga a könyörgés így szól:

„Örök Isten, titkoknak értője; ki minden szíveknek vagy általlátója és mindeneket tudsz minnelőtte meglemméne, hallgasd meg a te alázatos szolgáltnak könyörgésit. Tudod, Uram, ártatlanságát. Segíts meg Uram s én Istenem a te mennyei szent lelkednek ereje által, hogy viselhessem békével e keresztet és a te fiad az úr Jézus Krisztus által tétess törvényt ebben az utolsó napon, hogy éljen az én lelkem te előtted és dicsérhessen tégedet. Ámen.“

Midőn e könyörgést olvassuk és visszaképzeld magunkat abba a sötét időbe (1638), melyben a meggyőződést tömeges elítéltetésekkel kezelték, lelkünk megérti Péchi Zsuzsát. Hol is kereshetett volna Istenen kívül másnál reményt és vigasztalást? Tudjuk, hogy tizenegy évvel a dési ítélet után megpróbálta atyja egyik eladományozott birtokán az adományos magvaszakadtával örökösödési jogait érvényesíteni, de eluta-

sították. Újra csak reményeivel és hitével maradt. És újra csak hitt, remélt és nevelte gyermekeit. Az az íródeák, ki pörös ügyei néhány darabját leírta, még sokat tudhatott mártíromságáról. Bizonyára megértette őt éppen 1678-ban, mikor a Béli Pál-féle összeesküvés sokszor ártatlan gyanúsítottjaival tele voltak az erdélyi börtönök s tán azért jegyezte föl a pör anyagához nem tartozó könyörgést is.

De megérti őt mindenki, akiben hit és lélek él; aki szenvedett, vagy átérezte a mások szenvedését. És az ártatlanul vagy az igazságért szenvedőknek megvan az a krisztusi elégtételük, hogy földi életüket messzire túléljük; nemesítő példakkká finomulnak s az eszményítés isteni glóriája sugárzik reájuk.

Péchi Zsuzsa nagy, nemes, vallásos lélek volt. Földi javait elvehette az önző emberi erőszakoskodás, de nem foszthatta meg hitétől. Szünetedései és szép könyörgése a részvét, szeretet és erkölcsi nagybecsülés koszorúját szerzik meg dicsőült emlékének.

HEREPEI JÁNOS

CSANÁDI PÁL, AZ UNITÁRIUS PÜSPÖK, ORVOS ÉS EGY RÉGI GYÖKERŰ TEMETKEZÉSI SZOKÁSUNK*

A kolozsvári Házsongárdi temetőben a kápolna melletti táblában, annak északnyugati sarkában elhelyezett síremlék adatait 1925 őszén írtam le.

Anyaga mészkő; alakja: nagy, sima ormós-koporsó; kidolgozása: gondos, jó munka; állapota: kopott, zuzmós, különösen a déli lap felirata alig kibetűzhető; a jelkép pedig kevéssé még rongált is.¹

A déli lap leírása:

A sorkezdetek egész magasságában féldombormíves faragású, két oldalán átkötött olaszkoszorú; mindenik átkötésből külön-külön indulnak le-, illetve felfelé a levélcsonok, így azután azok lent, illetőleg fent találkoznak. A koszorúban rövidszoknyás s rövid (?) hajú alak botra támaszkodik, amelyre kígyó tekerőzik; felemelt baljában kerek csészét tart, amelyből lángcsóva csap fel az alak feje fölé.

E jelkép mögött vésett szöveg:²

PAVLEYS • PRAECLARA • PRAESTANS • VIRTUTE CHIANADI •
HOC TEGITVR TVMVLO CLAVDIA PLANGE POLIS
HIC VIR HIC ILLE FVIT GRAVITAS SAPIENTIA CANDOR
QVI POST HAC POTERVNT VIX REPERIRE PAREM
DIVERSAS GENTES ET REGNA REMOTA PETIVIT
VIXIT IN ITALICIS PLVS TAMEN ILLE LOCIS
DOCTRINA TANDEM SOLIDA CVMVLATVS ABVNDE •

* Megjelent: *Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* c. munkájában, III. k. 481—491.

HVIC REDIT HVIC PATRIAE COMMODA MVLTA FERENS •
 QVATVOR INQVE SVPER VIGINTI PRAE FVIT ANNOS •
 CLAVDIACAE RECTOR NON SINE LAVDE SCHOLAE •
 DVMQVE GREGIS CHRISTI SOLERTER EPISCOPON EGIT •
 PER DVODENA QVATER ZODIA PHOEBVS IIT •
 SEXAGINTA SVAE QVINQVE ET NVMERA ANNOS
 VITAE TVNC LACHESIS FILA TRAHENDA SCIDIT
 CVM POST SEXCENTOS AC MILLE TRICESIMVS ANNVS
 CVRERET ET SEXTVS MENSE DECEMBRE FLVENS •
 ILLIC ET HAEC FVERANT TIBI COGNOSCENDA VIATOR •
 NE TANTO REQVIEM PARCE VOVERE VIRVM

Az északi lap felirata:

HIC SITVS EST ADMODVM REVERENDVS ET CLARISSIMVS
 VIR PAVLVS TSANADI QVI POSTQVAM PRIMVM IN HOC
 GYMNASIO CLAVDIOPOLITANO PRIMAII RECTORIS MVNVS
 ANNOS
 XXIV CIRCITER CVM SVMMO STVDIOSAE IVVENTVTIS
 EMOLVMENTO GESSISSET • POSTEA SVPER INTENDENTIS
 ETIAM
 OFFICIO ANNOS IV • SVMMA CVM VIGILANTIA PERFVNCTES
 ESSET
 EX HAC MISERIARVM VALLE MAGNO CVM TOTIVS CIVITATIS
 LVCTV
 AD BEATISSIMAM COELESTIS GLORIAE REQVIEM
 TRANSLATVS
 EST ANNO 1636 • 3 • DECEMBRIS AETATIS SVAE 65

Csanádi Pál életére vonatkozólag meglehetősen sok adat áll rendelkezésünkre, hiszen nemcsak egyházának, hanem a közéletnek is nevezetes embere volt.

Edesapja Temesvár környékéről Kolozsvárra származott erszénygyártó, akinek Pál nevű fia az 1572. esztendőben már itt született. Iskoláit is Kolozsvárt járta, majd Olaszországban folytatta, honnan öt évi tanulás után visszatérve, 1608-ban az itteni nevezetes schola főigazgatójának (rector primariusának) választották meg. Thordai János, az iskolából 1620-ban kibúcsúzó öregdiák magasztalva emlékezik meg róla mint szorgalmas és vallásos férfiúról, jeles tanárról, egész emberről, jóakaró nevelőről, a szűkölködőket étellel-itallal táplálóról és minden jóval ellátóról. Ellenségei irigyelték, barátai pedig csodálták. Bod Péter megállapítása szerint az unitárius vallásnak szeme, szíve, szája volt.³

Segesvári Bálint krónikájának néhány szavas jellemzése kitűnően megjeleníti előttünk jeles egyéniségét: Az 1632. évi szeptember 2-án Dicsőszentmártonban tartott zsinaton „választák püspökké az kolosvári scholamestert, Csanádi Pált magyar nation, nőtlen legényt, nagy ősziben elegyedett kisdud embert: nagy hertelen haragú, száraz ember, bölcs, okos Medicus, az fejedelemhez igen hordozták, igen gyorsan járó, Konventséget is ugyan viselt akkor, mikor püspökké választották“.⁴

Segesvári szavait bővitendő, egyéb adatot is találtam arra vonatkozólag, hogy mint orvost országos főemberek hívták magukhoz gyógyítani. Így 1621. április 15-én Meggyesfalvára vitték Angyalosi János itélőmester súlyos betegségének látására. 1629. augusztus 22-én Bethlen

Gábor fejedelem hívatta magához nagy sietve. 1631. augusztus 11-én Rákóczi György fejedelem küldött utána, mivel Ferenc nevű legkisebbik fia megbetegedett.⁵

Vele kapcsolatosan egészen szokatlan jelenségképpen állapítható meg, hogy a sírkövére vésett latin nyelvű distichonok elé nem a papi jelképet: a nyitott, vagy csukott könyvet, hanem az orvosi és a bölcséleti tudományok egyesített szimbólumát: az Aesculapius-botot és a csészéből fellobbanó lángot tartó klasszikus alakot faragták ki, pedig a nyugati országok iskoláiban felnőtt későreneszánszkori ember egészen abban a világban élt, hogy minden tudománynak, így a medicinának is a teológia az alapja. Ámde Csanádi olaszországi egyetemeken tanult, s ezért — úgy látszik — inkább volt humanista tudós, mintsem e kor szokása szerinti tételeken vitatkozó hitszónok, hiszen — lám — az egyszerű polgár Segesvári is „bölc, okos Medicus“-ságát meg „bölc tudós, istenfelő“ tulajdonságát hangsúlyozta. Ez a síremlékünk tehát egyike azoknak a keveseknek, amelyek az olasz tudományok hatását örökítik meg.

Csanádinak irodalmi munkálkodásából négy kéziratot műve maradt reánk; közöttük legnevezetesebb és legnagyobb jelentőségű az iskolai törvények összeállítás. E törvények azután több-kevesebb változtatással évszázadokon keresztül szabtak irányt az unitárius iskola belső rendjének.⁶

Ugyancsak Segesvári krónikájában 1636. december 5-i keltezéssel olvassuk a következő feljegyzést: „Holt meg nagy hertelen ama bölc, tudós, istenfelő Csanádi Pál, az kolosvári püspök, az ki püspökséget viselhetete csak négy esztendeig s két holnapig nagy szorgalmatossággal, az ki az fejedelmek körül is kedves volt jó Medicusságáért; nőtlen volt mind életének rendiben, az ki az várost szolgálta 28 esztendeig, és holt meg 64 esztendős korában, lött temetése die 9. decembris nagy solemnitással.“⁷

E feljegyzésben foglaltakat egészítsük még ki az unitárius schola 1636. évi seniorának megemlékezésével: „dec.2.Clar(issimus) Czenádi Pál püspököt d.u. 6 óraker a gutta megütvén, másnap déli 12 óra körül lelkét nagy nyugodtsággal visszaadta az Istennek; dec. 9.-én eltemettetett.“⁸

E két forrás nap szerinti időpontja nem egyezik, a síremlék felirata azonban a senior feljegyzését igazolja. De ezt támogatják az egyháziak számadáskönyvének elszámolásai is: „1636.Die.3.Decemb. Hogj Pwspök Vram Chyanadi Pall ki mult ez Vilagból, attunk az selliephez Lecz szeptet: in toto No: 66 — fl. — d.12.Item: Az Rakot seörhez⁹ attunk Teglat No 1200. Templomet Item: Az Boritasahoz kellett Lezi szeptet adn[om] No: 50. — fl.d.10.Item: Onos szeptet siliephez No:250. fl. 1 d.25.“ December 4-től egészen 9-ig pedig a nagy haranggal mindennap kétszer, összesen tizenhárom úttal harangoztak. E szám azonban csakis abban az esetben felel meg a valóságnak,¹⁰ ha tekintetbe vesszük, hogy a halálozás napján, vagyis december 3-án este is megkondították a harangokat.

A múlt század 30-as 40-es éveinek közkedveltségű lapja, a Kolozsvárt megjelent Nemzeti Társalkodó 1841. évfolyamának szeptember 24-i száma a mi érdeklődésünkre is méltán számon tartó hírecskét közölt:

„A’ napokban Kolozsvártt sirásás közben egy réztáblára találtak. A’ tábla hossza 6, szélessége ugvan annyi bécsi hüvelyk, elő és hátlapja aranyozott, ’s hol az aranyozás megkopott, krispán fogta bé. Két átfurt füle van középben, mellyel hihető egykor koporsóhoz volt szegezve. Hogy

koporsó tábla lehetett, az előlapon tisztán olvasható imez felírás bizonyítja:

D.O.M.S. Paulus Czianadi Claudiopolitanus Philosophiae ac Medicinae Excellentissimus Doctor hoc tumuló conditus est, qui post multas peregritaniones in scholam patriae ab amplissimo senatu Claudiopolitano a. 1608. introductus ad annos XXIV magnus cum laude Rector extitit. Pius autem senex ab Accleseia pia A.1632 in superintendentem. Electus 4 annos praestantissime floruit, obiit autem die 3 X-ris. A. 1636 aetatis vero suae 65 apoplexia ereptus.⁴¹

E táblácska felirata határozottan bizonyítja, hogy ennek az emlékek a dolgozatom elején leírt sír megbolygatásával kellett napvilágra kerülnie, s így kiegészítő részét képezi az egykori szokásokat valószínűleg jellegzetesen egyesítő városi temetkezésnek. Tehát ezt, a mai hossz mértékegységre átszámított 15,8 × 15,8 cm méretű aranyozott réz táblácskát a fejedelemtől való temetkezések legalábbis gyakori mellékletének kell tartanunk. Éppen ezért szükségesnek látszik igazi rendeltetését megállapítanunk, minthogy használatának, a Nemzeti Társalkodó hírcsékjében adott magyarázata semmiképpen sem felelhet meg a valóságnak.

A forrásunkban közölt leírást elemeire bontva, először is az tűnik fel, hogy a táblácskának, „két átfúrt füle van közepben“ s bár szakszerűen végzett ásatásból előkerült hasonló táblácskáról nincsen adatom, mégis a fenti idézetet olvasva, azonnal eszünkbe kell ötenie, hogy ilyen módon sem a koporsó oldalára, sem fedelére nem lehetett szilárdan hozzászegezve. Hiszen ha e fülek a mozgathatatlannal megrögzítés célját szolgálnák, abban az esetben nem csupán kettőt, sőt nem is a tábla közepére illesztett volna akár a rézműves, akár pedig az aranyozást végző és a feliratot készítő ötvösmester, ellenben a négy sarokba egyet-egyet, vagy ami még megfelelőbb: a tábla sarkaiba forrasztás nélküli lyukat fúrt volna, mint amilyenre nem egy példát találunk a kolozsvári Farkas utcai templom XVIII. századbeli temetkezéseinél. Igaz ugyan, hogy ezeknek, a négy sarkán átfúrt tábláknak anyaga nem vékony rézlemez, hanem súlyos ólom, alakjuk nem kis négyzet, hanem nagy téglalap, amelynek mind a négy lyukában még a mai napig is tisztán felismerhető a vasszeg rozsdanyoma, bizonyítván, hogy az ólomtáblák valóban a koporsóra voltak felerősítve.

*

Fontos körülménynek kell tartanunk, hogy a fentebb leírt réztáblának nemcsak előlapját, hanem hátlapját is megaranyozták. Ennek bizonyító erejét a további fejtegetés során fogjuk észrevenni. De mielőtt e táblácska rendeltetését továbbnyomoznók, még meg kell állapítanom, hogy felirata a halott életrajzát, míg nem az ólomtáblák az elhunyt verses szövegű magasztalását tartalmazzák. Tehát e kétféle szöveg között tulajdonképpen éppen olyan különbség van, mint a koporsóformára faragott sírkő déli és északi lapjának felirata között. Ezért nem lehetetlen, hogy mindkét tábla alkalmazása egy és ugyanazon temetkezésnél is előfordul. Hihetőleg ugyanilyen együttes előfordulással találkozunk az 1633. évben elhunyt Stegmann Joachim kolozsvári iskolai igazgató temetkezésénél. Bár forrásunk szavai nem eléggé világosak, mégis megállapítható, hogy Stegmann táblái közül az egyik „arannyal futtatott éretábla“,

amelynek szövege latin nyelvű életrajzot tartalmaz, a másíkról az a híradás, hogy az 1750—60-as években „Magyari György a Stegmann sírjában talált egy táblát, melyet a könyvtárba helyezés végett beadott“ az unitárius kollégiumba. Felírata: életrajzát kiegészítő adatainak latin nyelvű megörökítése mellett kegyelettel dicsérő szavakat tartalmaz.¹² Tehát közülük az előbbinek a Csanádi táblácskájával azonos rendeltetése lehetett, míg nem az utóbbi a XVIII. századbeli ólomtáblák szerepét tölthette be.

Van adatunk egy jóval korábbi táblácska előfordulására is, amelyet hasonlóképpen ide merhetünk sorozni, jóllehet leletkörülményeinek pontos leírását nem ismerjük. Értesítést róla a tudós Jakab Elektől nyerrünk, közlésében azonban több, határozottan megállapítható tévedést fedezhetünk fel, éppen ezért egészen meggyöngyítettnek állítható az általa leírt táblácska rendeltetése. Igaz, hogy Jakab Eleknek Uzoni Fosztó István „Historia Ecclesiastica“ című kéziratosa munkája volt a forrása, azonban kellő tájékozottsággal ő sem rendelkezhetett.

Jakab Elek az 1597. esztendőben elhunyt Enyedi György kiváló unitárius püspökről írott életrajzában találjuk, hogy „egyháza két emléket állított, egyet a mostani, mást a jövő nemzedék számára, amaszt márvány sírkövére, ezt réztáblára metszve; a márvány emléken Hattyú jelvény volt, más bevéselt jelképekkel és felirattal, amit Toroczkai Máté készített, Máté Tamás vésett márványba s Enyedi nagy művében a kiadók is elől fölvettek“. A réztáblára hasonlóképpen szöveg vala felvésve, ez alá pedig ugyancsak „Hattyú volt metszve, csőrében zöld ágat tartva“.¹³

Ezeknek az emlékeknek leletkörülményeit Jakabnál így találjuk lejegyezve: „A gazdagon aranyozott réz lap vagy tábla azon részével, melyre az emlékirat nagy betűvel fölvésve volt, a sírköre volt téve s másfél századig a halottal eltemetve feküdt. De a Kolozsváratt 1738—39-ben dühöngő pestiskor a város sírásói e sír közelében ásva, Balla József nevű unitárius sírásó, a föld ásása közben Enyedi márvány sírkövére talált s véletlenül nem igen mélyen a fennemlített réz emléktáblára is, s kivéven a hagyomány szerint elébb némely főtanodai ifjaknak... ajánlotta fel megvételre, végül is egy reformált vallású aranyművesnek adták el. Ez kitakarítás által azon tábláról tetemes aranyat kapott s azután eladta az enyedi ev.ref. főtanodai könyvtárnak, mely táblának és az arra vésett emlékiratnak alakja és mekkorasága most (1770 körül) is látható a kolozsvári unitárius főtanoda könyvtárában.“

E leírásban mindenekelőtt kifogásoljuk a kő anyagának márványként való meghatározását. Ezt legfennebb csak a költői szabadság mondathatta volna a felvéselt feliratban, bárha az adott esetben csak „molis“, vagyis kötőmb megjelölés fordul elő. Azután az is bizonyos, hogy ez, a föltétlenül ormós kőkoporsó-formára faragott emlékmű a föld alatt nem pihenhetett 150 esztendeig, minthogy annak eredetileg a földszínen kellett állania, föld alá süllyedése pedig összeomlott rakott sír vagy nagyobb altalajszűszás következtében történhetett. Végezetül az aranyozott réztáblácska nem lehetett a sírköre erősítve, minthogy azt a jövő-menő kétes alakok föltétlenül lelopták volna. De különben is a leírásból határozottan megállapítható, hogy a kőre nem volt reáillesztve, minthogy ennek megtalálása után „véletlenül nem igen mélyen a fennemlített réz emléktáblácskára is“ reá bukkant a sírásó. Sajnos, arra vonatkozó semminemű támaszpont nincsen, hogy e rézlapocskas az egykori fakoporsón kívül, avagy belül volt-e elhelyezve? Ehhez, bizony, több megfigyelő-

képességre, illetőleg gyakorlatra lett volna szükség, mint amire a különben kiváló Uzoni Fosztó képes lehetett volna.

Még egy harmadik „koporsótábla“ felbukkanásáról is van tudomásom. Ez az 1622-ben elhunyt Göcs Pál unitárius plébános sírjából került elő, megállapítani azonban nem tudom, hogy ez a felírtos tábla a két különböző típus közül melyiket képviseli?¹⁴

Előrebocsátott kételyeim tisztázását, vagyis Csanádi Pál sírjából előkerült táblácska igazi rendeltetésének megállapítását — ásatások hiányában — illetéknéppen csak írásos adatokból levonható következtetésekkel kell megkísérelnem. Szerencsére, anyaga és előállítás értéket képviselt, s ezért az érte járó kiadásnak könnyebb volt nyomára akadnom. Idézeteim nagyobb részét Kolozsvár város sáfárpolgárainak számadáskönyveiből jegyeztem ki.

1622. Június 27-én „Eppeli Mihali Vram Czinaltatua[n] egi Tablat Azzonjunk Temetesere melliet Vrunknak akarua[n] vinnj“. Ezt megelőzőleg pedig június 20-án „Szegedi Gergely az mitt az Azzonyunk koporsoyához az Tablayához adott, eő fels(é)ge) acceptaluan, az Becsületes Tanachy Comiss[iójára] fizettem fl.22 d. 95.“¹⁵

Idézetem bizonyítja, hogy Bethlen Gábor első felesége Károlyi Zsuzsánna fejedelemasszony teteméhez is készítettek ilyenféle táblát; anyagáról és rendeltetéséről azonban forrásunk nem nyújt felvilágosítást, ellenben abból a körülményből, hogy Eppely Mihály ötvösmester, királybírótól, a fehérvári temetésen is részt vett városi kiküldöttől megrendelt táblához Szegedy Gergely harmincados adott hozzávalót annak nemesfém-ből való előállítását bizonyítja, de e mellett tanúskodik a hozzávalók tekintélyes ára is.

Az idézethez hasonló adatot találtam II. Rákóczi György fejedelem és öccse levelezésében is: 1651. október 1-én „Asszonyunk ő nagysága leveléből szomorúvan értettük bizony kegyelmed szerelmes feleségének halálát“. Majd 1651. november 2-án „Brozerhez még Kállóból elküldöttünk volt, édes öcsém uram; az posta megbetegedvén, későn jutott kezében az levél; im, mi választ téssen, elküldtük kegyelmesen“. Végül 1651. november 4-én: „Brozernek meghagytuk, éjjel nappal készítse az táblát.“¹⁶

Rákóczi Zsigmond hercegnek Henriettával, Frigyes pfalzi választófejedelem és egykori cseh király kisebbik leányával való lakodalmi ünnepe 1651. június 26-án tartatott Sárospatakon.¹⁷ Alig három hónap múltával azonban a fiatal asszony már halott volt. A temetési előkészületekkel kapcsolatosan — úgy látszik — Zsigmond arra kérte bátyját, hogy csináltassa meg a koporsóba teendő táblácskát. A fejedelem tüstént rendeletet is írt Brozer István kiváló kolozsvári ötvösmesternek. Ez a körülmény bizonyítja, hogy e táblácskának is föltétlenül nemesfém-ből kellett készülnie.

Azután megint csak a városi sáfárszámadásokból idézek egy másik adatot: 1648. március 25-én „Üdvezült Stencel Ferencz Biro Vra[m] Temetesere az Tabla Aranyozasara Committaltak Eo k[egyel]mek Tanaczul Egy Aranyat.f.3.d.65.“¹⁸

Stencel Ferenc városi főbíró halálára készített tábláról az idézett adat maga is már egyenesen tudtul adja, hogy anyaga aranyozott volt. Egy más halálózással kapcsolatosan még többet árul el Balásfy Bálint magánjegyzőkönyve: 1624. április 17-én „az Eötues András Vram Teme-

tesekor hozatam három aranyat Tölle, az melj Tablat az Niakaba[n] Függeztettenek annak araniazasara atam az három Araniott f. 7 d. 50 Balasfj Istua[nna]k“.¹⁹

Ennek az idézetnek kiegészítésül szolgáljon a helyzet következő bemutatása. Ugyanis a halott Ötves András főbíró mesterséileg ötvös, de ugyanez volt a feljegyző Balásfy Bálint, valamint az aranyozást végző Balásfy István is.²⁰ Ebből az adatból tehát egyszerre világossá válik, mire is való a Csanádi Pál temetkezéséből előkerült aranyozott réztáblácska közepén, mégpedig valószínűleg a hátlapon talált két átfúrt, helyesebben talán forrasztott fűlecske! Az itt nyert képet azután nagyszerűen kiegészíti egy másik adatunk: 1659. „Die 22 Mártý Az rez Tablara, melliet az Varadi Miklos Uram koporsójaba[n] történek, vettem 2 singh török sinort. fl. — d.16.“²¹

Az előbb már tudomásunkra jutott, hogy az aranyozott táblácskát a halott Ötves András nyakába függesztették, az 1659. március 18-án elhunyt és április 23-án eltemetett Várad Miklós kalmár, főbíró, Bethlen János kancellár apósa,²² teteméhez készített táblához pedig 2 sing, vagyis 108 cm török zsinórt vásároltak. Ez a nyakba való függesztésre szánt hosszú zsinór azt jelenti, hogy a felakasztott tábla egészen a halott hasáig ért le, illetőleg az elhunytak köldöke táját fedte be. Ezzel a megállapítással most már annak is megeljük a magyarázatát, hogy a Csanádi-féle táblácskánál miért nem elégedtek meg csupán az előlap megaranyozásával, ellenben annak hátlapját is megvédték az oxidálódástól, ezt pedig semmiképpen nem lett volna szükséges megcselekedniök, ha a táblácska magához a koporsóhoz lett volna hozzáerősítve.

Az elmondottakhoz vegyünk még hozzá egy fél évszázaddal későbbi adatot is. Ugyanis az 1708. november 15-én Szebenben meghalt, november 20-án koporsóba helyezett és 1710. februárban a kolozsvári Farkas utcai templomban eltemetett gr. Bánffy György kormányzó betegségét, halálát és temetését Wesselényi István, a gubernátor veje részletesen megörökítette. A napló vonatkozó fejezetében elmondja, hogy a halálra készülő Bánffy arra kérte Köleséri országos főorvost, hogy ezüst táblára arany vésettél éppen olyan latin verses feliratot készíttessen, mint egykor ő készíttetett a felesége számára; ezt azután tésesse majd a koporsójába. A megrendelt latin verseket Bíró Sámuel szerezte és olvasta fel előtte, ő pedig minden gyengesége ellenére is ágyban felülve hallgatta végig.²³

Ez az adat bár a megelőzőleg felsoroltaknál nem mond többet, azonban megerősíti azok állítását, s egyúttal reámutat arra a fontos körülményre, hogy e szokás nemcsak bizonyos időhöz kötött életű volt, hanem a fejedelemség megszűnése után is, noha Apór Péter a „Metamorphosis Transylvaniae“-ban részletesen leírt temetkezési szokások között nem emlékezik meg róla, mégiscsak tovább élt. Fontos körülmény: az is, hogy Bánffy maga gondoskodván koporsójáról, szemfedőjéről, halotti öltözetéről, e készülétek között nem feledkezett meg a koporsóba teendő tábláról, ezzel is bizonyítván, hogy e tárgy lényeges alkatrésze volt egykori temetési szokásainknak.

Még a XVIII. század közepén túlra is tovább nyúlnak adataink. Így a kolozsvári Farkas utcai templom 1898. évi renoválása alkalmával beomlott sírboltban találtatott tárgyak között volt: az 1746-ban meghalt gr. Székely Lászlóné gr. Bánffy Kata koporsójában: „egy ólom és egy

ezüst tábla epitaphiummal“, továbbá az 1768-ban elhunyt gr. Rhédei János tábornok koporsójában „egy aranyozott réztábla epitaphiummal“.²⁴

A felkutatható adatok felsorolása után ha összegezem Enyedi György 1597, Károlyi Zsuzsanna 1622, Göcs Pál 1622, Ötves András 1624, Stegmann Joákhim 1633, Csanádi Pál 1636, Stencel Ferenc 1648, Henriette hercegnő 1651, Váradi Miklós 1659, Bánffi Györgyné 1706, Bánffi György 1708, Székely Lászlóné 1746, és Rhédei János 1768 évben történt halálával kapcsolatosan feljegyzett adatokat, megállapíthatom, hogy e 15,8×15,8 cm méretű táblácskák közül öt temetkezés esetében vagy egészen aranyból, vagy ezüsből, mígnem másik hat aranyozott rézből készült. A Váradi Miklóséről mindössze csak annyit tudunk, hogy rézből való volt, Göcs Pál táblájának anyagát pedig egyáltalában nem ismerem. Bizonyos, hogy nem a takarékoság készítette, különösen a vagyonos Ötves András, Stencel Ferenc, Váradi Miklós és Rhédei János családtagjait, hogy e táblácskát nem nemesfémről készítették; de arra sem gondolok, hogy a réz használata valamelyes ősi eredetű belső jelentőséggel lenne összefüggésben, ellenben valószínű, hogy a tiszta nemesfém alkalmazása a polgári rendű egyéneknekél kérkedésszámba mehetett volna, amiként a rendi világban a meg nem illető öltözködéssel vagy szokással való visszaéléseket mindig a maga rendje vetette ki magából. Ezért történhetett, hogy csak a testtel érintkező meg a külvilág felé fordult lapot vonták be az akkori idők legnemesebb fémével, az arannyal. Miután pedig a táblácskákra a halott életének összefoglalt leírását vésték, azt — az Ötves és a Váradi-féle adatok tanúsága szerint — török zsinóron a halott nyakába akasztották, ez tehát aligha szolgált csupán csak a személyazonosság megjelölésére, mert hiszen arra bőségesen elég lett volna a sírra vagy a sír fejéhez helyezett emlékmű felirata, vagy a koporsó fedelére ezüst szegekkel kivert név, életkor és halálozási időpont,²⁵ valamint a koporsó oldalára szegezett ólomtábla meg a selyemre festett halotti címerek,²⁶ avagy a gyulafehérvári székesegyházbeli ásatások előkerült egészen késői: 1754-ben készült körccik alakú vörösréz lap, amely Gyulaffi László belsőréseit tartalmazó urnára volt reá erősítve.²⁷ Ezzel szemben Ötves, Váradi, Bánffi és Bánffiné temetkezésével kapcsolatos feljegyzések egyöntetű tanúsága szerint e táblácska föltétlenül a koporsón belül helyeztetett el, mégpedig a halott köldöke táját fedhette be s ezért már a XVII. században is hihetőleg csak lappangó értelmű jelentéséhez aligha férhet kétség!

Nem képezheti vita tárgyát az a körülmény sem, hogy e szokást nem csupán egyetlen vallásfelekezet őrizte meg, hiszen az idézett tizenegy példa közül Enyedi, Csanádi, Stegmann, Ötves András meg Göcs Pál is unitáriusok, Gyulaffi László katolikus, ellenben a többiek mindnyájan reformátusok voltak. Minthogy pedig egész családjukkal együtt Stencel erdélyi szász, Stegmann brandenburgi, Henriette pedig személy szerint pfalzi német származású, noha a temetések mindannyija Erdély földjén és erdélyi szokások szerint ment végbe, mégis az idegen eredetű halottaknak is ugyanazon módon való elhantolása felveti azt a gondolatot, hogy itt egy általános és nemcsak Erdélyre korlátozott szokással van dolgunk; megfelelő külföldi összehasonlító adatok hiányában azonban még sem kísérek erre vonatkozó további következtetést kigondolni.

E táblácskák alkalmazási módjának megállapítása után szükséges annak okának, lényegének,²⁸ jelentőségének kinyomozását is megkísérte-

nem. Ugyanis már az eddig elmondottakból is világosan kitűnik, hogy itt valamelyes szokással, sőt ha azt vesszük tekintetbe, hogy az idézetek több mint egy századnyi időtávolságot zárnak közre, egészen bizonyos, hogy még ennél is sokkal messzibb múltból eredő hagyománnyal állunk szemben. Mibenlétének boncolgatása előtt azonban szükséges megállapítanom, hogy bizonyításomhoz fejedelmi személyek, főemberek, jeles értelmiségiek és tekintélyes polgárok példáit idéztem, de akkor kérdezhajjuk: ugyan hol lehetnek az alsóbb rendű nemesek, a kispolgárok és legfőképpen a jobbágy- meg a zsellérlép? Egészen lehetetlen, hogy csupán az előkelőbbeknél minden gyökér nélkül kifejlődjék egy olyan szokás, amely már a példák felőlelte 171 esztendő alatt is bizonyos változásokat mutathat!

A megállapítható változásokat két csoportba foglalhatom össze. Enyedi, Csanádi és Stegmann esetében a táblácskák felirata kötetlen szövegű életrajzi adatokat tartalmaz, mígnem Bánffi és felesége tábláján verses formát örököltettek meg s éppen ezért a feltételezhető életrajzi adatok mellett főképpen magasztalásokat foglalhatott magában. E különbséget nem tartom lényeges vonásnak; tulajdoníthatom egyszerű szokásromlásnak is, amely az eredetkutatásnál semmiféle útmutatásul nem szolgálhat. Ennél azonban sokkal jelentőségtejjesebb változatokat látunk a táblácskák anyagában. Ugyanis az előbbi összegezésben már felsoroltuk, hogy rézből, ezüstről, netalán aranyból, illetőleg aranyozott rézből, avagy ezüstről, tehát fémből, mégpedig nemcsak nemes, de nem nemes fémből is készűlhettek. Ennek megállapítása alapján — azt hiszem — minden habozás nélkül ki is mondhatom, hogy az itt leírt egész szokásnál az alkalmazott tárgynak fémből való készítése a leglényegesebb kelék. Éppen ezért lehetne ez akár vas is, de hogy azt még sem használták, lelje magyarázatát abban a körűlményben, hogy időt állóságát az oxidálódás nagyon csökkentti, no meg feliratot vésnl belé csak nehézség árán lehetséges. Igaz ugyan, hogy az életrajzi adatok megörökítése már csak késői továbbfejlődése lehet egy olyan jelenségnek, amely a maga legkezdetlegesebb formájában csak azért is kizárja a drágább fémfajok felhasználásával együtt a feliratkészítést, mert a nagy tömegeknel sem nemesfémel, sem írni-olvasni-tudást nem kereshetűnk; márpedig a szokások gyökere mindig a tömegeknel keresendő!

E megállapításunkat hozzuk összefűgésbe az Ötves András és Váradi Miklós, valamint Csanádi Pál temetkezésével kapcsolatosan megtalált adatokkal, sőt ezekből is hagyjuk egészen figyelmen kívül azt a jelenséget, hogy a táblácska zsinórra volt felakasztva, és hogy a nyakból eresztették alá. Egyedűl csak azt hangsűlyozzuk, hogy mintegy köldökig érvén le, a halott hasa tájára helyeztetett reá.

A késői fejleményeket lehántva, megtaláltuk a vázat: fémtárgy a halott hasán!

Vajon a népi temetkezéseknél mit találunk ugyanott? Leggyakrabban arató sarlót, miként a kolozsvári hóstátiaknál és még sok másfelé is; azonban itt-ott előfordul egyébféle használati tárgy, mint például ekevas, kapa, ásó, kasza, lapát, balta, vasaló, lópatkó stb., de mindig csak vas, vagyis fémtárgy.²⁸

A nép e szokásnak ma azt a magyarázatot adja, hogy azért kell e tárgyat a testre reáhelyezni, hogy fel ne fűvődjék. Való igaz, hogy az

állfelkötéssel s a szemhéj lecsukására szolgáló pénzdarabbal együtt ez is azt a célt szolgálja, hogy a halott formájában ne változzék el, hanem az legyen a látszata, hogy csak alszik (még a nagy szenvedések árán meghalt halottra is azt mondjuk: elhunyt, elpihent, elnyugodott, elaludt, vagy a középkori latinságban: requievit obdormivit). Éppen ezért nem tartom lényeges eltérésnek, hogy a szokás ma a koporsózárás előtt mind az állat felkötő kendőt, mind a szemhélyra helyezett pénzt, mind pedig a gyomor tájára tett sarlót (vastárgyat) eltávolítja, míg nem a feliratos táblácskának minden esetben a testen kellett maradnia. Hiszen eltávolítását éppen úgy tarthatnók szokásbeli elfajzásnak, mint ahogyan ezek az egyszerű vastárgyak idővel és adott körülmények között nemesfém-táblácskákká degenerálódtak. De meglehet az is, hogy netalán éppen a végleges rendeltetés megtartása képviseli az eredeti helyzetet, hiszen a kora középkori temetkezéseknél az ásató szakember nemegyszer hoz felszínre tetemre helyezett vasból való mezőgazdasági vagy másféle használati tárgyat.

Allítom azt is, hogy a táblácska eredetére vonatkozó megállapításomat még az a körülmény sem befolyásolhatja, hogy némelykor nem is azonnal, hanem — mint Károlyi Zsuzsánna és Henrietta halálakor — jóval a halál beállta után, vagyis nem sokkal a temetés előtt helyeztetett a koporsóba; lehetséges, hogy addig vagy valami másféle tárgy helyettesítette, vagy pedig az olykor előforduló bebalzsamozás esetében igazában nem is volt szükség eredeti rendeltetésére, s csak a jelentésében módosult szokás tartatta meg további alkalmazását. Hiszen lehetséges, sőt nagyon valószínű, hogy amiként a „szép“ halott kifejezésnek megvolt a maga belső értelme, ugyanúgy e szépséget előmozdító tárgyak (pénzdarab, fémtárgy, kendő) szerepe is már kezdetben valamelyes hitbeli (babonás) jelentőséget nyert. Ilyenformán a halott életrajzát hordozó táblácska is fejlődése folyamán netalán még valami más értelmet is kaphatott a felpuffadást megakadályozó egyszerű fémtárgy szerepén kívül! Vagyis ha e táblácska alkalmazásának eredeti gyökérzetét, mint nagyon messziről eredő és éppen ezért széltiben elterjedt szokást meg is találjuk, a belőle sarjadó új hajtás azonban maga is már önálló életet kezdve, hihetőleg új értelmezést és új hiedelmet, vagyis új magyarázatot kapott az egykorúak gondolatvilágában. Ezt azután annak a jelenségnek az alapján merem feltételezni, hogy felirata — a sírkő, a koporsóra helyezett ólomtábla, a szöveggel ellátott selyem-, sőt olykor ezüst-címer, továbbá a koporsó fedelére ezüst fejű szegekkel kivert név- és időbeli megjelölés, ezenkívül a templomban elhelyezett címeres és felirattal ellátott gyászlobogó meg a felfüggesztésre szánt papiros-kárta mellett — megint csak a halott személyazonosságát igazolja. Ez azonban lehetőleg egészen tömören összesűrítve mutatja be az elhunyt személyét, elrejtett módon való alkalmazása miatt bizonyosan nem is az egykori, avagy az utókorai külvilág, hanem valamilyen földöntúli felsőbb hatalom számára. Ezt erősíti meg az ural-altáji népek hajdani örökébe lépett orosz nép temetési szokása, ők ugyanis a koporsóba írást raknak, ami arról tanúskodik, hogy a meghalt jó keresztény volt. László Gyula szerint a régi kúnok is hasonló módon leveleztek a túlvilággal.

Csanádi Pál keresztény püspök temetkezése így lett egy pogány eredetű szokás megörzöjévé.²⁹

JEGYZETEK

- ¹ II. osztály A. tábla 306.sz.sír.
- ² Az egész felirat csupán az „AE” hangot adja betűösszevonással, idézetemben azonban ezt is feloldva kell közölnöm.
- ³ Gál Kelemen: A kolozsvári unitárius kollégium tört.II,393—95, és: Régi Magyar Költők Tára XVII/IV,575—577, ahol közölve van Thordai búcsúbeszéde.
- ⁴ Erd.Tört.Adatok (ETA) A.IV,203.
- ⁵ A városi sáfárok számadáskönyvei: 1621,233; 1629,293; 1631,148. (A kolozsvári állami levéltárban.)
- ⁶ Gál Kelemen, i.h. Egy másik kéziratának keletkezéséről újabban Klaniczay Tibor írt (Vita a könyv margóján. MKvSzle 1962, 54—55.).
- ⁷ ETA. IV, 211. A feljegyzés napja nem egyezik a halálozásával.
- ⁸ Benczédi Gergely: Unitárius halottak és temetések. (Keresztény Magvető 1886: 156. Az idézett feljegyzés tulajdonképpen latin nyelven íródott, s csak Benczédi közli magyar fordításban.)
- ⁹ Téves helyesírás „sírhoz” helyett, vagy esetleg — mint Bán Imre figyeztet — nyelvjárási alak (vö.OklSz.1193.).
- ¹⁰ Unitárius egyháziak számadáskönyve az egyházközség levéltárában.
- ¹¹ Nemzeti Társalkodó, 1841: II.félév 13.sz.108.lap.
- ¹² Gál Kelemen. II, 396—97. Közli az aranyozott érc tábla latin nyelvű feliratát. Ugyanott idézi a „Fasciculus Rerum Scholasticarum” c. kéziratot jegyzőkönyv V. köt.90.lapjáról, hogy Magyar György a Stegmann sírjában talált egy táblát, melyet könyvtárba helyezés végett beadott. Reája hasonlóképpen életrajzi adatok vannak felvéve.
- ¹³ Uzoni F. István feljegyzése s Enyedi *Explicationes* c. művének első kiadása közli a Thoroczkai Mátétól szerzett Epitaphium szövegét.
- ¹⁴ Szabó T. Attila: Kelemen Lajos tudományos munkásságának negyven éve. (EM 1938:156.; hivatkozik az Unitárius Közlöny 1923:151—52.lapjára.)
- ¹⁵ Városi sáfárok számadáskönyve. 1622,143,171. (A kolozsvári állami levéltárban.)
- ¹⁶ Szilágyi Sándor: A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése. 441, 442,444.
- ¹⁷ Thaly Kálmán: Történelmi kalászkok. 1603—1711.104.
- ¹⁸ Sáfár-számadáskönyv. 1648, 458.
- ¹⁹ Balásfy Bálint jegyzőkönyve.267. (A sáfárszámadások között.)
- ²⁰ Ötvöscéh jegyzőkönyve.I.h.
- ²¹ Sáfárszámadáskönyv. 1659, 117.
- ²² Szerző: Nehány adat gróf Bethlen Miklós tanulóéveiből. Adattár II.593—603.
- ²³ Sándor Imre: Kolozsvár címeres emlékei. (Gen.Füz.1914:43.) Századok, 1887; 121—144.
- ²⁴ Herepei Gergely által készített helyszíni összeírás. (Gyűjteményemben.)
- ²⁵ Apor Péter: Metamorphosis Transylvaniae. IX.cikkely.
- ²⁶ Szerző: A kolozsvári Farkas-utcai templom halottai című kézirat.
- ²⁷ Pósta Béla: A gyulafehérvári székesegyház sírleletei. (Dolgozatok az ENM Érem- és: Régiségtárából. 1917: 75.), valamint az ásatást vezető dr. Roska Márton 1948. évi írásbeli közlése.
- ²⁸ K. Kovács László: A kolozsvári hóstátiak temetkezése. 84—85, 101—113.
- ²⁹ A vas szellemektől óvó, védő erejének szerepét a magyar hiedelem-világban nagy anyag alapján mutatta be Solymosi Sándor (A magyarság néprajza. IV. [1937]. 348—362).

CSAK TISZTA FORRÁSBÓL

Az utóbbi évtizedekben a népi díszítőművészet újra virágzásnak indult, és sokszor sikerült feleleveníteni olyan ágait is, melyek már régen elenyésztek. Ez a díszítőművészet azonban — a civilizáció és technika térhódításának arányában — sok vonatkozásban különbözik elődjétől. Ezt a módosulást döntően befolyásolta a tömeggyártás kialakulása, illetve az alapanyagok megváltozása, ami fokozatosan az egész népművészetre kihatott. Eddig díszített használati tárgyak alkották a döntő többséget, amit valamilyen munka elvégzésére lehetett használni; ma a dísz jellege került előtérbe. Elmondható tehát, hogy a népművészet már tömegműveletekben él és változik tovább. A gyarapodásnak ez a kollektív formája, a tárgyi népművészet kincsanyagának az intézményes összegyűjtése, kiállításokon, múzeumokban való bemutatása akár az ünnepeinken való tömeges megjelenése, kiválóan alkalmas nemcsak a hagyományos népművészet, hanem az új jelképekkel gazdagodott háziipari termékek társadalmi méretű megismerésére, értékeinek megőrzésére és átmentésére a jövő számára.

A már-már feledésbe ment százados szokásokhoz híven, napjainkban a mi templomainkban újra teret hódít a népi díszítőművészet. Számos helyen felújítják a templombelső díszítményeit, szakemberek bevonásával restaurálják a festett mennyezetek kazettáit, a színes karzatok és padelők régi mintáit, sőt, mint a művészettörténet értékes dokumentumait, itt-ott még a régi freskómaradványokat is restaurálják és konzerválják.

A gondos hozzáértéssel végzett belső díszítés tekintetében — hogy csak egy-két példát említsünk — igen sikerültnek tartjuk az újszékelyi templombelső elrendezésének megoldását, valamint a székelyudvarhelyi templomunk népi himzésanyagának, a néprajzi tájegységhez tartozás szempontjából is szakszerű kiválasztását és elhelyezését. Ugyanez a jó ízlés és átgondoltság jellemzi nemcsak a kolozsvári és a torockói templombelső díszítését, hanem a tordai templom belsejét is, amelyet külön is megszépít és páratlanra tesz egyik áldozatkész fafaragó művészdíszadományaként odakerült alkotásainak sokasága.

Am e pozitív példák mellett nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül azokat a táji jelleg szempontjából téves kezdeményezéseket sem, amelyek a mechanikus utánzás vagy éppenséggel tájékozatlanság következtében nem a helyi népművészeti források értékeinek a felhasználása, életrekelteése révén próbálják megoldani a templombelső díszítését, hanem a könnyebbik megoldást választva más néprajzi vidékek varrottasait és szőttéseit használják fel erre a célra.

Tévedés ne essék, itt nem arról van szó, hogy a kalotaszegi írásos párnák, falvédók, abroszok stb. mintái nem szépek, nem ütnek meg akár a legértékesebb népművészeti hagyomány minőségének mértékét, hanem csupán az történik, hogy például a Homorod vagy Nyikómentén, ahol az unitárius templomok nagy része található, számos helyen nem a maga memében ugyanolyan szép és értékes székely népi himzés kerül a régi kopott terítők helyébe, hanem az elterjedtebb kalotaszegi kézimunkák.

Ebben a kérdésben teljesen egyetértek a nemrég elhunyt dr. Nagy Jenőné Murvay Júliával, aki a Keresztény Magvető 1982. év harmadik számában indokoltan hangsúlyozta, hogy „a székelyföldi templomok látogatója a székely népi hímzést szeretné látni ott. Próbáljuk tehát a székely hímzést visszatenni oda, ahova az való, a Székelyföldre“. A megszívlelendő cikk szerzője még a lelkészek feleségeit is a falu asszonyainak is gyakran jövedelmet jelentő népművészet (hímzés, varrás, szövés) felkarolására biztatta.

A néprajzilag eltérő vidékekről származó diszítőanyagok vándorke-reskedőktől való alkalmi beszerzése nemcsak az eredetiség, hanem a minőség szempontjából is sok kockázatot rejt magában. Gondoljunk csak a különböző falvak kerítéseire kiagगतott, javarészt silány és tarka-barka áruira, s mindjárt szembetűnik a vegyületes komerszáru és a saját részükre kelengyét varró leányok és asszonyok eredeti kézimunkái közötti minőségi különbség.

Egy időben be-bejárt hozzánk egy írásos párnákat és szőtteseket árusító idős körösfői asszony. Perzsi néni olyan kedélyes és megnyerő szavakkal kínálgatta az áruját, hogy időnként rendeltünk is tőle egy-egy varrottast. Am egy alkalommal, amikor megkérdeztem, hogy miért varrja őket olyan lazán, ritkásan és hosszú öltésekkel, nagy őszintén azt felelte: „Hát azért lelkem, hogy hamarabb bélelje. Saját magamnak most is másképp varrom meg.“ Íme az általánosnak minősíthető tanulság: a parasztasszonyok és lányok csak addig csináltak igazi művészetet, amíg maguknak csinálták, a maguk gyönyörűségére. Amióta a piacra dolgoznak, silány minőségű vásári holmi kerül ki a kezük alól.

A népművészet örökérvényű alkotómunka. Annyira igaz és őszinte művészet, hogy legfőbb jellemvonásainak fényénél a giccses fusermunka mibenléte is hamarabb és biztosabban felismerhető. A tiszta forrásból eredő igazi népművészet célja nem mindig csak a létfenntartás, az anyagi javak gyarapítása, mint ahogy ez némely fazekasok esetében is történik, hanem annak etikai és esztétikai értéke is van. Még a virág-vázák megválasztásánál is ügyelni kell arra, hogy a giccses tárgyak ne kerüljenek be templomainkba. Ha már eredeti népi hímzések díszítik szerte a templomot, s immár az Űrasztalát is népi szőttes vagy varrottas-abrosz borítja, egy akármilyen silány üvegedény helyett stílusosabb egy-egy szép cserépvázába tenni a virágokat. Akár az igényes korondi fazekasokra, akár a fekete kerámiát készítő csikdánfalvi mesterek edényeire gondolunk — választék van bőven, éppen csak jó izlésre van szükség a virágvázák kiválasztásához. Más giccses tárgyakkal együtt a művirágot is feltétlenül ki kell rekeszteni a templom falai közül. Mennyivel szebb (nem beszélve az illatáról) és változatosabb ennél az élő virág. Tavasztól őszig számtalan változatban, színben és formában ékesítik az Űrasztalát! A téli időszakban pedig ugyanezt a szerepet betölthetik a cserepes virágok is.

A legegyszerűbb dísz tárgy kiválasztásánál is mindennekfelett a szép kell, hogy legyen a legfőbb követelmény. Leonardo da Vinci, az egyetememes kultúra egyik legzseniálisabb alkotója, az egyik találmányáról szólván, egy alkalommal azt mondta: „Nem elég jó, mert még nem elég szép.“ Nos, nem árt, ha a templombelső díszítője is mindenkor szem előtt tartja ezt a leonardói alapelvet. Az egyszerű, de formájában és kivitelezésében egyaránt szép kovácsoltvas csillár vagy fafaragásos, több-

karú függőlámpa éppen úgy betöltheti a világítás szerepét, mint az agyoncizellált luxuskészítmény. Lehetőleg a futószőnyegek kiválasztásánál is vigyázzunk a színbeli összhangra. Az újonnan vásároltak színe és formája lehetőleg hangolódjék a régihez. E célra legmegfelelőbb a motívum nélküli egységes jutta vagy spárgaszőnyeg. Ha valaki éppen-séggel szőnyeget akar ajándékozni, kérjük meg, hogy adománya beszerzésénél vagy elkészítésénél vegye tekintetbe a templomba megkívánt összhangot. A jó ízlés megköveteli, hogy még a hívek kényelmét szolgáló ülőpárnák színe se rikitson ki a belső harmonia megnyugtató összhangjából. A flannellel vagy akár háziszóttessel bevont habszivacs-táblák nagyon is alkalmasak erre a célra.

Vigyáznunk kell arra is, hogy az egyházi főhatóság által kifüggesztésre javasolt templomtörténeti ismertető felületes elhelyezésével se rontsuk az előcsarnok, illetve a bejárati térség összképét. Nem mindegy az, hogyha egy állandó jellegű fontos okmányt, egy-két rajzzal csak úgy kiakasztunk a falra, mint egy alkalmi hirdetést, vagy ha ezt a turisztikai szempontból is hasznos tájékoztatót berámáztatjuk akár egy művészi grafikát.

A templombelső díszítésének módozatairól — mint köztudott — az egyházi főhatóság, szakemberek bevonásával, bármikor készségesen útbaigazítást nyújt. A díszítés legfőbb elemének, a székely népi hímzés megismerésének céljából máris kézbe ajánljuk Cs. Gergely Gizella és Haáz Sándor: *Udvarhelyi varrottások* (Bukarest, 1976, Kriterion Könyvkiadó), című albumát, amely 57 darab eredeti méretű hímzsmintát tartalmaz, s amelyből közvetlen is ki lehet venni és varrni a mintákat. Nemzetiségi könyvkiadásunk e remek albumához írt bevezető szövegében Szentimrei Judit kutató, nyugalmazott főiskolai tanár, többek között arról is alapos tájékoztatást nyújt, hogy a különböző székely lakta községek melyik néprajzi tájegységhez tartoznak, és hogy annak a helységnek melyik hímzésfajta a sajátja.

Néprajzkutatóink és a Kriterion Könyvkiadó jóvoltából a többi jelentősebb néprajz-körzetekhez tartozó egyházközségeink is bőségesen találhatnak útbaigazító szakanyagot, csupán fel kell lapozni azokat a kiadványokat.

JAKAB DÉNES

JÓ AJÁNDÉKOT ADNI

Mt 7,8—11

A mai ünnepet őszi hálaadásnak nevezzük. A régi írásokban gyakran Szentmihály vasárnapjának nevezték ez úrvacsoraosztással egybekötött unitárius ünnepet. Ezt az elnevezést a mindennapi szóhasználatban híveink ma is őrzik.

Sok családban ma az egyházi ünnep mellett családi ünnepet is tartanak, névnapjukat ünneplik Mihály nevű atyáinkfiai. Az úrvacsorai adományok is, többnyire, Mihály nevet viselő élettársak, gyermekek, testvérek emlékét idézik. Ilyenkor én is könnyes meghatottsággal gondolok korán elhalt édesapámra és a gyermekkoromban lezajlott meghitt családi ünnepekre. Hadd szálljon a hála szava ez ünnepen Isten felé, kinek jó ajándékait jöttünk megköszönni.

Köztudott, hogy a „Mihály“ név bibliai eredetű. Az angyalok fejfedelmének a neve, akiről a Dániel könyvében, a Júdás levelében és a Jelenések könyvében olvashatunk. A név jelentése, mint a legtöbb bibliai eredetű névé, Isten nevével van kapcsolatban. Mihály héberül „Mik há él“ — azt jelenti: ki olyan mint Isten.

Ki olyan mint Isten? Ha így, kérdőjeles formában értelmezem a név jelentését, akkor elsősorban Isten abszolút fensége tündököl fel. A tökéletes szellemi lény összehasonlíthatatlan és utolérhetetlen tulajdonságai jelentkeznek előttem. S ha összeszedem minden emberi tehetséget, akkor is csak homályos sejtelem rajzolódik ki bennem Róla, s a Jóhoz intézett szavak kíváncsoznak ajkamra: „Milyen magasztos az Isten! De nem ismerhetjük meg, éveink száma kifürkészhetetlen... Ki akarja elhomályosítani örök rendemet értelem nélküli szavakkal? Hol voltál, amikor a földnek alapot vetettem?... Tudod ki szabta meg annak méreteit vagy feszített ki fölötte mérőzsinórt? Mire vannak erősítve oszlopai vagy ki helyezte el sarokkövét, amikor együtt vígadoztak a hajnali csillagok, és ujjongtak mind az istenfiak? Lett-e parancsodra reggel, mióta élsz? ... Eljutottál-e a tenger forrásáig? Bejártad-e a mélység alját? Föltárultak-e előtted a halál kapui? ...“

Midőn ez ünnepi pillanatban érzem és éreztetni kívánom Isten utolérhetetlen nagyságát, végtelen dicsőségét, remegő szívem újabb kérdésre ráfelel a teremtéstörténet fölemelő üzenete: „Megteremtette Isten az embert a maga képmására“ (1Móz 1,27). S máris megfordul elmémben a gondolat, látom az embert; ki olyan, mint az Isten. Látom az embert, ki teljesen nem lehet azonos a teremtő, örökkévaló, mindenható, abszo-

lút tökéletes és szent „mennyei Atyával“, de a biztató kijelentés jogot ad arra, hogy higgyem: hasonló lehet ő hozzá.

Az Isten képét a lélekben hordozza mindenki, s egyaránt képesek vagyunk a jóra és a rosszra is. A kísértés és a bűn sokszor elhomályosítja bennünk Isten képét. De mégis emberségünk méltósága dicsőségfényét csak úgy nyerhetjük el, ha hasonlítani tudunk az égi Atyához.

Isten számtalan tulajdonságai közül, őszi hálaadáskor, — különösen a földművelő embernek — az Őt körülvevő világ legerőteljesebben az Ő jóságáról beszél. Isten jósága kézzelfoghatóvá válik ilyenkor, mikor földi életünk anyagi feltételeit áldása nyomán biztosítva látjuk. Ilyenkor hálaadással csordul ki szívünk őszinte áhítatérzéséből a boldog hit vallomása: jó az Isten, mert jó ajándékot adott nekünk. Így a kézzelfogható és pillanatnyilag látható ajándékok nyomán érzelmünk láthatára egyre tárgul, s felfogva Isten múltbeli, jeleni, testi-lelki ajándékainak végtelen nagy értékét, még határozottabban igaznak érezzük: jó az Isten, mert szeret és jót ad nekünk.

Almák piroslanak az ágakon, dús lombú fák alatt csörren a dió, zöld pázsiton kéklik a szilva, puha fészkeből napfényre bukkan a krumpli, a héj alól ránk mosolyog a kukorica, a kalászból már rég kipergett a búzaszem, s kenyérré új életforrássá nemesedve itt van az Úrasztalán, hogy Jézus emlékét és evangéliumát hozza magával ide.

Isten jóságát látjuk, örömmel vesszük számba amit adott munkánk és kérő imádságunk nyomán, s nekünk most nem kell mást tennünk, csak megköszönnünk azt, mint a gyermeknek, ha kézbe vette édesanya ajándékait.

A Szentmihály-vasárnapi kérdés máris megoldottnak látszik: ki olyan mint Isten? — Ki hasonlíthat valamelyest Ő hozzá?

A felelet egyszerű: az, aki adakozó szeretete folytán jó tud lenni.

Az elmúlt héten egy régi kedves ismerősömmel találkoztam az állomáson. Hetvenedik életéve felé közeledő asszony volt. Fia is régi ismerősöm. Az asszonnyal a régi emlékeket idéztettük. Fiáról érdeklődtem, mivel olyan rég nem találkoztam. Elmondta, hogy férfikora delén járó fia családos, két gyermeke van. Olyan mint régen, csak kissé kopaszodik, gondterheltebb a homloka s ajka ritkábban nyílik olyan üde mosolyra mint régebb, látszik rajta is az idő nyoma. Boldogan mondta el: megsütöttem a kalácsot és levágtam a hizott rucát. Viszem a fiának, családjának, hogy ünnepeljenek mellette.

Torkom elszorult és azóta is forgatom magamban a gondolatot: oh te szegény öreg édesanya, hát nem neked hoz kalácsot fiad? Ugye most is te adsz neki? Ugye ez a kopaszodó, családos ember, most is csak a fiad, s te csak akkor vagy boldog, ha most is csak adhatsz, és eszedbe se jut, hogy míg mozogni tudsz, valamit várhatnál is tőle.

S hány ilyen anya van! Aki „utána jár“ férfi korba lépett fiának, legyen az akár családos, akár elhanyagolta családot alapítani. Aki gyenge, akinek sikertelen az élete, annak még többet ad, mert méginkább szánja, érzi, hogy az a gyermek mennyire rá van szorulva.

Főz, mos, vasal, cipőt pucol, kenyeret, kalácsot, pénzt, ruhát, telket, bútort, kényelmet, mindent-mindent odaad: feláldozza gyermekéért egész életét.

Es most hallgassuk Jézust: „Ha tehát ti gonosz létekre tudtok jó ajándékokat adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább ad jókat a ti mennyei Atyátok azoknak, akik kérik tőle?“

Gondoljunk arra, hogy ha ez a gyarló ember ilyer szeretettel tudja jó ajándékaival saját gyermekét boldogítani, akkor Isten, kinek jósága mérhetetlenül nagyobb, mint a miénk, mennyivel inkább megadja nekünk mindazt, amire szükségünk van.

Földi áldások mellé adja lényének szellemi áldásait. Hatalma gazdagságából erőt, bölcsességének fényéből okos értelmet, szentségéből erkölcsi szabályokat, dicsőségéből sikereket a küzdelmek nyomán, örökkévalóságából az örökélet reményét, igazságosságából igazságszolgáltatást, irgalmából megbocsátást, mindenhatóságából szabad akaratot, s mindezek fölül adja a hit ajándékát, hogy ezáltal elszakíthatatlan kapcsolatban maradhassunk vele.

Ezért kell ma nekünk végtelen hálával leborulnunk előtte, s imádságunkban fogadalmat tennünk, hogy önmagunkban az önzést legyőzzük, s gyermekeink iránti jóságunkat egyre jobban igyekezzünk kiterjeszteni minden testvérünk felé. Ámen.

KEDEI MÓZES

KI A LEGNAGYOBB?

Mt 23,11

Minden emberben benne él a hétköznapi szürkeségből való kitörés vágya, a nagyság álma; valamiképpen kinőni a mindennapiságból, felmagasodni, hogy mindenki lásson. Ady így vall erről a vágyról: „Szerezném magam megmutatni, / Hogy látva lássanak, / Hogy látva lássanak.“ /

Mit jelentett a nagyság és mit a szolgaság Jézus kora előtt? Olvaszuk el „Az ember tragédiája“-nak negyedik színét és megtudjuk. A színhely Egyiptom; élén a mindenható fáraóval. Ott és akkor az volt a legelső, aki a legnagyobb hatalommal bírt, akit a legtöbben kiszolgáltak, — s ez a fáraó volt. Övé volt az ország termése, minden dicsőség, minden hatalom, de mindez nem elégítette ki, az utat kereste, mely a valódi nagysághoz vezet.

És ki volt a rabszolga? Benne van a nevében; rab ember, szabadság nélkül. Eszköz volt csupán, aki a kapott parancsot feltétel nélkül teljesítette. Baromként dolgozott reggeltől estig, és ha száját panaszra nyitotta és rá mert kérdezni sorsára: „Mért él a pór? — A gúlához követ / Hord az erősnek, s állítván utódot / Jármába, meghal. — Milljók egy miatt.“ / — a felügyelő botja kérlelhetetlenül lesújtott. Halálát is úgy vették tudomásul, mint egy elveszett fejszét, a névjegyzékből törölték a nevét: egy rabszolgával a földön kevesebb van.

Ott és akkor a szolgálat egy szabadság nélküli rab ember munkáját jelentette. A védtelenebb, a gyengébb kiszolgált az erősebbet, a hatalmasabbat. És akit minél többen „kiszolgáltak“, az annál nagyobb, hatalmasabb volt a világ szemében.

Jézus a nagyság fogalmáról egészen másképpen vélekedik. Élesen elítéli az uralkodók hatalmaskodását, akik azt szolgálatnak tüntetik fel: „A népeken uralkodnak királyaik, és akik hatalmaskodnak rajtuk, azok jó főnököknek hivatják magukat.“ De ítéletét nem kerülik el a farizeusok és írástudók sem, akik a „Mózes székébe ültek“ és mindent csak azért tesznek, hogy feltűnjenek az embereknek. „Megszélesítik imaszíjjaikat és megnagyobbítják ruhájuk bojtjait“, hogy külső formaságokkal kivívják az emberek tiszteletét. Jézus vádja ellenük az, hogy: „súlyos terheket kötnek össze és az emberek vállára rakják, de maguk az ujjukkal sem akarják azokat megmozdítani.“

Tanítványaihoz így beszél: „Aki pedig a legnagyobb közöttetek, az legyen szolgátok! Mert aki felmagasztalja magát, megaláztatik, és aki megalázza magát, felmagasztaltatik.“

Jézus egész élete Isten- és emberszolgálat volt. Beszéde a szolgálatról nem üres fecsegés, mert mögötte ott van az ő szolgáló élete. A szegényeknek hirdeti az evangéliumot, a betegeknek visszaadja az életbe vetett hitüket, az eltévelyedetteknek megmutatja a helyes utat, a bűnösöket visszavezeti a tiszta élet ösvényére. És mindezt nem feltűnően, magamutogatóan cselekszi, hanem csendben, szelíden, szeretettel. Rövid földi életében a szolgálat minden alkalmát megragadja, hogy tegyen valamit az emberért. Jézus számára élni azt jelentette, hogy tenni, szolgálni. Jézus ma is él. Szavaiban ma is életformáló erő van, lelki életünk kérdéseiben eligazít és mutatja az utat, amelyben nagygyá lehet az ember: a szolgálat útját.

A szolgálat a növekedés útja. Odaadó, önfeláldozó szolgálat nélkül nincs fejlődés, haladás. A jézusi eszmék a tanítványok önfeláldozó szolgálatára eredményeként terjedtek el, akik alkalmas és alkalmatlan időben hirdették az evangéliumot. A szolgálat többet jelent pusztán kötelességteljesítésnél, s ez a többlet az, ami életünket tisztultabbá, jobbá, igazabbá teszi.

Az emberszolgálat szép példája Schweitzer Albert élete, aki otthagya hazáját és elment az afrikai őserdő mélyébe, hogy a fehérek által megvetett és lenézett négeknek hirdesse az evangéliumot, gyógyítsa betegeiket. Egyszer megkérdezték, hogy mit ért keresztény szeretet alatt. Ezt válaszolta: „Rendelkezésedre állok Istenem, rendelkezésedre állok embertársam.“ Egész életét, minden tehetségét az élet, az ember szolgálatába állította. Az emberért hozott szolgálatban Schweitzer Albert óriássá nőtt.

Az ember-óriások kevesen vannak, s mi hétköznapi szürke emberek oly sokan vagyunk. Bennünk is él kitörülhetetlenül a nagyság álma, vágya. Mindenkiből nem lehet Jézus, Schweitzer, de szolgáló ember mindenkiből lehet. Én is, te is, mindannyian tehetünk valamit az életért, az emberért. Tanuló az iskolában, tanár a katedrán, földműves a földelken, munkás az üzemekben, lelkész a szószéken, az orvos a kórházban. A növekedés útja, a Jézus útja; szolgálni csendben, szelíden, szeretetben. Lehetőség és alkalom a szolgálatra mindenkinek adódik, csak meg kell ragadni.

Mikor lesz nagykorú a világ és mikor nő felelős felnőtté az ember? Amikor megnő a szolgálatban.

Ha kicsinek, jelentéktelennek, gyengének érzed magad, a szolgálatban Isten munkatársává nőhetsz. Ezt vallja Váci Mihály is az „Eszó homokra“ című versében: „Osztani magad: — hogy így sokasodjál: /

kicsikhez hajolni, hogy magasodjál: / hallgatni őket, — hogy tudd a világot: / róluk beszélni, ha szólsz a világhoz. / Széjjel szóródní, — eső homokra, — / sivatagnyi reménytelen dologra, / s ha nyár se lesz téled és a táj se zöldebb, / — kutakba gyűjt a mély: — soká isznak belőled!“
Amen.

EGYEDÜL VAGY?

Jn 16,32

Azt mondhatjuk hogy az elmagányosodás szinte már világjelenség. Aki erre az életformára kényszerül, abban megnő a bizonytalanság, elveszettség, reménytelenség érzése. Számára az élet sivár, kietlen, idegen lesz, — elveszíti értelmét, szépségét. Menne, de nincs hova, mert az összekötő hidak benne leszakadtak, emelkedne, de nincs mivel, lelke törött szárnnyú madár, élete hideg szobába falazott céltalanság.

József Attila a „Reménytelenül“ című versében jól érzékelteti a magára maradt ember lelkiállapotát: „A semmi ágán ül szívem, / Kis teste hangtalan vacog, / köréje gyűlnek szelíden / s nézik, nézik a csillagok.“ /

Mi az oka az elmagányosodásnak? Minden esetben a lelki sérülés. Van, aki szüleit, testvérét, házastársát, barátját veszíti el. Van, aki csalódik a szerelemben, a házasságban, az életben, van, aki a munkahelyén kap lelki sebet. Minden ilyen eset közös vonása, hogy a lelki sérülést szenvedő ember nem képes a felmerülő problémákat megoldani, az elveszített kapcsolatok helyett újakat teremteni, a feltornyosuló akadályokat legyőzni, ezért önmagába menekül.

Az elmagányosodott embernek megszakad a kapcsolata Istennel és embertársaival. Leszakandak benne azok a hidak, amelyek az Isten és az ember felé vezetnek. Az így keletkezett tátongó úrt a legtöbbször valamilyen szenvedéllyel igyekezik kitölteni. Ezért látni részeg embereket, akik az átölelt villanyoszlophoz, a kézben lógatott táskához beszélnek. Vannak, akik az elveszített szülőt, társat, gyermeket kutyával, macskával pótolják, úgy beszélnek hozzá, mint értelmes beszélgető partnerhez. Vannak fiatalok, akik nem tudják kijelölni a helyes életutat, céltalanná lesz számukra az élet, ezért kábítószer-élvezetbe, mulatóhelyek füstjébe, dobhártyát szagató zenébe menekülnek.

Az önmagukba falazott emberek általában „teliseb“ emberek, akik keresik a megoldást, a kiutat a magány szorításából, s ha nem találják meg, marad megoldásként . . . az öngyilkosság.

A nyáron felkerestem öreg ismerősömet, aki évek óta egyedül él az egyik nagyvárosban. Úgy ömlött belőle a panasz, mint hideg őszi eső. Elmondta, hogy két fia egyre ritkábban nyitja be ajtaját. A szegény, öreg édesanya törött fejszenyél lett, akire többé nincs szükség. „A nyugdíjam kevés, nehéz úgy beosztani, hogy minden kiadásomat rendezzem, de valahogy azt is megoldom, csak az egyedüllét elviselhetet-

len, sokszor úgy érzem, hogy megőrjít a csend. Férjem halála után nemegyszer gondoltam arra, hogy számomra az egyedüli megoldás az öngyilkosság. Egyszer azonban történt valami, ami visszaadta életkedvetem; a szomszéd kisfia bejött hozzám és meséskönyvet kért tőlem. Elővettem a fiaim régi meséskönyvét és olvasni kezdtem. Nem adtam oda a könyvet, hanem azt mondtam neki: gyere be minden délután és én mindig elolvasok neked egy-egy mesét. A gyermek egyre gyakoribb vendég lett nálam, a végén öreg létemre leálltam játszani vele. „Azóta nem gondolt az öngyilkosságra? — kérdeztem. „Nem volna szívem itthagyni ezt a kisgyereket“ — válaszolta.

Van-e gyógyszere a magánynak, a kényszerű egyedüllétnek? Van, a megértő szeretet. Öreg ismerősömnnek egy kisfiú érdeklődése, szeretete jelentette az utat vissza az emberekhez, vissza az életbe.

Az alapul vett bibliai versben Jézus ezt mondja: „Imé eljő az óra, és immár eljött, hogy szétoszoljatok ki-ki az övéihez és engem egyedül hagyjatok; de nem vagyok egyedül, mert az Atya velem van.“

Jézus életében is voltak órák, amikor tanítványai, s a vele rokon-szenvezők szétoszoltak és ő ott maradt egyedül szemben az elkerülhetetlen órákkal. És mégsem panaszkodott, nem esett kétségbe, hanem ezt mondta: „nem vagyok egyedül, mert az Atya velem van.“

„Az Atya velem van“ — ebben van erejének, jellemzilárdságának, hitének, békességének forrása. Amikor sokan azt várták, hogy jellemében, emberi tartásában összeomlik, akkor ő még szilárdabb és határozottabb. Ez a magyarázata annak, hogy a kereszt alá roskadva is egyenes maradt, hogy az elviselhetetlennek tűnő órákat kibírta jellemcsorbulás nélkül.

„Az Atya velem van“ — milyen mély hit, erős meggyőződés van ebben a kijelentésben. Jézus az Istennel való találkozásból nyert erőt, életet, szeretetet, s a szegényeknek, betegeknek, elhagyottaknak vitte, hogy ők se legyenek egyedül. A nehéz órákban az Isten felé fordult és rátalált... az emberekre. A legjobb gyógymód a magányosság ellen az, amit Jézus gyakorolt: Istenen keresztül rátalálni az emberekre.

„Eljő az óra“ — nekem is, neked is. Életünkben vannak olyan órák, amelyeknek érkezését késleltetnénk, amelyeket kihagynánk életünkéből, ha lehetne, de nem lehet. „Eljön az óra“ — mikor hideg markával szorít a magány és mázsás súlyával ránk nehezedik a csend.

Egyedül vagy; árvának, elhagyatottnak érzed magad, sivár, céltalan az életed, nem nyitják be ajtódat, nincs senki veled? Elfelejtetted, hogy van Isten, aki hallja hangodat, ismeri szívedet, miért nem keresed a találkozást? Döntsd le a magány, a kényszerű egyedüllét falait, hiszen csak arasznyi a távolság Istenig, vagy még annyi sem. Lépj ki a kényszerű egyedüllét elefántcsonttornyából, hogy a sejtelem, a felismerés boldog bizonyosságává legyen benned és újjongva kiáltad: „nem vagyok egyedül, mert az Atya velem van.“

Rainer Maria Rilke is ezt vallja: „— Tudom jelen vagy Istenem, / Adj parányi jelt, / Közel vagyok egészen. / Már csak leheletnyi / vékony fal lehet közöttünk. / Megtörténhet / s miért ne történne meg, / hogy hívsz vagy én szólítalak / és zajtalanul / és hangtalanul / a fal átszakad.“ /

Számodra is nyitva van az út, hogy Istenen keresztül visszatalálj az emberekhez. Ámen.

Teherhordók vagyunk mindannyian. Életünk terhét nem dobhatjuk le magunkról, nem menekülhetünk előle; azzal szembe kell néznünk, vállalnunk kell.

A szülők óvják, védik a gyermeket, de járni, beszélni neki kell meg tanulnia. Kenyeret, ruhát, cipőt vesznek, segítenek a feladatok megoldásában, elkísérik az iskoláig, de tudásáról a gyermeknek kell számot adnia egyedül. Ha a szülő mindig fogja gyermeke kezét, ha mindent el akar végezni helyette, ezzel késlelteti az önállósulás folyamatát, s az is lehet, hogy az ilyen gyermek soha nem tud kinőni a gyermekkori színes világából. Minél előbb tudatosul a gyermekben, hogy felelős saját életéért, életének terheit magának kell hordoznia, annál hamarabb belép az önálló felnőttek sorába. Az „önálló” kifejezés csak arra az emberre illik, aki feladatait, kötelességeit felelősséggel vállalja és teljesíti. Pál apostol ezt így fejezi ki: „Mert ki-ki maga terhét hordozza.”

Pál előkelő farizeusok gyermeke. A híres Gamáliei törvénytudós iskolájában tanul, nyitva az út számára az érvényesülés felé. Megszerzi a római polgárságot. Azoknak táborába áll, akik Jézus eszméinek terjedését mindenáron igyekeztek megakadályozni. És akkor történik benne valami, ami életét teljesen más mederbe tereli. Jézus követőinek kéréseire üldözőjéből a kereszténység legnagyobb apostola lesz. Lenyűgöző az a rajongás, lelkesedés, amellyel tanít, szónokol, szervez, fegyelmet tart az újonnan alapított gyülekezetekben. Beszédében tűz volt, mely megfogta a lelkeket.

A gyülekezetek alapítása, a három térítői út testi és lelki energiájának teljes mozgósítását követelte. Cézareában két évig fogva tartják, Filippiben megvesszőzik, lábait kalodába szorítják, Romában börtönbe zárják. Fenyegetés, börtön, verés nem tudja megtörni. Ha megkötik, imádkozik és énekel, nem lehet megfélemlíteni és elhallgattatni.

Lehetett volna rabbi, tisztelettől övezve élhetett volna. Lakhatott volna Rómában is, hisz római polgár volt, a törvény védte. Ő azonban eldobta a számító ész józan érveit és vállalta a zaklatással, börtönnel, üldözéssel járó apostoli életet. Nem kereste soha a kibúvót, munkáját nem tette át az Apollós, Timotheus, Silás vállaira, hanem tehetetlen nem ismerve tanított, szervezett, tanácsot adott, fegyelmet tartott. Életét ismerve értjük meg jobban mondását: „mert ki-ki a maga terhét hordozza.”

Az utolsó estén Jézus az Olajfák hegyén félrevonul imádkozni, szembenézni az elkerülhetetlennel. Ő is ember volt és még fiatal, neki is drága volt a föld ize és a csillagok tüze. Így kéri Istent: „Atyám! Minden lehetséges néked. Vidd el tőlem ezt a poharat.” Szembenézve a kikerülhetetlennel, sorsát vállalja: „mindazáltal ne az én akaratom legyen meg, hanem a tiéd.” Minden eshetőséggel számot vetett, magában mindent tisztázott. Tanítványainak határozottan mondott: „Keljetek föl, menjünk!”

A kereszt alatt leroskadt, Cirénei Simon átvette a keresztet, ő vitte

a tetőre, de a keresztre Jézust szegezték fel. Simon odatette a vállát, segített neki, de az a kereszt a Jézusé, csak egyedül az övé volt.

Nagy személyiségek a sorsvállalásban nőnek magasra. Születésünket, életünket és halálunkat vállalunk kell. Vállalni kell az embereket, akik között születünk, s a földet, ahol élünk és meghalunk.

Vannak, akik nem vállalják népüket, földjüket, sorsukat és elfutnak előle, de hová? Önmaga elől ki menekülhet el?

Érzed-e, tiéd itt a gyökér, mely köti a földet, a csillagok az égen, s a sírok a dombokon. Ne tagadd meg, ne légy hűtlen, mert a tiéd.

Gyökereinket vállalunk kell, hogy biztosan állhassunk a földön. Vállalunk kell részünket a munkából, a kötelességek teljesítésében. A legtöbb kárt mindig azok okozzák a közösségnek, akik észrevétlenül átcsúsztatják mások vállára kötelességeiket, terheiket. Nem csoda, hogy egyesek idegileg idő előtt kikészülnek, felmondják a szolgálatot. Vállald hát gyökereidet, melyek e földhöz kötnek téged és vállald kötelességeidet, amelyeket csak egyedül te teljesíthetsz. Az általad megélt életben, az általad elvégzett munkában nő, szépül és tökéletesedik az ember világa Isten országává. Ámen.

SZÁSZ FERENC

KINEK MONDANAK AZ EMBEREK?

Mt 16,13—17

Minden vallásra jellemző az, hogy érdeklődéssel fordul nagy személyiségei, elősorban alapítója felé. Ez alól a kereszténység sem kivétel.

Bár szerintünk vallásunk lényegét Jézus tanítása és nem az ő személyéről vallott felfogás határozza meg, mi is szeretnénk minél többet tudni tanítómesterünkről. Arra a kérdésre, hogy ki volt Jézus, hosszú időn át elsősorban a hivatalos egyházi tan, a dogma és a hit válaszolt, de néhány évszázada polgárjogot nyert a válaszadásban a történelmi vizsgálódás és az értelem is. Az eredmény közismert: a keresztény világ megosztottságának legfőbb oka a Jézus személyéről vallott eltérő felfogások szembenállása. Az ár, amelyet „kiváncsiságáért“ fizetett a kereszténység, óriási; mégsem tehetjük meg azt, hogy eltekintsünk a kérdéstől. Nem mindegy, nagyon is lényeges, hogy kinek mondjuk Jézust. Tartozunk a válaszadással már csak azért is, mert a felolvasott bibliai történet szerint magát Jézust is érdekelné a feleletünk. „Engemet, embernek Fiát, kinek mondanak az emberek?“ — szegezte tanítványainak a kérdést Cézárea-Filippi határában Jézus, s anélkül, hogy ezzel ember volta mellett próbálnék érvelni. Ma is meglepően élőnek érzem azt az őszinte, palástolatlan kíváncsiságot, amellyel ezt teszi. Nem kételkedhetünk benne: Jézus számára nem volt közömbös az, hogyan vélekednek róla kor-

társai és tanítványai. Kérdése közelebb visz személyiségének megismeréséhez, megértéséhez és nemcsak abban az értelemben, ahogy egyéni hitünk vagy felekezeti hovatartozásunk szerint válaszolunk rá.

Jézus Czézárea-Filippi mellett az élet, a vallás egyik mellékesnek tűnő, de annál fontosabb kérdését fogalmazza meg, s úgy érzem, aki jézustanítványnak vallja magát, annak önmagára nézve is fel kell tennie időnként ezt a kérdést. Amúgy is rá vagyunk kényszerítve: közösségi lények vagyunk, nem élünk légüres térben, és természetes, hogy embertársaink megítélnek bennünket. Számunkra sem közömbös, kinek mondanak minket az emberek. Felebarátaink rólunk alkotott véleménye hatással van az érzelmi életünkre, visszahat cselekedeteinkre. Hatása alól még akkor sem tudjuk kivonni magunkat, ha önértékelésünkben az önismeret játssza a döntő szerepet, s ez kellőképpen őszintének és tárgyilagosnak is bizonyul. Szükségünk van a kívülállók véleményére, hogy életünk a pusztá tettek alapján is elbírálást nyerjen, s az sem lényegtelen, hogy a vélemény egyben azt is minősíti, aki kinyilvánítja. Az, hogy ki kiről mit mondott, olyan közérdeklődést vált ki, hogy beteges terjesztése, a pletyka, talán sohasem fog eltűnni, pedig mindnyájan elítéljük.

Az, hogy hogyan viszonyulnak Jézus kérdéséhez, egyben osztályoz is bennünket. Vannak, akik tagadják, hogy érdekelné vagy befolyásolná őket embertársaik róluk alkotott véleménye. Egyrészt azok éreznek így, akiket valamilyen oknál fogva a közösség ítélete kizárt és kiközösített, és ez mélyen megsebezte őket. A megbélyegzett ember dacból nem tartja többet kötelezőnek magára nézve a közösségi ítélkezésben megnyilvánuló normákat. Embergyűlölővé válik s a többség véleményének visszautasítása bosszúállás és öngazolás is egyben. Az úgynevezett bukkott emberek tartoznak e csoportba, a „nékem immár minden mindegy“ álláspontjára helyezkedők, akik sebzettségüket, csalódásukat leplezik közömbösségük kinyilvánításával. Mások, épp ellenkezőleg, azért vetik meg a közösség véleményét, mert felette állónak érzik magukat. Kivételezett fontosságot tulajdonítanak saját személyüknek, s megalázónak érzik, hogy mások véleményéhez igazítsák életüket: szabadságuk, függetlenségük korlátozását látják benne. Az újtó, a próféta, a lángész világa az ilyen lázadóké, akik küldetésük tudatában minden megszokottat elvetnek. Mégsem mondható el e csoportról sem, hogy teljesen függetlenítette volna magát embertársai véleményétől, sőt az ide tartozókat talán az átlagosnál is jobban érdekli, hogy mit mond róluk a világ. Általában hosszú időnek kell eltelnie, amíg kétség nélkül ki lehet jelenteni valakiről: „nagy valaki ez, vagy nagy senki“ (Ady).

Az emberek nagy többségével kapcsolatosan azonban ez a kérdés fel sem merül. A legtöbb ember figyelni, számon tartja, hogy mit mondanak róla az emberek és igényli is a véleménynyilvánítást. Pascal szerint semmi sem befolyásolja annyira az emberi életet, mint a hiúság, és tény, hogy cselekedeteink legfőbb mozgatórugója a legtöbbször az, hogy mit várnak tőlünk és hogyan bírálják el cselekedeteinket. Innen pedig Pascal szerint, már csak egy lépést kell megtenni ahhoz, hogy mindenkinek tetszeni akarjunk, hogy minden kimondott vagy várható véleményhez alkalmazkodjunk. A hiú emberből nagyon könnyen lesz bábú, akit ezer láthatatlan szállal köt és mozgat a külső világ. Veszélyes állapot ez, mert ilyen esetben a jó és a rossz közötti választás már egyáltalán nem áll a mi hatalmunkban.

Íme, nem is olyan könnyű magunkra nézve feltenni és megválaszolni Jézus kérdését, eligazodni önismeretünk és a rólunk alkotott vélemények kettős kúszá labirintusában. Ráadásul a hívő embernek mindenkor hozzá kell tennie mindezekhez egy harmadik kérdést is: hogyan ítéli meg őt Isten? A vallásos ember tudja, hogy üdvössége szempontjából ez a döntő és meghatározó.

Az útvesztőből ki lehet találni, s ha Jézust idéztem beszédem elején, nem véletlenül tettem ezt. Induljunk ki abból, hogy Jézust nem tudnánk besorolni sem az embertársaik véleményére nem sokat adók, sem az annak túlságosan nagy fontosságát tulajdonítók közé. Jézus számon tartotta, mit gondolnak róla az emberek, de ez nem tudta kimozdítani őt meggyőződéséből. Alázatos volt a megalázottak sebzettsége nélkül és lángész a zseni különködéseivel nem törődve. Szolgáló ember volt, de nem volt benne semmi szolgálai. Hogyan tudta mindezeket az ellentéteket egységbe fogni és kibékíteni Jézus?

Abból kell kiindulnunk, hogy Jézusnál jobban kevés ember ismerte önmagát. Ő nem azért kérdezte, hogy kinek mondják őt az emberek, mert bizonytalanságban volt önmaga felől. Számtalanszor kijelentette önmagát. Axiomatikus tömörségű vallomása mellett: „Én és az Atya egy vagyunk“, szebbnél szebb kijelentésekben teszi ezt. A kételkedő Tamásnak így ad útbaigazítást: „Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, hanemha én általam.“ Pilátus előtt méltóságteljesebb és hidegebb csengésű az ő hitvallása: „Én azért születtem, és azért jöttem e világra, hogy bizonytságot tegyek az igazságról.“ A názáretiek előtt Ézsaiás prófétát idézve fogalmazza meg életprogramját: „Az Úrnak lelke van én rajtam, mivelhogy felkent engem, hogy a szegényeknek az evangéliumot hirdessem, elküldött, hogy a töredelmes szívűeket meggyógyítsam, hogy a foglyoknak szabadulást hirdessek és a vakok szeméinek megnyílását, hogy szabadon bocsássam a lesújtottakat...“ Nem volt még ember, aki jobban ismerte volna küldetését és szilárdabban hitt volna abban! Jézust Isten akaratának teljesítésétől semmiféle külső vélekedés nem tudta volna eltéríteni: nem tartott számot arra, hogy másoknak tetszedjen és nem rémítette el a nyílt fenyegetés sem. Távol állott tőle úgy a bizonytalanság, mint a hiúság! Miért érdekelte mégis, hogy kinek mondják őt az emberek?

Jézus kérdését épp hivatásával való teljes azonosulásából érthetjük meg. Istenországa eszméjének hirdetésére tette fel életét, s abban a rövid időben, mely tanítói munkája megkezdésétől eltelt, másként nem mérhette volna le azt a hatást, amelyet fellépése kiváltott: csak az igazolhatta, hogy jó úton halad, ha személye nem maradt közömbös, érdekelte, foglalkoztatta, állásfoglalásra és véleménynyilvánításra készítette az embereket. Péter válasza a visszhangot jelentette számára, próféciájának visszaverődését az emberi lelkek faláról, s azt hiszem, megnyugtatta Jézust. Igazolta, hogy tekintélyt vívott ki magának, hiszen nem akárkivel mérték őt össze: Keresztelő Jánossal, Illyéssel, sőt, a várva várt Messiással azonosították. A test és vér emberén túl meglátták benne az élő Istennek fiát!

Kinek mondanak engem az emberek? Jézus egykori kérdése a keresztény élet része ma is. A hívő ember számára nem elegendő, ha életét a külső vélemény oly gyakran ingadozó, ellentétes változásaihoz igazítja. Az sem megoldás, ha elefántcsonttoronyba vonul s csak azzal törődik,

amit — szintén nem csálthatatlanul — önmagáról gondol. Életünket nem alapozhatjuk sem külső, sem belső esetlegességekre. Az igazi keresztény élet akkor kezdődik, amikor az ember túljut a passzívításon; nem azért él, hogy „látva lássák“, hanem hogy láttasson. Keresztényként élni a világban Isten felmutatását jelenti. Amikor felebarátaink megítélnek, és csak ezt az ítéletet érdemes és kell figyelembe venni, Isten felé megtett utunkat mérjük fel, azt, hogy hogyan adtunk helyet Isten akaratának életünkben. Bennünk nemcsak a hús-vér ember, hanem az élő Istennek a gyermeke is megmérettetik. Ha rosszat mondanak reánk, — akár a gyermek az ő szüleire, — árnyékot vetünk Istenre, szégyent hozunk rá. Amikor sikerül kivívnunk jószágunk által felebarátaink elismerését, Isten világosságát növeljük a földön. Nem véletlen, hogy Jézus olyan határozottan fogalmazta meg tanítványaira nézve is a róluk alkotott vélemény fontosságát: „Ti vagytok a világ világossága. (...) Úgy fényltek a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat.“

Életünk folytonos istentisztelet, tanítás, példázat s felebarátaink szeme előtt és részvételével zajlik: ezért kell állandóan számon tartani, hogy kinek mondanak minket az emberek. Isten világosság, s hordozói által nem homályosulhat el s nem silányulhat rivaldafénnyé az égi fény! Nemcsak Isten visel gondot reánk, mi is gondviselői vagyunk az ő nevének, részesei az élő Isten diadalának vagy bukásának az emberi szív-ekben!

Jézus kérdésére a keresztény egyház egymilliárd Pétere tartozik válaszolni s nemcsak hitvallásában: életével és életében, lélekben és igazságban.

Isten a mi Atyánk. A gyermek szeretetével törekedjünk arra, hogy mindenkor az élő Isten fiának tartsanak minket az emberek. Így szerezzünk örömet és dicsőséget az Ő nevének! Ámen.

ÁLDOTT ADÓSSÁG

Róm 13,7—8

Nem látok bele senki zsebébe, nem tudom azt sem, ki mennyi pénzt őriz otthonában vagy a takarékpénztárban. Bevallom, nem is érdekel: anyagi helyzete mindenkinek személyes ügyét képezi, ott és azzal beszél róla, ahol és akivel kedve tartja. Belelátok azonban az emberi szívbe, s ez fölöslegessé is teszi a pletykaízü kíváncsiskodást, amely nem is illene a templomhoz. Általánosan beszélek hát önmagunkról, az ember-ről, aki mai életkörülményeink között, hála Istennek nem ismeri már csak emlékeiből a régiak könnyes szegénységét. Megvan a mindennapi kenyerünk s gyermekeinknek öreg napjainkra tartalékolni is tudunk kezesetükből. Ennek ellenére nemcsak ismerjük még, de át is tudjuk érezni azt a mondást, mely szerint mindent el lehet leplezni, de a szegénységet rejtegetni a legkilátástalanabb vállalkozás. Aki valaha is pénz-

zavarba került, mások időleges segítségére szorult, az tudja, miről beszél. Nehéz elfelejteni azt, milyen nyomasztóan hat a lélekre az adósság tudata, milyen görcsös a tartozás szorítása. Az adós embert is könnyű felismerni, ha becsületes: gondterhelt arca, nyomott hangulata, meg-ingott biztonságérzete mindenkor elárulja helyzetét, vidámságában is csak félszájjal nevet, valósággal kirí a magabiztos, rendezett anyagi körülmények között élők társaságából. Nem alszik nyugodtan az, akinek álmára törlesztendő kölcsönök árnyéka vetül. Egyetlen célja van, ennek rendel alá mindent: megadni a tartozást, megszabadulni attól, mint a betegségtől.

Induljunk ki abból a kérdésből, hogy miért hat ránk ilyen nyomasztóan az, ha tartozunk valakinek? Egyszerű a válasz, szinte feleslegessé teszi a kérdést. Az adósság, a kölcsönös határidőre törlesztendő, néha kamatostól, s amíg fennáll, függést és kiszolgáltatottságot jelent. Láthatatlan láncsal köt a kölcsönzőhöz, szabadságunkban korlátoz; csak akkor tehetünk azt a pénzünkkel, amit akarunk, miután az adósságot megadtuk. Másként megperdül fölöttünk a dob, fölharsan a kikiáltó hangja, s nemcsak javaink vannak oda, de becsületünk is. A megaláztatástól való félelem, a szégyen, amit hozzátársít a köztudat, nem egy emberrel követtetett már el kétségbeesett és végzetes lépést. Szomorú, sötét, fenyegető, néha halált okozó dolog a tartozás, s ezek után nagyon furcsán fog hangzani az, amit most mondok: mi mindnyájan, kivétel nélkül, mérhetetlenül el vagyunk adósodva, súlyos tartozások terhelnek.

Tudom, hogy némán tiltakoztok s a villanásnyi lelki költségvetés után megnyugodva válaszol a lelketek: nem igaz, senkinek sem tartozom, hála Istennek! Senkitől se kértem vagy ha kértem, idejében megadtam tartozásomat! Az én válaszom is hálaadás, hálaadás azért, hogy csalódtok, hogy igazatok ellenére sincs igazatok! Hálaadás azért, hogy adósok vagyunk tudtunk ellenére is. Kétféle adósság van ugyanis: az életet az anyagiakon túl lelki értékekkel is mérjük, s az adósság e második síkon válik igazán fontossá. Az, hogy valakinek pénzével tartozunk, kellemetlen ugyan, de csak átmeneti: a lélek kölcsönein és törlesztésükön azonban üdvösségünk múlik. Hogy a lelki adósságok életem és halálom túlmutató fontosságát érzékeltessem, képzeletbeli sétára hívlek: a kolozsvári Házsongárdi temetőben Dsida Jenő örök nyugvóhelye mellett állunk meg. Ennek falán, márványtáblára vésve, e sorokat olvashatjuk: „Megtettem mindent, amit megtehettem, / kinek tartoztam, mindent megfizettem. / Elengedem mindenki tartozását, / felejtsd el a romló földi mását.“

Gyönyörű sorok. Aki egyszer megízleli zenéjüket, sohasem felejt el őket. Kísértenek, s egyszer csak felbukkan a kérdés: sokezer társuk közül mivel érdemelte ki éppen e négy sor, hogy márványba vésve öröködjön a fiatalon elhunyt költő földi porhüvelye fölött? A búcsú lehetetlen finom lírája csupán, mely hangulatában otthonra lelt az évszázados fák alatt? Ez is. E sorok titka azonban abban rejlik, hogy a költő lát-szólag búcsúzkodik, de valójában rádköszön, bemutatkozik általuk. Megkér, hogy felejtsd el arca romló mását, de úgy teszi ezt, hogy rádbízva költészetének finom varázsában halhatatlan lelkét. Tagadja azt, hogy közünk volna egymáshoz, de úgy, hogy ráébreszt: még a halál se oldja fel, törli le egymás iránti tartozásainkat: valaki majd a mi sirunknál is megáll s keresi azt a márványba vésett, láthatatlan négy sort: életünk leltárát.

Miből származik ez a halálon túlmutató adósság, mely annak bizony-sága, hogy romló földi arcunk alatt, halhatatlan lelkünkben egy titkos arcot hordozunk mindahányan? Az életünket meghatározó adósságok első és legfontosabb forrása az, hogy Isten teremtményei vagyunk. Életünk csak annyira a mienk, hogy sohase felejthessük el: valójában ajándék, kölcsön. Lelkünk szabad, de szárnyalásának legbódultabb perceiben üt-közik korlátokba, fogy el éltető levegője, hogy ráébredjen: mint a só-lyommadár, csak a röptető kézre szállhat le ismét. Életünk — Adynál szebben nyelvünkön ezt már senki se imádkozhatja el —, Isten „drága pénze“: sáfarkodásunk leteltével kamatos kamataival is el kell szá-molnunk.

Adósságaink második forrása az, hogy mint Isten teremtményei egy-másnak testvérei vagyunk, az emberi közösséghez tartozunk. Az Isten-hez kötő ős-fénysugár földközélen szivárvánnyá bomlik, színesedik: első, egyetlen adósságunk az emberi világban sok-sok kicsi tételben ölt testet. Megszületünk, anyánk életet ad, s ezzel kezdetét veszi az a kölcsön-sorozat, amely szintén törleszthetetlen. Sokáig, nagyon sokáig életünk csak elfogadás, s milyen sokatmondóan és jelképesen az: mikor végre adhatnánk is valamit, akkor vesszük észre, hogy már nincs kinek. Azok, akiknek szinte mindent köszönhetünk, szolgálatuk betöltésével észre-vétlenül félrehúzódnak: nehogy azt higgyük, hogy a törlesztésre várnak. Ez az emberi élet, sors szép és szomorú: a szeretet adományait mindig mások iránt törlesztjük. Édesapánk, édesanyánk felnevelt, mi gyerme-keinket gyámolítjuk; népünk megőrizte számunkra a szülőföldet s az anyanyelvet, mi a jövőnek ápoljuk; egyházunk se iratott alá velünk kö-televényt a négyszáz éves örökség átadásakor, mindennapi törődésünk-ben mégis egyre inkább mi is évszázadokban kezdjük mérni a jézusi evangélium sorsát e földön s áldozni is tudunk ezért. Gyakran zúgolód-va, panaszkodva, kétségesskedve, de örömmel vesszük számba adóssá-gainkat és törlesztünk, akkor, amikor tudunk és annak, akit talán ismeretlenül állított mellénk az élet. Ahogy fogy az élet, lassan már csak tartozásunk érdekel, adni szeretnénk, adni, egyre többet, minden adós-ságot kiegyenlíteni s lelkünknek a háborgás helyett nyugalmat szerezni a végső percre.

Miért vagyunk gyakran megkeseredett, nyugtalan lelkű emberek adósságai alatt görnyedő kereszthordozók? Azért, mert még nem tud-juk mindig az isteni és emberi rend egységében látni az életet, s ez abban is megmutatkozik, ahogy adósságainkat megítéljük és törleszteni próbáljuk. Kizárólagosan emberi mértékkel mérünk ott, ahol a mérleg isteni szerkezetű s örökkévaló értékekkel kell egyensúlyba hozni kar-jait. Van olyan ember, aki úgy ítéli meg az életét, mint olyan váltót, amelyet kitöltetlenül adott kezébe a jó Isten, az emberi közösség. Ta-gadja adósságát, azzal az önámítással, hogy az utolsó percben is kitölt-heti a váltót, olyan összegre, amennyire ő értékeli magát, s ezzel minden adósságát visszafizetheti. Van aki rejtegeti önzését egy életen át, van aki cinikusan, nyíltan megvallja, kérkedik is vele, ha számonkérés éri. Van, aki kegyelemből, ingyen reméli megváltását, s van, aki tagadja azt s nem tart rá igényt sem. A legtöbb ember őszintén fizetni akar. Tartozásait kiegyenlíthetőeknek ítéli és gondosan számontartja, erejét nem kíméli, de egész életét megmérgezi: a törlesztés kétségbeesett kísérletévé változtatja. Az állandó gyötrődés, hogy adósságainktól minél hamarabb megszabaduljunk, a jó szándékot is hamar kicsinyes mérlegeléssé, ön-

zessé változtatja, a hitelezők iránti gyűlöletté. Csak annak adni, akitől kaptunk s csak annyit, amennyivel tartozunk. Betölteni a törvényt: eleget tenni, megadni az adót, a vámot, a tisztességet, de semmi mást. Milyen szánalmas és félelmetes pedig az az ember, aki adósságaival együtt a kölcsönzöt is kiiktatja, kipipálja lelki nyilvántartásából. Óriási volna a magánya, a körülötte tátongó űr, ha botor kísérlete valaha is sikerrel járhatna. Így is addig rángatja, kuszálja adósságai kötelekeit, hogy közel kerül — s saját kezével teszi ezt — a megfulladáshoz.

Ne így képzeljük el az adósságtól való szabadulás, a törlesztés módját. Hívjuk segítségünkre Pál apostolt, hogy bölcs tanácsával útbaigazítson: „adjátok meg . . . mindenkinek, a mivel tartoztok: akinek az adóval, az adót; akinek a vámmal, a vámot; akinek a félelemmel, a félelmet; akinek a tisztességgel, a tisztességet. Senkinek semmivel ne tartozzatok, hanem csak azzal, hogy egymást szeressétek; mert a ki szereti a felebarátját, a törvényt betöltötte.“ Pál is úgy gondolkozik részben, mint mi: kívánatosnak tartja, hogy a keresztény embert ne terheljék adósságok. Arra inti híveit, hogy semmi földi dologgal ne tartozzanak senkinek, tegyenek eleget köteleseiknek. Jól tudja, hogy csak az lehet teljes értékű, boldog, nyugodt ember, aki nem tartozik, akitől nincs amit számonkérni s azért nem kiszolgáltatót! De tudománya nemcsak ennyiből áll. Sokkal lényegesebb, hogy felvillantja az adósságnak egy másik arcát is, s látszólag ellentmondva önmagának, most már megköveteli híveitől azt, hogy tartozzanak: „ne tartozzatok, hanem csak azzal, hogy egymást szeressétek!“

Az adósság rossz — állítottuk, s Pál igazat ad nekünk, hogy aztán meggyőzőn arról is, hogy az adósság jó! Egy szóval sikerül ezt elérnie: a szeretet a bölcsnek kövének szerepét tölti be abban az átalakulásban, melyen át a tartozás ólomsúlyá Isten ötvöskezén aranycsipkévé finomul, könnyebbedik. A szeretet egyetemessége elnyeli, megszünteti, magába olvasztja az adós ember kicsinyes számítását, kétségbeesését, önzését, cinikusságát. Milyen is Pál szemével nézve az adósság? Mit jelent, mit kell látnunk benne?

Az adósság szabadság. Csak az az ember szabad, aki ismeri és gyakorolja jogait, de erre csak az képes, aki kötelességei számbavételével keresi meg a maga helyét a nap alatt. Szörnyű volna, az élethez való jogunkat vonnák kétségbe, ha valaki kijelenthetné: fizet ő helyettünk. Életünk értelme, egyedi célja, hősiessége éppen abban áll, hogy ezt senki sem vállalhatja át beleegyezésünk nélkül. Nincs szebb jogunk a szabadságnál, annál, hogy adósságainkat személyesen fizethessük meg.

Az adósság alázat. Attól, hogy felfuvalkodjunk, göggel forduljunk a világ és embertársaink felé, hogy mindent megvásárolhatónak tekintsünk, a leghatékonyabban az véd, ha tudjuk: mi magunk is adósok vagyunk, földi Krözusként is szegények Isten országában.

Az adósság életerő. Nem minden eladósodott ember dobja el magától az életet. Hányan vannak, akik, csak azért élnek még, hogy törlesszenek, vétkeik következményeit hordozzák és jóvátegyék. Nagyszerű dolog, ha életünk nehéz perceiben tartozásaink tudata ad új erőt.

Az adósság bátorság, bizalom. Szomorú, ha valaki nem mer kérni, legalább mások részére, ha magáért nem is hajlandó erre, hiszen vagy attól fél, hogy visszautasítják vagy nem bízik önmagában, hitelképességében. Az adósság sokszor egyetlen útja annak, hogy előbbre léphessünk.

Az adósság boldogság, öröm. Aki tartozik, általában nem kedveli hitelezője küszöbét, de ha törleszteni jön, bármilyen kevés is az, amit visszafizethet, újra és újra örömmel lépi át azt.

Íme, Pál apostol egyetlen mondattal mivé változtatta az adósság keserű kiszolgáltatottságát, amikor egyetlen tartozásunk lényegét, tartalmát a szeretetben jelölte meg! Ha szeretettel tartozunk valakinek, hozzá is tartozunk s nem lehet nagyobb boldogsága a keresztyény embernek annál, hogy ő Istenhez és embertársaihoz közel van, hitelképes és adófizető Isten országában.

Vizsgáljuk meg újra életünket: kinek mivel tartozunk? Törlesszük adósságainkat a mindennapi élet törvénye szerint, adjuk meg mindenkinek az adót, a vámot, a tisztességet, kinek-kinek ami jár, de sohase feledjük: a tartozás törvényének betöltése a szeretet! Ez a szent adósság határozza meg és töltse be életünket. Amikor Pál adósságaink kuszaságában a szeretet varázsszavával rendet teremt, megnyugtat és békéséget kínál nekünk, arra hív, hogy ezen az úton is közeledjünk Isten-országára felé.

Egy hindu szólás szerint az adósság az emberek ég felé úszó hajója. Ha háborog körülöttünk az élet-óceán, s már-már elveszünk adósságaink hullámsírijában, Isten ezt a szeretet-hajót küldi megmentésünkre. Kapaszkodjunk belé s áldjuk érte mindenkor az Ő szent nevét. Ámen.

NE KÁROMKODJ!

5Móz 19,12

Gyermekeinket ma már nem terheljük meg a tízparancsolat teljes szövegének megtanulásával, Mózes törvényének csak a rövidített, leegyszerűsített változatát ismerik. Talán könnyebb is így megjegyezni őket, közelebb állnak hozzánk.

A felolvasott bibliai versnek, a harmadik parancsolatnak is hasznára válik a lerövidítés: a „ne káromkodj!“ életünkhöz közelállóan fejezi ki az eredeti szöveg lényegét, s így is ment át a köztudatba. Nem lényeges kérdés, valamelyik változatot mindenki ismeri az elemi osztályos gyermektől, a matuzsálemi korú öregekig. A baj az, hogy csak ismerjük, de nem tartjuk be: úgy vesszük sokszor ajkunkra Isten nevét, úgy káromkodunk, mintha Mózes sohase véste volna kőtáblára a parancsolatot. A tíz parancsolatból különben is egyre kevesebbet tartunk meg, lassan már csak a nagy, úgynevezett „halálos“ bűnök döbbsenének meg, a többiek fölött könnyen napirendre térünk. A káromkodás fölött is. Olyan könnyen rááll a szánk, annyira megszoktuk, hogy már divat számba megy, s a maradiság jele megbotránkozni rajta. Nem is ajánlatos ma már a gyerekekre is rászólni az utcán, ha káromkodáson érzük. Máskülönben hagyományja is van nálunk a véteknek: semmi sem boszszant annyira, mint amikor valaki arra büszke, hogy káromkodók vagyunk.

A káromkodás kérdése akkor kezdett el foglalkoztatni, amikor társaságban arra terelődött a beszélgetés, hogy léteznek-e szép és csúnya, illetve illő és illetlen szavak vagy sem? Lehet-e osztályozni, minősíteni és ezzel befogadni illetve száműzni szavakat nyelvünkéből? A vélemények megoszlottak. Volt, aki kárhóztatta, elítélte a köznapi nyelvhasználat után már az irodalomban, színpadon is elharapódzó durvaságot, nyers kifejezéseket, trágárságot és volt, aki elfogadta, védte. Az indoklás: álszeméremből nem szabad meghamisítani a való élet tükörképét, szegényíteni az élő nyelvet, a szavak illő vagy illetlen voltát a nyelvhasználat, az élet szabályozza. Valahol magam is ez utóbbi véleményre hajlok, de nem tudtam így lezárni a magammal tovább folytatott vitát. Az egy még mélyebb értelmet rejteget: hogy ki milyen szavakat használ és kedvel, nemcsak szokás, nevelés, környezet kérdése, nemcsak a múltó, változó divatra utal, hanem lényegében a lélekre, az ember személységére tartozik. Nem a szó, vagy a kifejezés durva vagy trágár, hanem az ember, aki használja azt. A káromkodás forrása is a lélek: nem a szó sért, hanem annak az indulati töltése, s ha azt a szót Istennel kapcsolatban, az Ő nevéhez kötve mondjuk ki vagy csupán csak gondoljuk is, a kérdés már a vallás világához tartozik. Ady ajkán Isten óriási cethalhoz való hasonlítása még imádságnak minősül, mi Isten szent voltát is emlegetve is káromkodunk néha.

Leszámítva azokat az embereket, kiknek ajkát teljes öntudatlanságban, ellenőrzés nélkül hagyják el a szavak, ami a tudathasadásnak már egy furcsa „műfaja“, az emberek akkor káromkodnak, amikor indulat fűti őket, amikor — ez a mentegetőzés slágere —, felmérgesednek. Hogy szenvedélyes lények vagyunk, az tény s az is közzismert, hogy a heves vérmérsékletű népek káromkodnak a legtöbbit. Az ok? A lélek mindig a legteljesebb szabadságot igényli magának, nem tűri a korlátokat s ezekben ütközve csíholódik káromkodássá benne a tehetetlenség indulata.

Fájdalmas felismerés villáma, kisülése a káromkodás: valami nem tetszik nekünk, más, mint a mi elképzelésünk, szándékunk akaratumk. A szegre akarunk útni a kalapáccsal, de az ujjunkat találjuk el: a káromkodó felszisszenésben lefut a fájdalom. De miért kerül bele Isten neve a szavaink közé? A fájdalomért, amit elszenvedtünk, mindenki felelőssé tehető, a szerszám silánysága, a rossz munkatárs, a feleség, a gyermek, a barát, aki „felidegesített“, elsősorban pedig mi magunk, de Isten semmiképpen. Az indulat hálója mégis az ő nevét rántja ki a lélek hínáros mélyéből. Ha a világot tökéletlennek érezzük, akaratumkkal ellentétesnek, ha nem találjuk benne a helyünket és felöklel minket, villámgyorsan megtaláljuk annak a nevét, aki alkotta ezt. Az imádság ilyen teljesítményre talán sohasem lesz képes.

A káromkodás célja: elégtételt venni, megsérteni, megalázni, hiányérzetünket számonkérésként indulatosan fellobbantva szembeszállni emberrel vagy Istennel. A káromkodás a lázadás legolcsóbb és legközönségesebb, mindenkor kéznél levő műfaja, eszköze. A gyávák fegyvere, s ez főleg az istenkáromlásra áll: aki a nálánál erősebb, magasabb beosztású embert nem meri megsérteni, annál tajtékozobban szidja Istent. A káromkodás annál sértőbb, hatásosabb, minél találékonyabbak vagyunk a szentséges, a tiszta, a szép és a profán, a szennyes, a rút elegyítésében. A legtöbbit és a legsértőbb káromkodás nem véletlenül irányul az édesanyára, Istenre, mindig a legérzékenyebb pontot keressük mérgének be-

fecskendezéséhez. A teremtés és a születés misztériumánál semmi sem alkalmasabb erre. A káromkodás egyidőben irigy és sóvár célbavevése egy értéknek és tagadása annak. A káromkodás, ha Istenre irányul, azt a hatalmat veszi célba, amelyet elismerünk, mert beleütközünk és amelyet félünk is ugyanakkor. Igazából nem is káromkodhat más, csak a vallásos ember, mert az imádságot is csak ő ismeri, de milyen véleményünk lehet annak a vallásosságáról, aki a káromkodásban éli azt ki? Az ilyen ember a föld porába veti azt a kenyeret, amely után aztán riadtan lehajol és bűnbánattal fogyasztja el. Olyan a káromkodó ember, akit sem a simogató, sem a fenyítő kéz nem tud rávenni arra, hogy ne feleseljen Isten atyai hatalmával. Gyermekek vagyunk. Az első káromkodás tilalmas ízével szánkban várjuk, hogy ránkszakadjon az ég, s amikor elmarad a büntetés, azt hisszük, gyenge és tehetetlen az Isten. Nem látjuk meg, hogy a földre rávetül a mennyei Atya szomorú szellemének árnya, elfelejtjük, hogy így ült a családi asztalnál megfáradt édesapánk is, ha nagyon rosszak voltunk. A káromkodás szóbeli bejárása a tékozló fiú útjának, a kaland, a veszélyérzet hetvenkedő keresése, amely a borzongató izgalom, az elbizakodás és a megszokás után már csak önmegvetésbe, csömörbe torkollhatik. És az intő szó ma hatálytalan: a világ, a közvélemény nem korlátozza egyéni szabadságunkat, nem figyelmeztet a káromkodás önpusztító veszélyére, a tizparancsolatot ósdinak tartjuk, idejétműltnek, nemcsak szövegében, szellemében is.

A régi emberben több volt a félelem, de aki kárhoztatja őt ezért, elfelejti, hogy az a tiszteletnek lényeges összetevője, megvan a maga szerepe az életben, a vallásban is. Ha a Biblia szerint a káromkodás éppolyan bűn, mint az ölés, a lopás, a szülő iránti tiszteletlenség, ez még nem bizonyítja idejétműlttségét, s tanulhatunk belőle, ha fellapozzuk. Mózes harmadik könyve meséli el azt az eseményt, mely igazolja, hogy a tizparancsolat betartása fölött a törvény szigora is örködött. Egy egyiptomi apától származó férfi verekedés közben káromkodik. Mózes elé viszik s ő Isten nevében ítélkezik felette: „aki szidalmazza az Úrnak nevét, halállal lakoljon, kövezzék azt agyon az egész gyülekezet; akár jövevény, akár bennszülött, ha szidalmazza az Úrnak nevét, halállal lakoljon.“ (3Móz 24,10—16). Ézsaiás szerint Isten nem tűrheti nevének hiába való felvételét, mert ez tekintélyének csorbitását jelenti: „én vagyok az Úr, ez a nevem, és dicsőségemet másnak nem adom.“ (42,8).

Jézus korában is elevenen él az a törvény, mely Isten nevének hiabavaló vagy káromló emlegetéséért halállal büntet. Jézus ellen épp az istenkáromlás volt a hivatalos vád: „Ekkor a főpap megszagatá a maga ruháit, és monda. Káromlást szólott. Mi szükségünk van még bizonyosságokra? Ímé most hallottátok az ő káromlását. Mit gondoltok? Azok pedig felelvén, mondanak: Méltó a halálra.“ (Mt 26,65—66). A kereszténység első vértanúja, István ellen is hasonló a vád: „Hallottuk őt káromló beszédeket szólni Mózes ellen és az Isten ellen.“ (ApCsel 6,11)

Ez a bibliai világ a múlté. Ha a törvény ma is halállal büntetné a káromkodást, ritkább volna az ember, mint a fehér holló. Nem sírom viszza ezt az embertelen világot, mely Isten szentségét félelemmel súlykolta bele az emberi szívbe. De azt sem tudom értékelni, melyben a káromkodás dicsőség és erény. A gyermekünk tőlünk hallja, ártatlan ajka öntudatlanul megismétli, s mi rámosolyodunk: olyan jól áll neki. Vagy miért akkor számít felnőttnek az ifjú, amikor káromkodni mer apja,

anyja előtt? És miért káromkodunk mi: anélkül nem lenne hatékony a munkánk, tartalmaz a szórakozásunk?

Ne tévesszük meg magunkat. Azért, mert a káromkodás vétket nem bünteti törvény, azért, mert Isten megtorlása nem látványos és azonnali, ne gondoljuk, hogy semmilyen következménye nincs. Máté evangéliuma az ellenkezőjét állítja: „Minden bűn és káromlás megbocsáttatik az embereknek; de a Lélek káromlása nem bocsáttatik meg az embereknek.“ (12,31). Isten büntetése sokáig késhet, de feltartóztatlanul bekövetkezik. Jézus azok közé a vétkek közé sorolja a káromkodást, amelyek megfertőztetik az embert: a szívből származik, a szájból jön elő (Mt 15,18) s mint méreg-eső, mely nem éri el az eget, arra hull vissza, aki kimondta. Istennek nem árthat, az embernek annál inkább: elpusztítja benne a szentség iránti fogékonyságot, az értékek tiszteletét, az erkölcsi érzékenységet. Amelyik szívben elburjánzik a trágárság, abban már nem terem imádság többé. Schopenhauer mondja, hogy a káromkodás olyan, mint egy szentképeket hordozó körmenet: mindig abba a templomba tér vissza, amelyikből elindult.

Szívünk naponta e hamis, ellen-istentisztelet temploma. Amikor a tízparancsolat megszületett, Mózes azért ítélte el olyan súlyosan a káromkodást, s népe érvényt is szerzett tilalmának: a jeruzsálemi főpapon kívül, aki évente egyszer kiejtette azt, vallásos zsidó ember nem vette ajkára Isten legszentebb nevét. Minket Isten nevével Jézus ajándékozott meg, mennyei Atyának nevezve Őt. Azért tette ezt, hogy bátran félelem nélkül, bizalommal hívjuk segítségünkre és áldjuk szent nevét nap mint nap, gyermekeinek érezzük magunkat, ha megszólítjuk. Gyermekként vegyük hát ajkunkra nevét és nem gyermekesen. Tiszteljük Istent. Ha valaha a félelem volt alapja az Ő tiszteletének, mától kezdve a szeretet tartassa velünk számon az ismerősen is ismeretlen harmadik parancsolatot: ne káromkodj! „Az Úrnak a te Istenednek nevét hiába fel ne vedd; mert nem hagyja azt az Úr büntetés nélkül, a ki az ő nevét hiába felveszi!“ Ámen.

NEM EMBEREKNEK HAZUDTÁL

ApCsel 5,1—10

Ha egy vasárnap reggelre virradóan a világ minden templomának ajtajára egy titkos kéz felírná, hogy aki életében egyszer is hazudott, méltatlan arra, hogy Isten házába lépjen, nem volna kétséges az eredmény: üresek maradnának a templomok, elhagyottak a szószékek, oltárok, némák az orgonák, néptelenek a padsorok. Hála Istennek, a templomlátogatás jogát senki sem köti feltételekhez és nem is teheti ezt. A templom nem a kiváltságos tiszták felvonulóhelye, ide részben éppen azért járunk, hogy vétkeinket megbánjuk. Isten háza az önvizsgálat helye volt mindig és az is marad, noha a bűn megvallásának hagyományos formája, a gyónás eltűnt a protestánsok vallásos életéből. Mi a jó Isten-

nel folytatott benső beszélgetésben valljuk meg bűneinket és keressük a bűnbocsánatot.

Szeretném, ha mai beszédem, melyben egyik leggyakoribb vétésünkéről, a hazugságról lesz szó, segítségünkre lenne önvizsgálatunkban, a gyarlóságunk megismerésében és leküzdésében.

Érdekes, hogy mint minden gyarlóság, első pillantásra a hazugság is dicsér, kiemeli az ember felsőbbrendűségét, annak közvetett bizonyítéka. Az öntudat és szabad akarat fokára el nem jutott élőlények sohasem hazudnak. A hazugság, az élet alvó Csipkerózsikája, az ember Júdás-csókja által ébredt fel sokmillió éves álmából. Az az eredendő igazságérzet, hazugságra való képtelenség, mely Isten teremtett világát jellemzi, benne foglaltatik az élet erkölcsi jellegebén: ezért van az, hogy gyakran a legaprólékosabban kitervelt és begyakorolt hazugság is meg hiúsul. Nem tudunk szemrebbenés nélkül hazudni, s amíg az igazságot természetesen, könnyedén mondjuk ki, a hazugság olyan szellemi és erkölcsi erőfeszítést igényel tőlünk, mely testileg is megvisel: elpirulunk, verejtékezünk, dadogunk. Az igazság kimondása boldoggá tesz, a hazugság megvisel, valósággal fájdalmat okoz. Ennek ellenére, ha hazudni akarunk, képesek vagyunk rá és megtehetjük. Meg is tesszük, nem is egyszer.

Mi hát a hazugság, amely egyidőben kiemeli, dicséri és kárhóztatja is emberségünket? Legegyszerűbb meghatározás szerint a hazugság az igazság tudatos és célzatos elferdítése, megmásítása. A hazugság mindig az igazság függvénye, elválaszthatatlan tőle. Gyakorlati életünkben azonban nincs szükségünk meghatározásokra: a jó Isten által belénk ültetett erkölcsi érzék olyan biztosan kalauzol a hazugság zátonyai között, mint az iránytű a hajóst. Az az önmentegetőzés, hogy az ember nem tudhatja, legjobb szándéka ellenére sem, hogy mikor mond igazat és mikor hazudik, elvont spekuláció.

A hazugságot épp tudatossága teszi bűnné, s ezen mérhető le a leginkább súlyossága. Nyelvünk nagyon árnyaltan, érzékletesen fejezi ki a hazugság különböző fokozatainak erkölcsi megítélését. A gyermek pajkos, ártatlan „füllentéséért“ a szülő nem is haragszik igazán, szeretettel simít végig gyermeke arcán, amikor az összekeveri a mesék világát a valósággal. Ha a karácsonyi ünnep várakozó izgalmában gyermekünk látja az angyalt, nem förmedünk rá, hogy hazudik. Nem tudunk szívből haragudni a háryánosokra sem, ők is csak lódítanak, nagyot mondanak, eldobják a sulykot: nem szándékukkal, arányérzékükkel van a baj. A mese, a vers, a regény sem minősül hazugságnak, pedig gyakran a képzelet terméke. „Költő hazudj, csak rajt ne fogjanak!“ — vall Arany János a műhelytitkokról, s valóságot állít: a mindennapok építő jellegű átköltése minden igazi irodalmi műben az igazság mélyebb megismerését szolgálja.

A súlyos erkölcsi véteknek minősülő hazugságról már nem állítható ugyanez. A képzelet ártatlan vagy épp merész és új utakat nyitó játékán túl a tudatos, önző és nagyon is romboló hazugság általában a földön jár, hiszen ebben rejlik ereje: minél mindennapibb, szürkébb, minél közelebb áll az igazság látszatához, annál hihetőbb és sajnos, ártalmasabb. Az efajta hazugság érdemli ki részünkről az igazi megítélést, minősül súlyos és gyakran megbocsáthatatlan véteknek.

Ezért tűnhetik némileg meglepőnek az a súlyos büntetés, amellyel az apostolok az első gyülekezet két tagját, Ananiást és Zafirát büntet-

ték. Vétjük, a mi megítélésünk szerint, semmiképpen nincs arányban a büntetéssel. A házaspár eladja földjét, hogy árát — az ósgyülekezet rendje szerint — átadja a közösség szükségleteire. Itt következik be megingásuk: az összeg egy részét, mely az eladásból befolyt, letagadják és megtartják maguknak. Mentséget is könnyű találni számukra: a jó szándék megvolt bennük, azért inogtak meg, mert bizonytalanak érezték a közös holnapot. Péter és társai szigorúan ítélték fölöttük, s a súlyos büntetés mellett az hozható fel indoklásul, hogy Ananiást és Zafirát senki se kényszerítette, hogy a keresztények közé álljon és eladja földjét. Önkéntesen tették ezt, üdvösségük útját keresték és nem óbédtek rá idejében, hogy ez az út kizárja a határozatlanságot, a csalást és a hazugságot. Péter szerint — s ez az ítélet a halálbüntetés súlyosságának megértéséhez a kulcs — nemcsak az embert próbálták becsapni, Isten szent lelkét sértették meg, amely az első gyülekezetet létrehozta: „nem embereknek hazudtál, hanem Istennek“, — veti Ananiás szemére Péter.

Péternek, bármennyire is másképp érzünk, kénytelenek vagyunk mi is igazat adni. A hívő ember nem tagadhatja azt, hogy a hazugság valóban nemcsak az emberre tartozik, Istenhez is köze van. A hazugság azért minősül véteknek, mert Isten az igazság legfőbb forrása, és mint az erkölcsi világrend fenntartója, teljes igazmondásra kötelez minket. A „ne hazudj“ isteni parancs akkor is, ha ember nyilvánítja ki, mint azt Mózes a tízparancsolatban tette.

Az első keresztények lelkében sokkal elevenebb volt ennek a tudata. A hazugságot azért tartották súlyos istenkáromlásnak, mert aki megmerte kísérelni, Isten létét és hatalmát vonta kétségbe, megpróbálta cinkosává tenni a szentségest. Megbocsáthatatlan vétek ez abban az erkölcsi világban, mely már a Biblia első lapjain leszögezi: „nem ember az Isten, hogy hazudjék“ (4Móz 23,19) ... „Izraelnek erőssége pedig nem hazudik“ (1Sám 15,29).

Isten nemcsak hogy nem hazudik, bünteti is a hazug embert, akinek keserves az ébredése, mert — így írja Ézsaiás — előbb vagy utóbb „jég söpri el a hazugság oltalmát.“ (28,17)

A hazugság a hamis istenek tiszteletéhez tartozik. A bálványimádást az összes próféták önbecsapásnak, hazugságnak nevezik. „Az öntött kép hazugságot tanít“ — írja Habakuk (2,18), „a bálványok hazugságot szólnak“ — olvashatjuk Zakariásnál (10,2), s a hamis prófétákat hallgatók (Jer 14,12), mert ilyenek is vannak, a hazugság „gyümölcsét“ eszik (Hós 10,13). A Példabeszédek könyvének írója így fogalmazza meg a hazug ember bűnhődését: „Gyönyörűséges az embernek az álnokságnak kenere; de annak utána betelik az ő szája kavicsokkal“ (20,17). Nem csoda, hogy a zsoltárokból olyan gyakran találkozunk a fohással: „Mentsd meg, Uram, lelkemet a hazug ajaktól és a család nyelvtől!“ (120,2).

Az Újszövetség is következetes a hazugság elítélésében. Jézus a parancsolatok tiszteletben tartására inti a gazdag ifjút, s tanítványait is figyelmezteti: óvakodjanak majd a hamis prófétáktól, akik úgy jönnek közéjük, mint bárányszőrbe öltözött farkasok (Mt 7,15). Az első jánosi levél hazugnak nevezi azt, aki azt állítja, hogy szereti Isten, akit nem lát, és ugyanakkor nem gyakorolja a szeretetet felebarátjával szemben, aki mellette él (1Ján 2,4: 4,20). Pál apostol szerint a hazug beszédűeket saját lelkiismeretük bélyegzi meg (1Tim 4,2). Ezért inti meg így az efé-

zusi gyülekezetet: „Levetve a hazugságot, szóljatok igazságot, ki-ki az ő felebarátjával.“ (Ef 4,25).

A mi erkölcsi állásfoglalásunk a hazugsággal szemben sokkal viszonylagosabb, cnyhébb, mint a Bibliáé. Ma már hivatalosan is elismert és egyre nagyobb teret hódít az a tanítás, hogy az erény és vétek viszonylagos: nem Isten akarata, nem is a szokás dönti el, hogy mi az ember kötelessége az erkölcs terén, hanem a körülmények, a helyzet. Eszerint a hazugságot nemcsak vétekként foghatjuk fel, hanem erényként is, attól függően, hogy milyen célt szolgál. Az embernek egyenesen kötelessége hazudni, ha ezzel valamilyen magasabbrendű cél elérését követi: ha egy hazugság árán emberi életet menthetünk — és csak a legutolsó világháborúban hányszor került ilyen helyzetbe az ember? — nem tévovázhatunk. Az a jezsuita tanítás, hogy a cél szentesíti az eszközt, nehezen cáfolható, s a mai ember ki is használja ezt: megtanulta, hogy egy kis találékonysággal és fáradsággal végső soron minden hazugság igazolható. Gyakran éppen az áldozat szerepében tetszelgünk: az élet rákényszerített a hazugságra, önmagunk megtagadását kérte tőlünk, de — ismerje el mindenki! — bennünk emberére talált: nálunknál megelőlegezve erre a célra nem is választhatott! Pedig, a hazugságról nem is beszélve, azzal se dicsekedhetünk, hogy ezt a kényes erkölcsi kérdést mi fedeztük fel és oldottuk meg! Pál apostol is ismerte. Így fogalmazta meg a Rómabeliekhez írt levelében: „ha az Istennek igazsága az én hazugságom által öregbült az ő dicsőségére, miért kárhoztattam még én is, mint bűnös? Sőt inkább ne cselekedjük-é a rosszat, hogy abból jó származzék?“ (3,7—8).

Nehéz ez a kérdés, nem könnyű rá válaszolni s a hívő embernek a legnehezebb: Pál jól tudta, hogy üdvösségünk fordul meg rajta, lelkiünk megnyerése vagy elvesztése. Isten ítéletét el nem kerülhetjük s a lelkiismeretben megszólaló Isten megvesztegethetetlen bíró. Lelki vívódásunkban eligazítást a nagy gondolkodók sem adhatnak, ők is tanács-talanok: gyakran nemcsak egymásnak, önmaguknak is ellentmondanak. Akik megengedik a hazugságot, mindannyian megegyeznek abban, hogy az azt vállalóknak céljuk, szándékuk nemessége, tisztasága szolgáltatja a menlevelet. A nyers, gyakran kényelmetlen igazság öncélú fanatikusai — véli Platon — nem építik, hanem rombolják a közösség életét. A hazugság az az eszköz, amellyel a polisznak, a város vezetőinek bölcsen és meggondoltan kell élniük, a polgárok javát szolgálva. Saadi, a perzsa bölcselő és költő a jószándékú hazugságot szintén többre tartja a rossz, ártó szándékkal kimondott és alkalmatlan igazságnál. Anatole France véleménye szerint: szeretni kell az igazságot, mert szüksége van rá az embernek. Még nagyobb szüksége van azonban a hazugságra, amely vigasztal, reményt ad, lehetővé teszi az életet. Bernard Shaw, az angol drámaíró szerint, ha hazudnunk kell azért, hogy valakit tovább szeret-hessünk, ne habozzunk: szeretni valakit, mindig többet jelent, mint a pusztá igazság birtoklása.

A gyakorlati élet valóban elképzelhetetlennek tűnik hazugság nélkül. Az élet szövege eleven emberi kapcsolatokból fonódik össze: a hazugság nélkül szétzilálódnának a szálak! Gyermekek és szülő kapcsolatában áthidalja a kényelmetlen nemzedéki ellentéteket, feloldhatatlan konfliktu-sokat, betegek és ápolók, haldoklók és orvosaik viszonyában a remény-séget hordozza, a hivatali ellentéteket leplezi, a múltat, ha szükséges, megszépíti!

Az ellenvéleményt vallók sora nem kevésbé népes. Két szép perzsa közmondás így ítéli el a hazugságot: a hazugság lámpása nem világít és a hazug nyelvnél egy kivágott nyelv is többet ér. Rousseau az igazság elferdítését azért tartja károsnak, mert az igazság nem veheti fel vele a versenyt: az igazságnak csak egy arca és útja van, a hazugságnak ezer. Kant szerint a hazugság az emberi méltóság megalázása és elpusztítása. Montaigne megerősíti véleményét: azért nem irtózunk minden más bűnnél jobban a hazugságtól, mert nem bírjuk felfogni e vétek igazi rontását és átkát. Paul Claudel szerint az ember csak egyet tehet: el kell pusztítania önmagában a hazugságot, mielőtt az pusztítaná el őt. Talán ugyanígy vélekedett Claudius császár is, akiről feljegyezték, hogy Róma okulására egy közismert hazudozót halála után elégettetett és hamvait szétszóratta, házát leromboltatta és családját száműzte. Jelképesen arra akart ezzel utalni, hogy birodalmában nem hajlandó többé megtérni a hazugságot.

Lehet, hogy feloldhatatlannak tűnik az ellentét: szeretjük, mindenél többre becsüljük az igazságot, de nem tudunk hazugság nélkül élni. Az igazság néha kimondhatatlan: a szeretet arra kötelez, hogy kíméljük embertársaink érzékenységét, fenntartsuk az életet. Szolgálat ez is, a bűntudat és lelkiismeretfurdalás igájának hordozásával járó. Az élet nagy értékeivel úgy kell bánnunk, hogy az igazság oltárán ne áldozzuk fel elvakultan az embert és a jövőt. Istenországát keresni és benne bízni ezt is jelenti: remélni azt, hogy amiképpen Istenben a tökéletesség legmagasabb fokán együtt van a szeretet és igazság, életünkben is meg fog valósulni a kettő egysége. Isten nem írtotta ki a hazugságot, nem bünteti érte halállal az embert: bízunk abban, hogy lassan felnőtté válik, nagykorúsodik. Nekünk is ezt kell tennünk, gyermeki lélekkel elébe menve Atyánk akaratának ott, ahol Istenországa munkásaiként barázdába állított minket. Péter szavait azonban sohasem szabad elfelejtenünk: Istennek ne próbáljunk hazudni, ne vonjuk kétségbe létét, ne próbáljuk cinkosunkká tenni. Inkább önmagunk megbecsülésével próbáljuk meghálálni megbocsátó irgalmát!

Ananiás és Zafira halállal bűnhődött, mert nemcsak az embereknek, Istennek is megpróbáltak hazudni. E büntetés jelképében is valóságos: az erkölcsi halál sokszor még szörnyűbb lehet, mint a fizikai.

Istennek legyen hála, hogy a megtérés útja nyitva áll előttünk. A templomot azért is nagyon kell szeretni, hogy ajtajára sem holnap, sem holnapután nem lesz kiírva, hogy hazug, bűnös ember nem lépheti át küszöbét. Nyitva lesz előttünk is mindig, önvizsgálatra és bűnbánatra hív, Isten bocsánatát ígéri. Minden alkalommal ezzel a tudattal lépjük át küszöbét! Ámen.

Egyházköri közgyűlések

A *kolozs-tordai* egyházkör közgyűlését augusztus 10—11-én, a sinfalvi egyházközségben tartotta. Az esperes évi jelentése után bemutásra került az egyházkör valláserkölcsei nevelési, család- és beteglátogatási, szórványgondozási és népesedési jelentése. Az előterjesztett jelentéseket a közgyűlés részletesen megtárgyalta és elfogadta.

A közgyűlés első napján, szombaton tartott istentiszteleten Szász Ferenc Kolozsvár-belvárosi segédlelkész prédikált, a vasárnapi istentiszteleten András György előadótanácsos tolmácsolta a betegsége miatt távolmaradt dr. Kovács Lajos püspök egyházi beszédét. A közgyűlés alkalmával avatták fel az egyházközség új lelkészi lakását.

Az egyházi központot dr. Gyarmathy Árpád főgondnok és András György előadótanácsos képviselték. Az egyházköri közgyűlés szeretetvendégséggel ért véget.

A *sepsiszentgyörgyi* egyházkör augusztus 10—11-én tartotta közgyűlését Sepsikőrőspatakon. Gál Jenő esperes évi jelentése után megtárgyalásra kerültek a valláserkölcsei nevelési, család- és beteglátogatási és szórványgondozási beszámolók.

A szombat esti istentiszteleten Bedő Béla datki, vasárnap Dimény András vargyasi lelkész végezte a szószéki szolgálatot.

Az egyházi központot Székely László nyugdíjpénztári könyvelő képviselte. A közgyűlés után szeretetvendégség volt.

A *maros-küküllői* egyházkör szeptember 7—8-án tartotta közgyűlését a nyárászentmártoni egyházközségben. A közgyűlés elé elsőnek az esperes évi jelentése került, ezt követően a valláserkölcsei nevelési, család- és beteglátogatási és szórványgondozási beszámolók, melyeket részletesen megtárgyaltak. A szombat esti istentiszteleten Nagy László marosvásárhelyi segédlelkész, vasárnap pedig Kiss Károly medgyesi lelkész prédikált. A közgyűlés szeretetvendégséggel ért véget.

A *székelykeresztúr—udvarhelyi* egyházkör a korondi egyházközségben tartotta közgyűlését szeptember 14—15-én. Az esperesi jelentés után bemutatásra kerültek a valláserkölcsei nevelési, család- és beteglátogatási és szórványgondozási jelentések. A szombat esti istentiszteleten Bíró Mihály firtosmartonosi, a vasárnapin Kászoni József homoródszentmártoni lelkész tartott egyházi beszédet.

A közgyűlés alkalmával választásokat is tartottak. Zsigmond Csaba Attila kobátfalvi lelkészt jegyzőnek és Bencző Dénes homoródalmási lelkészt közügyigazgatónak választották az 1985—1988 évek ciklusára. Egyházi központot a gyűlésen Mikó Lőrinc előadótanácsos képviselte. A közgyűlés szeretetvendégséggel fejeződött be.

Lelkészi békeértekezletek

A kolozs-tordai és maros-küküllői egyházkörök lelkészei augusztus 13-án Kolozsváron, a székelykeresztúr—udvarhelyi és sepsiszentgyörgyi egyházkörök lelkészei augusztus 15-én Székelyudvarhelyen békeértekezletet tartottak. Ebből az alkalomból tárgyalták a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja leszerelési és békefelhívását az európai országok, valamint az Amerikai Egyesült Államok és Kanada demokratikus pártjaihoz és szervezeteihez, kormányaihoz és népeihez. Az értekezleteken résztvevő lelkészek számos hozzászólásban tettek tanúbizonyságot őszinte békevágyukról és kihangsúlyozták, hogy ez az unitárius hívek álláspontja is. Az értekezletek táviratot küldtek Nicolae Ceaușescu államelnöknek, melyben kifejezték legteljesebb csatlakozásukat a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja leszerelési és békefelhívásához. Ugyanakkor tiltakozásukat fejezték ki minden olyan megnyilvánulás ellen, amely az emberiséget az élethez és békéhez való legszentebb jogától akarja megfosztani. Kinyilvánították elismerésüket államelnökünk, Nicolae Ceaușescu legújabb békekezdeményezése iránt, mely által kiváló példát ad mindenki számára, hogyan kell teljes odaadással szolgálni az emberiség békés jövőjét. Mint a békesség evangéliumának hirdetői, biztosították az államelnököt, hogy a jövőben is támogatják a világ békéjének biztosítása és hazánk felvirágoztatása érdekében kifejtett minden kezdeményezését és erőfeszítését.

Az értekezleteken az egyházi központot dr. Gyarmathy Árpád főgondnok, András György és Mikó Lőrinc előadótanácsosok képviselték.

Lelkésztovábbképző tanfolyam

Az Egyházi Képviselő Tanács július 22 és augusztus 2. között megrendezte a IV. lelkésztovábbképző tanfolyamot, melyen a következő lelkészek vettek részt: Benedek Sándor kolozsvári irisztelepi, Léta Áron lupényi, Sándor Botond nagyenyedi, Szabó Zoltán sinfalvi, Fazakas Ferenc tordai, Bálint Ferenc kolozsi, Szén Sándor jobbágyfalvi, Nagy Ferenc segesvári, Kolcsár Sándor marosvásárhelyi, Török Elek nyárádgálfalvi, Kecskés Lajos szabédi, Barabás Áron abásfalvi, Simon Domokos csík-szeredai, Dancs Lajos énlaki, Bíró Mihály firtosmartonosi, Farkas László korondi, Bíró Lajos medeséri, Péter József siménfalvi, Jakab Dénes szent-ábrahámi, Kedei Mózes újszékelyi, Kis Alpár baróti, Májay Andre brassyói, Kiss Jenő fogarasi, Várady Zoltán kálnoki, Székely János kökösi és Dimény András vargyasi lelkész. Az első nap du. 6 órakor az E. K. Tanács termében dr. Kovács Lajos püspök köszöntötte a megjelenteket és megnyitotta a tanfolyamot. Bevezető beszédet mondott dr. Erdő János főjegyző, majd András György előadótanácsos ismertette a munkarendi kérdéseket. A tanfolyam minden napja reggeli áhítattal kezdődött a belvárosi templomban. 8 órától du. 2 óráig előadások hangzottak el. Dr. Erdő János főjegyző a rendszeres teológiai és egyháztörténet, dr. Szabó Árpád a bibliateológia és dr. Izsák Vilmos a gyakorlati teológia tárgyköréből tartott előadást. A gyakorlati teológia tárgyköréhez kapcsolva még a következő előadások hangzottak el: Halmágyi Pál bethlenszentmiklósi lelkész az egyházi ének időszerű kérdéseiről, Balázs Péterné

Körössy Ibolya főtanácsi tag a templom belső díszítéséről, Andrási György és Mikó Lőrinc előadók az egyházközség közigazgatási és a gazdasági ügyviteli kérdéseiről. Közérdekű kérdésekről meghívott előadók tartottak ismertetést. Délután a lelkészek a következő programokban vettek részt: meglátogatták Benczédi Sándor szobrász műtermét színházi előadást néztek meg, kiránduláson vettek részt Tordán, Mészkon és a Tordai hasadéknál. Júl. 28-án, vasárnap, Kiss Jenő fogarasi lelkész a belvárosban, Jakab Dénes szentábrahámi lelkész az Irisz-telepen és Kolcsár Sándor esperes a monostori gyülekezetben végzett szószéki szolgálatot. Augusztus 2-án kiértékelő megbeszéléssel ért véget a tanfolyam.

Lelkésznevelés

Lelkészképesítő vizsgát tettek július 9-én Márkos Ervin kidei, Nagy László marosvásárhelyi, Orbán F. Dezső székelymuzsnai és Székely Miklós csegezi gyakorló segédlelkészek.

Felvételi vizsgát a Protestáns Teológiai Intézet I. évfolyamára július 15—20 napjain tartották meg, melynek eredménye alapján Rüszt Tibor és Török István unitárius jelöltek iratkozhatnak be.

A *Protestáns Teológiai Intézet évnnyitó ünnepélye* szeptember 22-én volt. Az unitárius hallgatók tanévnyitó istentiszteletén dr. Szabó Árpád teológiai tanár prédikált.

A *Teológiai Intézet hallgatói* szeptember 16—30. közötti időben terménybetakarítási munkálatokban vettek részt.

Énekvezérképzés

Énekvezérképesítő vizsgát tett július 10-én Orbán Dezsőné Fitori Melinda, a székelymuzsnai egyházközség tagja.

Személyi változások

Nagy Endre gyepesi lelkész egyhangú meghívás alapján kinevezést kapott a sárosi egyházközségbe július 1-től.

Nyugalomba vonult Kiss Zoltán kövendi lelkész augusztus 1-vel, 1915. V. 17-én született Kövenden. Teológiai tanulmányait az Unitárius Teológiai Akadémián végezte az 1934—1938. években. Lelkészképesítő vizsgát tett 1940-ben. 47 évi szolgálata alatt 1938. X. 1-től 1940. IV. 1-ig segédlelkész volt Dicsőszentmártonban, rendes lelkész 3 évig Abásfalván, 2 évig Ravában és 1949-től nyugalomba vonulásáig Kövenden. Isten áldása legyen további életén!

■ *Lelkész-kibúcsúzó ünnepély.* A kövendi egyházközség július 14-én tartott istentisztelet keretében búcsúzott el Kiss Zoltán nyugalomba vonuló lelkészétől. A 36 évi kövendi szolgálat után kibúcsúzó lelkészt az

egyházi központ nevében dr. Erdő János főjegyző, az egyházkör részéről Benedek Sándor esperes köszöntötte. Több üdvözlő beszéd hangzott még el az egyházkör lelkészei és az egyházközség hívei részéről. A kibúcsúzó ünnepély szeretetvendégséggel ért véget.

■ *Lelkész-beiktató ünnepély.* A városfalvi egyházközség szeptember 22-én rendezte meg Bíró Barna Zsigmond lelkész beiktatását. A kinevezési iratot Keresztes Sándor homoródszentpáli lelkész olvasta fel, utána az új lelkész tartotta meg beköszöntő beszédét Jer 20,9 alapján. Ezt követően Báró József esperes iktatta be Bíró Barna lelkészt új hivatalába. 2Móz 12,14 alapján tartott beszédében esperes vázolta az új lelkész feladatait a példaadó hagyományokkal rendelkező egyházközségben.

Az új lelkészt az egyházi központ nevében Mikó Lőrinc előadótanácsos, a lelkészek részéről Kovács István homoródújfalvi lelkész köszöntötte. A gyülekezet részéről is több köszöntő hangzott el. A beiktató ünnepély szeretetvendégséggel fejeződött be.

■ *Az IARF európai regionális teológiai konferenciája.* Az Unitárius Világszövetség július 8—11. között Genfben teológiai konferenciát rendezett, melynek témája: „A nem tökéletes vallás“ volt. A konferencián a következő előadások hangzottak el: dr. André Gounelle, a Montpelier-i protestáns teológiai intézet tanára: „A nem tökéletes Isten“; dr. H. D. Altendorf zürichi egyetemi tanár: „A nem tökéletes egyház kialakulása“; dr. Arthur J. Long, a manchesteri unitárius teológiai intézet igazgatója: „Rész-szerinti ismeret — A keresztény szabadgondolkodás szükségessége“; dr. E. J. Kuiper, a leideni egyetem tanára: „A nyelv és a nem tökéletes vallás“. A konferencián egyházunkat dr. Szabó Árpád teológiai tanár képviselte, aki részt vett az egyes munkacsoportokban és istentiszteletet is tartott.

■ *Az IARF európai békekonferenciája.* Az Unitárius Világszövetség szeptember 20—22. napjain a hollandiai Utrecht melletti „Ernst Sillem Hoeve“ nevű központban regionális békekonferenciát tartott, melyen 10 országból 74-en vettek részt. A konferencián a következő előadásokat tartották: dr. Dusan J. Kafka: „Az igazi béke alapjai“; dr. Sheila Crosskey: „Béke igazságosság nélkül a háború kezdetét jelenti“; Yukinori Murayama: „Béke és társadalom“; dr. Auguste Raynald Werner: „Az emberi jogok és az Egyesült Nemzetek“; dr. Kovács Lajos: „Az egyházak békemunkája Romániában“; dr. Ferencz József: „Béketevékenység a szocialista országokban“; Masahiro Nemoto: „Akcióprogram a békéért“; George Cox: „Tájékoztatás a leszerelési kampányról“. Az előadásokat munkacsoportokban részletes megbeszélés követte.

A konferencia záró istentisztelete a Baarn-i protestáns templomban volt, amelyen az egyházi beszédet dr. Erdő János főjegyző tartotta angol nyelven. A konferencia résztvevői istentisztelet után több csoportra oszolva két napon át Amszterdamban, Oosterbeckben, Wassenaarban, Amersfoortban, Rotterdamban, Houtenben és Utrechtben békegyűléseken vettek részt és előadásokat tartottak.

■ *A „Faith and Freedom“ új szerkesztője.* Az oxfordi Manchester College — unitárius teológiai intézet — Véndiak Egyesületének kiadásában megjelenő teológiai folyóirat eddigi szerkesztője Erik Shriwell Price

unitárius lelkész és ismert teológus, egészségi állapotára való tekintettel tisztségéről lemondott. A folyóirat új szerkesztője Peter B. Godfrey sheffieldi unitárius lelkész lett.

■ Az „*Inquirer*“, az angol unitárius egyház folyóiratának szerkesztője Fred M. Ryde nyugalmába vonult. Helyébe Frank Walker cambridge-i unitárius lelkészt választották meg.

■ A *Keresztény Békekonferencia VI. nagygyűlését* július 2—9. között tartotta Prágában. A gyűlésen 97 ország többszáz résztvevője volt jelen. A nagygyűlés témája volt: „Isten hív, válaszd az életet!“ A témakörből több előadás hangzott el, melyet a nagygyűlés tagjai plenáris és szakcsoportok keretében vitattak meg. A résztvevők legfontosabbnak ítélték azt, hogy szavuk állandó és erőteljes hallatásával ébren tartsák az emberek tudatát és megszilárdítsák az Isten által ajándékozott élet egyetemes értékét.

A nagygyűlés dr. Tóth Károly püspököt újból elnökké választotta; az alelnökök közé dr. Nestor Vornicescu metropolitát is megválasztották.

■ A *Nők Világkonferenciája* az ENSZ által meghirdetett „Nők évtizedét“ lezáró Világkonferenciát júliusban tartották Nairobiban, Kenya fővárosában. Az IARF nőtagjait Sandra Caron, az amerikai unitárius univerzalista egyház volt világi elnöke vezetésével egy delegáció képviselte.

■ *David Sheppard liverpooli anglikán püspök* egyik előadásában felhívta a brit egyházak figyelmét arra, hogy Anglia életében sokkal nagyobb szerepet játszhatnak, mint amennyire azt korunk nagy szocialista kérdéseivel kapcsolatban teszik. Kétségbe vonta, hogy az egyház egyetlen feladata az lenne, hogy az egyes embert megtérésre hívja. Sokkal inkább hidakat kell építenie, segítve a társadalmi kérdések megoldásához az utat megtalálni. Isten nem olyannak teremtette a világot, mint amilyennek azt mi ma látjuk, ezért meg kellene kísérelni azt megváltoztatni.

■ A *Biblia* teljes vagy egyes részeinek a szövege 1808 nyelven jelent meg eddig a Nemzetközi Bibliatársulat jelentése szerint. A múlt évi garapodás 23 nyelv volt.

Halottaink

Özv. Sófalvi Domokosné Osváth Polixénia ny. óvónő, néhai Sófalvi Domokos csekefalvi lelkész özvegye, 89 éves korában július 19-én meghalt. Július 21-én helyezték örök nyugalomra a székelyszentmiklósi temetőben.

Bustya Albert ny. lelkész 61 éves korában augusztus 17-én Sároson elhunyt. 1925. január 5-én született Nyárádszentlászlón. Teológiai tanulmányait a kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémián és a Protestáns Teológiai Intézetben végezte el az 1945—1949. években. 36 évi

szolgálatára alatt 1 évig — 1949. júl. 3. — 1950. dec. 1. — mint gyakorló segédlelkész működött a vargyasi egyházközségben; 1 évig — 1950. dec. 1 — 1951. jún. 19. — mint rendes lelkész Vadadon, 1951. júl. 1-től nyugalomba vonulásáig Sároson szolgált.

A temetési szertartást Nagy Endre helybeli lelkész végezte, utána Székely László nyugdíjpénztári könyvelő az egyházi központ, Inczeffy Károly felügyelő gondnok az egyházkör és Benczédi Ferenc a köri lelkészek nevében mondtak búcsúbeszédet. Szülőfalujában, Nyárádszentlászlón temették el, ahol Csongvai Attila szentgericei és Kiss Mihály helybeli lelkész végezte a temetési szolgálatot.

Özv. Pálffy Albertné Benedekffy Róza, néhai Pálffy Albert medeséri lelkész özvegye, szeptember 16-án elhunyt. Székelyudvarhelyen helyezték örök nyugalomra. A temetési szertartást dr. Szász Dénes helybeli lelkész végezte.

Emlékük legyen áldott!

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE

A Keresztény Magvető előfizetési díja az 1985. évben belföldön és a szocialista országokban évi 100 lej, amelyet belföldön a lelkészi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (3400 Cluj-Napoca, Lenin út 9) lehet kifizetni.

Magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlapiroda külföldi előfizetési osztálya — Budapest VII. Lövölde tér 7 sz. — fiókjánál fizethetnek elő. A többi szocialista országokból a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presă P.O. Box 12—201 telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre kell fizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére 200 lej, amely összeg ugyancsak a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presă P.O. Box 12—201 telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre fizetendő.

Wesselényi István: *Sanyarú világ*. Napló 1703—1708. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. I. kötet 1703—1705. Közzéteszi Magyar András. 1983. 731 l. II. kötet 1707—1708. Közzéteszi Demény Lajos, Magyar András. 1985. 895 l.

Az önálló fejedelemség hanyatlásától a Habsburg uralom végleges berendezkedéséig tartó évtizedek Erdély történetének talán legzaklatottabb, legeseménydúsabb időszakát jelentik. Nem véletlen, hogy ebből az időszakból maradt ránk a legtöbb napló, visszaemlékezés, vallomás, emlékirat. A legismertebbek, Bethlen Miklós, Rákóczi Ferenc. Apor Péter művei már jó évszázada közkezen forognak, az irodalomtörténet is számontartja őket. Talán kevésbé ismert Cserei Mihály históriája, Szakál Ferenc, Szaniszló Zsigmond és Czegei Vass György e korszakból származó naplója, de ezeket is már a múlt században sajtó alá rendezték, s a történészek állandóan hivatkoznak rájuk. E sorozatba illeszthető be tulajdonképpen „utóhangként“ Mikes Kelemen híres leveleskönyve, mely már kimondottan szépirodalmi alkotás. Azt azonban, hogy e korszak legterjedelmesebb naplója eddig kéziratban hanyódott, csak a kutatók tudták, de ők is mindössze három kiadványban juthattak hozzá hosszabb-rövidebb részleteihez, vagy a magántulajdonban és két város könyvtárában őrzött kézirathoz, esetleg többé-kevésbé megbízható másolatokhoz kellett folyamodniuk. Ezért különös teljesítménynek számít, hogy most Magyar András és Demény Lajos áldozatos munkája nyomán Wesselényi István 1703—1705, illetve 1707—1708 évi naplói nyomtatásban megjelentek. Hogy 1706-ról készült-e napló, s megsemmisült-e, vagy csak lappang — a kötet jegyzete szerint eddig tisztázatlan.

Wesselényi István (1674—1734) nem tartozott kora vezető politikusai közé. Családja azonban már vagy száz éve ismert volt a politikában. Egyik Ferenc nevű őse Hadadot, Zsibót kapta adományul a lengyel báróság mellé Báthori Istvántól. Apja nagybátyjai Wesselényi Ferenc nádor, az irodalomban is megörökített „murányi Vénusz“ az 1666-os Habsburgok elleni összeesküvés egyik szervezője volt. A naplóíró édesapja Wesselényi Pál pedig életének nagy részét a Béccsel ellenkező bujdosók szervezésére, vezetésére fordítja, s csak halála előtt pár évvel, 1688-ban kap Lipót császártól amnesztiát. Mikor Wesselényi István kikerül a Kolozsvári Református Kollégium padjaiból, már szilárdnak látszik a Habsburg-ház helyzete Erdélyben, s így ő is, mint a legtöbb főúr, Bécshez lojálisán figyeli a politikai-gazdasági változásokat. Bethlen Miklós kancellár közreműködésével megszületik a birodalom és Erdély viszonyát szabályozó Lipót-féle diploma. Ennek értelmében 1692-ben létrehozzák a Guberniumot mint kormányzószerveletet. De a tényleges hatalmat 1695-től a megszálló császári csapatok főparancsnoka, Rabutin de Bussy generális gyakorolja. Wesselényi eközben birtokán gazdálkodik, 1699-től Középszolnok vármegye főispánja, majd Bánffy György gubernátor Kata nevű

leányával kötött házassága révén kapcsolatba kerül Erdély vezető politikai köreivel.

Az elviselhetetlenné váló gazdasági-társadalmi elnyomás következményeként 1703 nyarán kibontakozott a Rákóczi vezette felkelés és függetlenségi harc. A főnemesség jó része a pórnép indulataitól félve a megerősített várakban keresett menedéket. A Gubernium Kolozsvárról Gyulafehérvárra majd Szebenbe menekült 1703 őszén. Wesselényi is Hadadból Kolozsvárra, onnan pedig Fehérváron át Szebenbe költözött, ahol Rabutin generális Erdély és a Partium hangadó főnemeseit igyekezett maga köré gyűjteni országgyűlésre. Rövidesen kiderült, hogy Szeben e főurak részére nemcsak menedék, hanem fogda is, ahonnan csak írásos engedéllyel távozhatnak. Szeben falain túl ugyanis „ellenséges“ kurucvilág van, s aki kurucok közé kerül, maga is azzá lesz.

Öt évet tölt Wesselényi Szeben falai között, s ezeknek az éveknek naponkénti eseményeit rögzíti naplója. Apósának, Bánffi gubernátornak a magántitkárákat minden jelentős eseményről értesül, követként részt vesz a diéta ülésein, a betegeskedő gubernátort nem egyszer képviseli a császári hatalmat megtestesítő Rabutin generális előtt. Ő maga is tudatában van annak, hogy történelmi események részese, szemtanúja, s ezek megörökítése készítheti naplóírásra. Nem a maga szerepét akarja tisztázni, mint a legtöbb emlékiró, hiszen őt nem terhelte különösebb felelősség, de gyakran kísérletet tett az összefüggések felderítésére, a mozgatórugók sejtetésére. A híreket kellő kritikával fogadja, néha pedig el is hallgatja, míg meg nem bizonyosodik róluk. Arra is ügyelnie kell, nehogy egy házkutatás után épp terhelőbizonyítékká váljék naplója. Ezért gyakori az ilyenszerű megfogalmazás: „Vannak sok egyéb hírek is, akiket ide nem írhattam, nem is merem, nem is bizonyos, átalлом és restellem is“ (I. köt. 171.). Mivel feljegyzéseit naponként készíti, adatai föltétlenül megbízhatóak, nemcsak a szebeni eseményeket illetően, hanem a külső hírekre vonatkozóan is. Bethlen Miklós felségsértési perét napról napra lehet rekonstruálni e napló alapján, s a diétára gyakorolt erőszakoskodásai, szavazat-megváltoztatásai során ismerjük meg igazán Rabutin ellenszenves személyiségét, önkényeskedését. Érdekes betekintést nyerünk a társasági élet szokásaiba, a viselkedési normákba. Az étkezések, borivás, mulatozás, betegeskedés, borotváltatás és gyógyítás, ruha- és csizmakészíttetés, pénzgazdálkodás épp úgy megismerhetők e kötet lapjairól, mint a hitélet egyes mozzanatai. Naponta reggel hétkor és délután négykor tartják az istentiszteleteket, melynek alapigéjét is többnyire pontosan feljegyzi Wesselényi. Leggyakrabban Zilahi uram, a gubernátor udvari papja prédikál, s különös érdemének tekinti a naplóíró, ha az ígét „szépen a mostani időre“ alkalmazza. De előfordul, hogy magát a gubernátort kipredikálja saját papja (I. köt. 254.), vagy meg kell inteni Zilahi uramat, mert ha áttételesen is, beszédében tiltakozik a Bethlen Miklós elfogatása ellen. Ritkább eset, hogy egy-egy deák, mint például a Kendeffi Gáspáré a prédikációba „csaknem bele is süle, a könyörgést is elvété“ (I. köt. 127.).

Bethlen Miklós a református eklézsia főkurátora, kierőszakolt elítélését e szavakkal veszi tudomásul: „Reformata religio, temiattad halok meg, Úr Jézus Christus, teéretted halok meg“ (I. köt. 185.). Mintegy előre látta, hogy a Habsburg uralom milyen harcot indít rövidesen a megreformált egyházak ellen. A református egyház élén utóbb Wesselényi István is főgondnokként tevékenykedik, az ő idejében szervezik át a Fő-

konzisztóriumot (1709). Tőle várták, hogy befolyásának latbavetésével elhárítsa a kollégiumok újbóli megnyitása elől az akadályokat.

Wesselényi stílusa a természetes beszéddel rokon, közérthetőségre törekszik. Néha anekdotikus elemeket is feljegyez, egy-egy megfigyelése Mikesre és a rokokóra emlékeztet, mint például a fecskék és verebek harca 1704 májusában. A nagy események, Bethlen pere, a hadmozdulatok, halálózások időnként háttérbe szorítják a hétköznapiakat. Ilyenkor fogalmazása is hivatalosabb jellegű, megtelik latin szavakkal, kifejezésekkel. Apósa és a protestánsok nagy ellenfelének, a barokk kultúra erdélyi támogatójának halálát 1704. november 10-én például ezzel a tárgyhoz illő ünnepélyesen komoly barokk szerkezetű mondattal jelenti be: „Ma volt az a nap, amelyen Apor István, minekutána méltóságának legfelsőbb grádicsára felment és ugyan megnyugodott volna, és minekutána maga ductusán járván, némelyeket promovált, némelyeket megkötött volna, és sokaknak ártalmokra s veszedelmekre sok és nagy machinatiókat követett volna, most pedig len legutolszor az úr [Bánffi gubernátor] ellen az egy hitvány major iránt sok gonosz intentumokat tött volna fel, szokott erőtlenségén kívül, többnyire minden fekvő betegség nélkül, rendszerint való nyavalyája a fulladás lévén, tegnap is pedig ebédet és vacsorát is évén, és ugyan vacsorán a patere praesentiajában majd egész életének folyását és minden promotióját és külső és belső javainak requisitiojának módját reptálván, az éjszaka csendesen aluván, ma négy órakor elnehezedvön hirtelen, majd minden pápista módon való készület nélkül, 5 óra előtt felvétetvén magát az ágyból, a sok doctorknak és borbélyoknak jelenlétekben ez világból hirtelen kiköltözék, mindnyájunknak nagy például“ (I. köt. 278.). Egyik-másik fejezetben feszültséget tud kelteni, szinte olvastatja magát a napló. Wesselényi műve érdekes korrajz, kitűnő kalauz a kuruc-labanc harcok korának erdélyi világában. Különös jelentőségét azonban a történészek szélesebb körei csak ezután — a teljes szöveg ismeretében — fogják tudni igazán értékelni.

A *Sanyarú világ* megjelentetése a Kriterion Könyvkiadó ún. fehér sorozatának eddigi legnagyobb teljesítménye. A két kötet 1626 lapjából 1325 az emlékirat, félszáz lap a bevezetőtanulmány, a többi jegyzetanyag. A néhány hasonmásban közölt oldal alapján fogalmat alkothatunk, hogy mekkora munkát jelentett Magyarai Andrásnak és az 1707 évi részt gondozó Demény Lajosnak a szöveg pontos megfejtése, átírása, egységesítése. Az utalások megértését, helyesbítését 590 tárgyi jegyzettel segítik elő. A mindkét kötet végére odaillesztett terjedelmes szójegyzéken kívül 1276 tételes személynévmutatót és 712 tételes helynévmutatót adnak a II. kötet függelékében. Ezek nemcsak a kötetbeli előfordulási helyre utalnak, de közlik a fontosabb (felkutatható) életrajzi adatokat, illetve a helységnevek földrajzi betájolását is. Így, különösen a személynévmutató kis lexikkal ér fel. Wesselényi István ilyen szakszerűen kiadott naplója a művelődéstörténeti kutatók nélkülözhetetlen segédeszköze lesz.

Gaal György

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

CHRISTIAN SOWER

Revista
Bisericii Unitariene
din R. S. România

Journal of the
Unitarian Church
in R. S. Romania

XCI • CLUJ-NAPOCA • 1985/3

CUPRINSUL • CONTENTS

Serbarea realizărilor • The Holiday of Realizations	137
Pacea înseamnă însuși viața planetei noastre • Peace Means the Life of our Earth	142

STUDIU • STUDY

Dénes Rostás: Rugăciunea • The Prayer	146
Lajos Kelemen: Rugăciunea lui Zsuzsa Péchi • The Prayer of Zsuzsa Péchi	151
János Herepei: Pál Csanádi, episcop unitarian, medic și o datină de înmormântare • Pál Csanádi, Unitarian Bishop, Physician and an Old Funeral Custom	152
Ibolya B. Körössy: Numai din izvor curat • Only from Clean Well	163

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

Dénes Jakab: Daruri bune să dai • It Is Good to Give Gifts	166
Mózes Kedei: Cine este cel mai mare? • Who Is the Greatest?	168
Ești singur? • Are you Alone?	170
Acceptarea soartei • To Accept our Destiny	172
Ferenc Szász: „Cine zice oamenilor că sînt Eu, Fiul Omului?” • Whom Do People Say that I Am?	173
Datorie binecuvîntată • The Blessed Debt	176
Nu injura! • Do not Curse!	180
N-ai mințit oamenilor • You Did not Lie to Men	183

VIAȚA BISERICESCĂ ȘI ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS	188
---	-----

RECENZII • BOOK REVIEWS	194
-----------------------------------	-----

Colectivul de redacție • Editors

Președintele și redactor responsabil: dr. Lajos Kovács, episcop. Membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori), György András și Lőrinc Mikó.

Redacție • Editorial Office

3400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9, R. S. România. Tel. 1 52 71

